

İŞ YAŞAMI,
ÜST YÖNETİM VE
SİYASETTE
KADIN

ERSİN KALAYCIOĞLU

BİNNAZ TOPRAK

ERSİN KALAYCIOĞLU

1973 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde lisans eğitimini tamamladıktan sonra, The University of Iowa'dan 1975 yılında master ve 1977 yılında doktora derecelerini aldı. Karşılaştırmalı siyaset dalında siyasal temsil konularında uzmanlaşan Prof. Kalaycıoğlu'nun *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Çağdaş Siyasal Bilim*, Ali Yaşar Sarıbay'la birlikte *Türk Siyasal Hayatı, Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim ve Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* ile Çiğdem Balım, Cevat Karataş, Gareth Winrow ve Faroz Yasemee ile birlikte *Turkey: Political, Social and Economic Challenges in the 1990s* isimli altı kitabı, çok sayıda araştırma raporu ve bilimsel makalesi vardır. Michigan Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Ronald Inglehart'ın başkanlığında yürütülen Dünya Değerler araştırmasının bir parçası olarak yapılmakta olan Türkiye'de Değerler araştırmasında çalışmıştır. Prof. Dr. Kalaycıoğlu Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir.📍

BİNNAZ TOPRAK

Lisans derecesini Hunter College'dan, doktora derecesini de City University of New York'dan aldı. 1976 yılından bu yana Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyeliği yapmaktadır. *Islam and Political Development in Turkey* (Türkiye'de Siyasal Gelişim ve İslam) (E. J. Brill, 1981) ve Ali Çarkoğlu ile birlikte *Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset* (TESEV, 2000) isimli kitapları yanında Siyasal İslam konusunda yayınlanmış çok sayıda makalesi vardır.📍

ERSİN KALAYCIOĞLU
BİNNAZ TOPRAK

İŞ YAŞAMI, ÜST YÖNETİM VE SİYASETTE KADIN

TESEV YAYINLARI
ISBN 975-8112-45-7

YAYINA HAZIRLAYAN FUNDA SOYSAL
TASARIM DANIŞMANLIĞI BEK
KAPAK TASARIMI BÜLENT ERKMEN
KİTAP TASARIMI YETKİN BAŞARIR, BEK

Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Kitabın hiçbir bölümü, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan, hiçbir elektronik veya mekanik formatta ve araçla (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vb.) çoğaltılamaz.

COPYRIGHT © MAYIS 2004 TESEV

TESEV
BANKALAR CADDESİ NO:2
MİNERVA HAN, KARAKÖY 80020
İSTANBUL
TEL:+90.212.292.89.03 PBX
FAX:+90.212.292.90.46
info@tesev.org.tr.
www.tesev.org.tr

**Bu kitapta yer alan görüşler yazarlara aittir ve
bir kurum olarak TESEV'in görüşleriyle
bire bir örtüşmeyebilir.**

İŞ YAŞAMI, ÜST YÖNETİM VE SİYASETTE KADIN

ERSİN KALAYCIOĞLU
BİNNAZ TOPRAK

SUNUM

Günümüzde kadınların toplumdaki konumu bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin en önemli göstergelerinden biri olarak kabul ediliyor. Bu anlayışın gerisinde, öncelikleri salt erkekler tarafından belirlenen bir toplumsal ya da siyasal düzenin gelişmişlik iddiasında bulunamayacağı düşüncesi yatıyor. Süreğiden durumu değiştirme mücadelesi veren kadınlar ise, dile getirdikleri temel taleplerin bile ikincil önemde bulunması karşısında, kadınların toplumdaki sayısal eşitliğini siyasette de aynı derecede etkin bir ağırlığa dönüştürme çabasındalar. 21. yüzyılda demokrasiler, kadın-erkek eşitliğini yaşama geçirme sınavıyla karşı karşıya.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), Türkiye'de uzun yıllardır ihmal edilen kadın sorunsalı hakkında çözümler geliştirilmesinin, kendi hedefi olan demokratikleşmenin de olmazsa olmaz bir koşulu olduğu düşüncesinden hareketle Prof. Dr. Binnaz Toprak ve Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu tarafından hazırlanan bu raporu kamuoyuna sunmaktan onur duyar. Rapor, kadınların toplumsal hayata katılması hakkında Türkiye halkının tutum ve beklentilerini ortaya koyan kapsamlı bir araştırma niteliğinde. Araştırmanın bulgularına göre, kadınların eğitim alması, çalışması, üst yönetimde yer alması ve siyasete katılması, toplumun çoğunluğu tarafından destekleniyor. Ancak, sosyal hizmetlerin yaygın ve yeterli olmadığı her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bu boşluğu doldurmak kadınlara düştüğü için, bu desteğin somut olarak hayata geçmesi hiç de kolay gözüküyor. Diğer bir deyişle, Türkiye'de kadınların toplumsal hayata daha etkin katılması konusunda varolan irade, gereği olan sosyal düzenlemeler ile desteklenmedikçe Türkiye'de kadınları eşit vatandaşlar olarak gören bir siyasetin olduğunu söylemek de mümkün değil.

TESEV, araştırmacıların bir Kadın 10 Yılı ilan edilmesi önerisini, sivil toplum örgütlerinin etkin katılımıyla bir stratejik plan geliştirilmesinin kamu yönetimi reformlarının da bir gereği olduğu ve yapılacak tüm planlamaların kadın-erkek eşitliğini de gözetecek şekilde hazırlanması gerektiği düşüncesi ile destekliyor.

Bu araştırmanın gerçekleşmesine destek veren Boğaziçi Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi ve Açık Toplum Enstitüsü'ne biz de TESEV olarak teşekkür ederiz.

Dr. Şerif Sayın TESEV Genel Direktörü

İÇİNDEKİLER	
ÖZET	7
SUMMARY	11
GİRİŞ	15
ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI	20
ÖRNEKLEM SEÇİMİ VE SORU FORMU TASARIMI	23
ARAŞTIRMANIN BULGULARI	33
EK	115

ÖZET

Bu çalışmanın çıkış noktası, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların siyasete, üst yönetime ve iş yaşamına katılmalarını sağlamak için başlatılmış ve o tarihlerde Batı toplumları için bile ileri sayılabilecek reformlara rağmen, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2003 istatistiklerine göre, Türkiye'nin bu konuda tüm Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden, hatta pek çok İslam ülkesinden, geride kalmış olmasının nedenlerini araştırmaktır.

Bu nedenler arasında, kültür ve geleneğe dayalı önyargıların Türkiye'de kadınların kamusal yaşama katılması önünde engel teşkil ettiği sık sık dile getirilmektedir. Çalışmamız, bir varsayım olarak gündeme gelen bu yargının nesnel olarak doğru olup olmadığını araştırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, Türkiye halkını temsil niteliğine sahip bir örneklem çerçevesinde Haziran-Temmuz 2003 tarihleri arasında 1557 kadın ve 993 erkekle yüzyüze görüşmeler yapılmıştır.

Bulgularımız, Türkiye toplumunda kadınların kamu alanındaki rolü konusunda kireçleşmiş bir muhalefet olmadığını, bilakis kadınların gerek eğitim sürecine, gerekse iş yaşamı, üst yönetim ve siyasete katılmalarının halk tarafından desteklendiğini, hatta bu konuda kadınlara yönelik olumlu ayrımcılık uygulamalarının kabul göreceğini, ortaya çıkarmıştır.

Bulgularımızın kısa özetini aşağıda sunmaktayız.

Kadın ve Eğitim

Türkiye'de ilkokul mezunu olmayan kadınların % 90.4'ü okula gitmediğine pişman olduğunu, sırf ilkokuldan mezun olanların % 95.4'ü de imkan bulsalar lise ya da üniversite bitirip meslek sahibi olmayı istediklerini söylemektedir. Eğitim konusunda kız-erkek farkı gözetilmemekte, hatta halkın % 83'ü kadınların erkeklere göre daha az eğitim almış olmalarını ülkenin önünde önemli bir engel olarak görmektedir. Bu konuda en önemli sorunun, ailelerin maddi durumundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Kadın ve İş Yaşamı

Türkiye'de halkın %92.2'si çalışmak isteyen her kadının çalışabilmesi

gerektiğini, yine % 92.2'si çalışan kadının kendisine saygısının artacağını düşünmektedir. Çalışan kadının namusunu koruyamayacağı gibi önyargılı görüşlere sahip olanların oranı ancak %7.6'dır. Üstelik somut durumlarda bu oran daha da düşmektedir. Çalışan kadınlara "kötü gözle bakıldığı" için çalışmadığını söyleyen kadınların oranı sadece %3.1'dir.

Çoğunluk oluşturan görüşler önyargıdan çok, çalışan kadınların geleneksel olarak kadının görevi kabul edilen yükümlülükleri ihmal edecekleri kaygısına dayanmaktadır. Örneğin, ücretli bir işte çalışmayan kadınların %23.6'sı çalışmama nedenleri arasında küçük çocuklarına bakmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. %18.2 ile ikinci neden, ailedeki erkeklerin izin vermemesi olarak gözükmektedir. Ancak kadınların % 97.1'i evli kadınların kocalarının da ev işleri ve çocuk bakımını paylaşmaları gerektiğine inanmaktadır. Daha da ilginç, ev hanımlarının kocalarından maaş alması gerektiği fikrine kadınların %21.4'ünün katılmasıdır.

Asıl önemlisi, Türkiye halkı çalışan kadınların sorunlarını çözmek için devletin rol üstlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Kreş ve çocuk yuvaları açılmasını destekleyenler % 95.6'dır. Çalışan kadınlar doğum yaptıklarında, bebeğe baba bakmak isterse, erkeğe ücretli izin verilmesini destekleyenler % 52.7 ile şaşırtıcı bir orana ulaşmaktadır. Bu bağlamda, halkın % 97.1'i kocalarının kötü muamele ettiği kadınlar ve çocukları için sığınma evleri açılmasını desteklemektedir. İşyerinde cinsel taciz halkın çok büyük bir çoğunluğu tarafından kadınların işlerinde ilerlemelerini engelleyen bir unsur olarak görülmekte, engellemediğini düşünenlerin oranı sadece %7.3'te kalmaktadır.

Üst Yönetimde Kadın

Kadınların kamu ve özel sektörde üst yönetimde görev almalarına karşı muhafazakar tutumlardan kaynaklanan ciddi bir toplumsal muhalefet gözükmemektedir. Soru formumuzda belirtilen ve cumhurbaşkanlığından polisliğe kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan 11 meslek ya da görevin kadınlar tarafından yerine getirilmesini uygun bulanların oranı % 77.7 ile %85.1 arasında değişmektedir.

Ancak kadınların üst yönetimde görev almalarının önünde engeller olduğu da düşünülmekte, halkın sadece %25'i hiç bir engel olmadığını belirtmektedir.

Çalışılan kurumlardaki yükseltmelerde kadınlara erkeklerle eşit imkan tanınıp tanınmadığını irdelediğimiz soruda, özel sektör kuruluşlarında kamu sektörüne göre daha fazla imkan tanındığının düşünülmesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet politikası olarak kadın istihdamına verilen önem gözönüne alındığında, düşündürücüdür.

Ekonomi ve siyasetin kilit noktalarında erkeklerin kadınlardan daha başarılı olduğunu düşünenler halkın yarısı gibi bir oran olmakla beraber, bu düşünce kadınların yetersiz görülmesinden çok, %35 gibi bir oranda kadınların evişi ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları üstlenmek zorunluluğuna dayandırılmaktadır. Aksi takdirde, önemli görevlerin işlerinde daha başarısız olsalar bile erkeklere verilmesi önerisine halkın sadece %16'sı katılmaktadır.

Kadın ve Siyaset

Uluslararası istatistiklerde Türkiye kadınların, oy verme hariç, aktif siyasete katılımlarının en düşük olduğu ülkelerden biridir. Bu durumu açıklamakta, kadınların siyasetle ilgilenmedikleri sık sık gerekçe olarak dile getirilir. Bulgularımız, Türkiye'de sadece kadınların değil erkeklerin de siyasetle fazla ilgilenmediklerini ortaya çıkarmıştır. Siyasetle ilgilenenlerin oranı erkeklerde % 34.4, kadınlarda ise % 18.6'dır. Ancak, siyasete katılmalarının önü açıldığı takdirde kadınların % 33.8'i bir partiye üye olup siyaset yapmayı düşünebileceklerini, erkeklerin % 68.5'i ve kadınların % 73.7'si ise kızlarının siyasete girmesini kabul edeceklerini söylemişlerdir. Kısacası, Türkiye halkı kadınların siyasete girmesine karşı değildir. Aksine, kadınlarda % 80.8'e varan, genelde ise % 74.3 gibi bir çoğunlukla Meclis'deki kadın milletvekili oranını yetersiz bulmakta, % 73.6 gibi bir oranla da siyasi partilerin kadınları siyasete çekebilmek için yeterince çaba göstermediklerini düşünmektedir.

Türkiye'de çok az sayıda kadının siyasette yer almasının nedenleri sorulduğunda, % 65.1 kadınlara siyasette fırsat tanınmadığını belirtmiştir. Bu oran kadınlar arasında % 74'e kadar çıkmaktadır. Siyasi gözlemciler tarafından öne sürülen yaygın gerekçenin aksine, halkın sadece % 14.1'i kadınların siyasetle ilgilenmemelerini siyasette az sayıda yer almalarının nedeni olarak göstermiştir.

Araştırmamızın en önemli sonuçlarından biri, Türkiye halkının %75.9'unun geçmişten bu güne tüm hükümetlerin ve siyasi partilerin kadın sorunsalına

yeterince önem vermediklerini düşünmeleridir. Bu bulguya katılarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarının kadına kazandırdıklarıyla yetinmenin siyasal kadroların tercih ettiği bir politikaya dönüştüğü ve Türkiye'de kadın sorunsalının tartışılmasını siyasetin dışına ittiği kanısındayız. Çalışmamızın, mevcut hükümet ve muhalefete bu konuda yapılması gerekenler hakkında ipuçları vereceğini umuyoruz.

Öneriler

Öncelikle, Türkiye'de kadınların eğitim sürecine, iş yaşamına ve siyasete katılmaları önündeki engellerin kaldırılması ve demokratik bir ülkeye yakışır oranlarda katılmalarının teşvik edilmesi amacı ile kadın örgütlerinin katkıları da alınarak hükümetin bir eylem planı oluşturmasını ve bu plan çerçevesinde "Kadın On Yılı" ilan etmesini öneriyoruz. Bu eylem planı, kamu sektörü yanısıra medya ve iş dünyasını da kapsamalı ve Türkiye'deki kadın sorunlarını tüm boyutları ile ele almalıdır.

Eğitim alanında, ekonomik koşullar yüzünden kız çocuklarını okutamayan ailelere destek ya da teşvik uygulamaları yanısıra, ders kitaplarından toplumsal cinsiyetçi rol ayrımını pekiştiren öğelerin ayıklanması ve müfredeta kadın-erkek eşitliğini vurgulayan derslerin eklenmesi önemlidir.

Kadınların iş yaşamına katılması önünde en büyük engel gibi gözüken çocuk bakımı sorunu, kreş ve yuvaların yaygınlaştırılması yoluyla ele alınmalı, üst yönetimde kadınların temsili açısından olumlu eylem diye adlandırılan ve aynı yeterlilikteki adaylar arasından kadınların tercih edilmesini içeren uygulamalar özendirilmelidir.

Kadınların siyasete katılmalarını sağlamak için, uzun süreli eşitsizliklerin ancak kısa dönemli olumlu ayrımcılık uygulamalarıyla düzeltilebileceği ilkesi ve uluslararası örnekler ışığında, kota uygulamasına gidilmelidir.

Son olarak, kadınların statüsünün değişiminde önemli olan yasal düzenlemelerin yapılması, basın-yayın kurumları aracılığıyla kadın sorunsalının tartışmaya açılarak halkı eğitici programların yaygınlaştırılması da önerilerimiz arasındadır.

SUMMARY

The major aim of this research was to investigate the reasons for Turkey's poor standing in the UNDP's statistics for 2003 on gender equality despite the progressive reforms of the early republican years concerning women's rights. Turkey's ranking is far behind all the member countries of the EU. It is even behind some of the Muslim majority countries none of which are democratic.

One reason that is often voiced about women's current status in Turkey is that culture and tradition remain as major obstacles in the way of women's participation in public life. This research was an attempt to find out whether this assumption would be objectively verified. To that end, face-to-face interviews were conducted with 1557 women and 993 men, a representative sample of the Turkish population, between June-July 2003.

Our findings revealed that no solid opposition exists concerning the role of women in public life. On the contrary, the participation of women both in education and in public life is strongly supported. Moreover, the majority of the population in Turkey seems to also support positive discrimination measures for women.

Briefly summed up, our conclusions are as follows:

Women and Education

90.4 % of women who have not completed primary school said that they regret it. 95.4% of those with only a primary school diploma said that, had conditions allowed, they would have liked to have had further education towards a professional degree. In general, the Turkish public supports the education of both men and women. Lower levels of women's education as compared to men are seen by 83% as a serious obstacle in the way of Turkey's further progress. It appears that the major problem concerning the education of women is the financial status of families.

Women in the Work Force

92.2% of the people in Turkey agree with the proposition that all women who want to work should be able to do so. The same percentage say that working

women have a higher degree of self-esteem. Only 7.6% percent of the people think that a working woman would not be able to "protect her virtue," a concern that was traditionally voiced in Turkey in the past. This ratio falls even further when the question is asked more specifically. Only 3.1% of the non-working women say that the reason why they do not work is because working women are not seen as virtuous.

It appears that the majority opinion on this matter stems not so much from prejudice as from the concern that a working woman would neglect the responsibilities of home and child-care that are traditionally conceived as women's duties. For example, 23.6 % of the non-working women listed their reason for staying home as child care. The second major reason, with 18.2%, was the objection of the men in the family. Yet, what is striking is that this traditional vision of women's responsibilities does not seem to be shared by most women. 97.1 % of married women say that men should also share the burden of housework and child-care. Even more interestingly, 21.4% of the women support the idea that housewives should receive salaries from their husbands.

What is more important, the majority of the people think that the state should play an active role in solving the problems of working women. 95.6% support further legislation for child care facilities. A surprising 52.7% support paternity leave for working couples. Another important expectation from the state that receives support from 97.1% is the expansion of shelters for abused women and their children. Concerning the little researched issue of sexual harassment of women at the work-place, the majority of the people regard it as an impediment in the way of women's advance in their careers, with only 7.3 % dissenting.

Women in Administration

The results of the survey show that there is little social opposition to women holding high-level positions in public or private sector jobs. 77 % to 85.1 % of the people find it appropriate for women to serve in the 11 administrative positions listed in our question form, including the office of the president. However, this does not mean that no obstacles exist in the way of women taking part in top-level administration. Indeed, only 25 % of the population think that there are no problems. On the question of whether women have equal opportunities as men in promotions at the work place, affirmative

answers were higher for the private than the public sectors, a point to reflect on considering the state employment of women in large numbers during the early years of the Republic.

Although almost half of the population found men more successful than women in the key positions of economy and politics, this seems to stem not so much from the idea that women are not as competent, but more from the perceived responsibility of women to also bear the burden of housework and childcare. 35 % listed this as their first reason. To further support this interpretation, only 16 % of the people said that men should have priority for public duties even if more competent women are available.

Women in Politics

Turkey ranks extremely low in international statistics on the participation of women in active politics. The lack of interest in politics among women is often expressed as a reason for the near absence of women in Turkish political life. The results of this survey showed that not only women but also most men are not interested in politics. The percentage of men who expressed interest in politics was 34.4 %, while among women, the percentage fell to 18.6%. Yet, this lack of interest seems to arise mostly out of the perception that political life is not open to women. If it were, 33.8% of women said that they would consider joining a party and actively participating in politics. 68.5 % of the men and 73.7 % of the women said that they would not object to the active participation of their daughters in politics. Furthermore, 74.3% of the general population and 80.8 % of the women found the ratio of women in the parliament to be insufficient. A similar percentage of 73.6 thought that political parties do not try hard enough to attract women into politics.

When asked why so few women enter politics in Turkey, 65.1 % said that women were not given equal opportunities with men. This ratio reached 74.4 % among women. Only 14.1 % of the people listed lack of interest in politics as a reason for women's virtual absence in the political arena.

One of the most important findings of the survey is that % 75.9 of Turkish people think that governments and political parties do not give enough attention to women's issues. We agree with this finding and claim that politicians in Turkey have been complacent about the gender issue, that they have thus far

remained content with the early achievements of the republic on gender equality, and that the question of gender has therefore been excluded from political discourse. To put it differently, political cadres have chosen to hide behind the often-voiced claim that the reforms of the Republic were sufficient to provide for gender equality. We hope that the findings of this research will lead to important changes in government policy and provide guidelines for action to the present government as well as the parliamentary opposition.

Policy Suggestions

First of all, we call for the implementation of an action plan to remove the obstacles in the way of women's participation in public life. To this end, we ask the present government to declare "A Decade for Women." This action plan should also incorporate the media and the business world. Its aim would be to secure gender equality that goes beyond what has been achieved at the turn of the 20th century and that takes into consideration recent developments in liberal democracies..

In the field of education, along with measures that would give financial support to poor families for the education of their children, it is crucial that school books are rewritten with a view to get rid of elements that reinforce a gendered division of roles and that gender courses are included in primary and secondary school curricula.

The issue of insufficient child care facilities, which seems to be the most important obstacle in the way of women joining the work force, should be addressed through extending such facilities. In addition, in order to encourage the employment of women in top administrative positions, positive discrimination measures should be implemented in favor of women with equal merit to men.

Concerning the participation of women in politics, given that long term inequalities can only be remedied through short term positive discrimination measures and that the experience of other countries points to their necessity, the adoption of a quota system seems to be the only way to alter the present picture.

Finally, legal changes should be made to secure gender equality, backed by comprehensive media and press coverage of gender issues to educate the public.

GİRİŞ

Türkiye'de kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olan hukuk reformu Cumhuriyet'in temel nitelikleri arasında en önde sayılabilecek bir niteliktedir. 1920'li ve 30'lu yıllarda kadın konusunda sadece bir İslam toplumu için değil, o günkü şartlarda Batı toplumları için de ileri sayılabilecek önemli yasal değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyet'in bu yıllarında gerçekleştirilmiş olan bir dizi reform aile hukukunda evlilik, boşanma, velayet, miras gibi konularda kadın ve erkeklere eşit haklar tanımış, eğitimde kadınların önünü açmış, kadınların o güne kadar ancak erkeklerin girebildikleri mesleklere yönelmelerini teşvik etmiş, devlet bürokrasisinde kadınların istihdamına özen göstermiş, kadınlara seçme ve seçilme hakkı getirmiştir. Bu reformlar sayesinde ki, örneğin, 1930'lu yıllarda hiç bir Batı ülkesinde kadın yargıç yokken Türkiye'de çok sayıda kadın, yargıçlık görevine atanmıştır.¹

Kadınların toplumdaki statüsünü değiştirmeye yönelik bu öncelik, Cumhuriyet'in varlığını "Batı"da gördüğü "çağdaş uygarlığa" (muasır medeniyete) ulaşma projesiyle yakından ilişkilidir. Cumhuriyet kadroları açısından Türkiye Cumhuriyeti'ni "muasır medeniyet seviyesine çıkarmak", aynı zamanda, kadınların kamu yaşamında erkeklerle eşit olmalarını

Bu araştırmanın mali desteği, Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi (Proje kodu 02M103), Sabancı Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi (IACG03-00176), ve Açık Toplum Enstitüsü tarafından karşılanmıştır. Araştırma sonuçlarının kamuoyuna duyurulması aşamasında Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) katkı sağlamıştır. Verdikleri mali ve sair destek için bu kurumlara ve özellikle TESEV yönetim kurulu üyesi Fikret Toksöz'e teşekkür etmek isteriz. Saha çalışması Frekans Araştırma tarafından yürütülmüştür. Soru formunun hazırlık aşamasında ve/veya sonuçların yorumlanmasında yardımlarını esirgemeyen meslektaşlarımız Yeşim Arat başta olmak üzere Feride Acar, Ayşegül Altınay, Fatmagül Berktaş, Ali Çarkoğlu, Mine Eder, Üstün Ergüder, Korel Göymen, Nur Mardin, Nükhet Sirman, Ayşe Öncü ve Şemsa Özer ile, kadın konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarından Ka-der, Kagider, İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, Kadın Yurttaşlık Ağı, Kadın için Destek Oluşturma Grubu, Akder, Gök Kuşağı İstanbul Kadın Platformu, Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, ve Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Vakfı temsilcilerine ayrıca teşekkürlerimizi sunarız. Yeşim Arat, ayrıca, kadın çalışmaları hakkındaki birikimini ve kitaplarını bizimle paylaşmış, çalışmanın son şeklini almasında çok önemli katkılarda bulunmuştur.

1 Günümüzde de, örneğin, kadın öğretim üyesi sayısı pek çok Batı ülkesindekinden daha fazladır. Ancak, sayılar daha çok "kadınlara uygun" varsayılan alanlarda yoğunlaşmakta, üst yönetimde düşmektedir. Bkz: Feride Acar, "Türkiye Üniversitelerinde Kadın Öğretim Üyeleri," Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İstanbul, 1998, s. 313-322.

sağlamaktan geçiyordu. Hatta Cumhuriyet'in laiklik ilkesinin temelinde kısmen kadın sorunsalının yer aldığı iddia edilebilir. Diğer bir deyişle, Cumhuriyet, İslami öğretisi ve gelenekte yer alan kadınlara ilişkin sosyal ve hukuki kalıp, değer ve uygulamaları dönüştürmeyi amaçlamıştır.

Cumhuriyet hükümetlerinin kadına yönelik bu tavrının Türkiye'de kadınların toplumsal konumu ile örtüşmediği uzun zamandır tartışılan konular arasındadır. Bu tartışmalarda genelde vurgulanan hususlar, Cumhuriyet reformlarının kentli ve eğitilmiş küçük bir azınlık grubu kapsadığı, bu reformların tüm kadınlara ulaşmadığı, kadınların büyük çoğunluğunun kamu yaşamında yer almadığı, kadınların erkek egemenliği altında ezildiğidir. Ancak, kadın örgütlerinin sık sık dile getirdiği bu ve benzeri eleştiriler yıllar içinde siyasal iktidarlar tarafından ciddiye alınmamış, Cumhuriyet'in kadınlara eşit haklar tanıdığı doğrultusundaki söylem Türkiye'de kadın sorunsalını tartışmayı siyasetin dışına itmiştir. Diğer bir deyişle, Cumhuriyet'in ilk yıllarının kadına kazandırdıklarıyla yetinmek siyasal kadroların tercih ettiği bir politikaya dönüşmüştür.

Bu politika, kadın sorunsalının devlet sorunsalı olmadığı, sorunun temelinde kadınlara ilişkin toplumsal değer yargılarının yattığı varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımın temelinde, devlet politikalarının kadınlara hukuk önünde eşitlik sağladığı, eğitim ve istihdam olanakları açtığı, dolayısıyla devletin bu alanda yapabileceğini yaptığı görüşü yatmaktadır. Ancak, Türkiye'de kadınların konumu diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, bu varsayımın ters düşen bir tablo söz konusudur. Cumhuriyet'in kuruluşundan 80 yıl sonra ve Cumhuriyet'in kadın konusuna verdiği öneme karşın, Türkiye'de kadınlar ne siyasette ne de çalışma yaşamında pek varlık gösterememektedirler. Türkiye'de siyasette ve üst düzey yönetimde yer alan kadınların oranı uluslararası istatistiklerde fevkalade düşük düzeylerde seyretmektedir. Diğer bir deyişle, Cumhuriyet reformlarının ulaşmadığı geniş bir kadın kitlesinin dışında kalan ve bu reformlardan yararlanmış olması beklenen kentli ve okumuş kadınların bile siyasete aktif olarak katılmaları ve gerek devlet bürokrasisinin gerek özel sektör kuruluşlarının üst yönetiminde yer almaları önünde ciddi engeller olduğu gözükmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenler ve ekonominin kilit noktalarında yer alanlar ağırlıklı olarak erkeklerdir.

Örneğin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) her yıl tüm ülkeleri kapsayan bir "İnsani Gelişmişlik Raporu" (*Human Development Report*) yayınlıyor. Bu rapor, "Toplumsal Cinsiyete İlişkin Gelişmişlik Endeksi" (*Gender-Related Development Index: GDI*) ve "Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Göstergesi" (*Gender Empowerment Measure: GEM*) başlıkları altında iki ayrı endeksi de kapsıyor.

İlk endeks (GDI), istatistik bulunabilen tüm ülkelerde hem kadın hem de erkekler için yaşam umudu, 15 yaş üstü okur-yazarlık, ilk, orta, ve yüksek eğitimdeki toplam öğrenci oranı ve tahmini kişisel gelirden oluşuyor. **Türkiye, 2003 yılı raporundaki GDI endeksinde bu dört gösterge açısından kadın-erkek eşitliğini sağlamaya çalışan ve bu konuda istatistik bulunabilen 144 ülke arasında 81. sırada. Tüm Avrupa Birliği üyeleri sıralamada Türkiye'nin çok üstünde.** Örneğin, komşumuz Yunanistan 24. sırada. Avrupa Birliği'nin yeni üyelerinden Slovenya 29., Çek Cumhuriyeti 32., Malta 33., Polonya 35., Macaristan 36., Slovakya 37., Estonya 38., Litvanya 42. sıradalar. **Ortadoğu'nun büyük Müslüman nüfusa sahip ülkelerinden Kuveyt 45., Birleşik Arap Emirlikleri 49., Malezya 53., Suudi Arabistan 68., Lübnan 70., Ürdün 75., ve Tunus 76. sıra ile Türkiye'nin üstündeler.**²

GDI endeksi, yaşam umudu ve okur-yazarlık gibi göstergeleri temel aldığından bir ülkenin "İnsani Gelişmişlik Endeksi" (*Human Development Index: HDI*) ile yakından ilişkili. **HDI endeksi 175 ülkeyi kapsıyor. Bu endeks GDI endeksindeki 144 ülkeye uyarlandığında Müslüman ülkeler arasında HDI sıralamasında Kuveyt 44., Birleşik Arap Emirlikleri 46., Malezya 53., Suudi Arabistan 62., Lübnan 70., Ürdün 73., Tunus 74., Türkiye 78. sıradalar. "İnsani gelişmişlik" ile "toplumsal cinsiyete ait gelişmişlik" düzeyleri arasındaki negatif fark, bir ülkede kadınların genel nüfusa göre daha kötü durumda olduğunu gösteriyor. Yukarıda saydığımız Müslüman toplumlar arasında bu farkın negatif olduğu tek ülke Türkiye.** Türkiye, insani gelişmişlik sıralamasında 78., ancak cinsiyete ilişkin sıralamada üç sıra alta düşerek 81. sırada.³

2 UNDP, Human Development Report 2003: Gender-related Development Index, s. 310-313.

3 UNDP, Human Development Report 2003: Human Development Index, s.237-240.

UNDP raporundaki diğer endeks Türkiye'nin görece daha iyi bir konumda olduğunu düşüneceğimiz ve yukarıda sözünü ettiğimiz "Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Göstergesi" (*Gender Empowerment Measure, GEM*). Bu endeks, ulusal yasama organlarındaki kadın milletvekillerinin, kamu ve özel sektörde üst yönetimdeki, serbest mesleklerde ve teknik alanlarda çalışan kadınların oranı ile erkeklere göre kadınların kazandığı gelir oranını temel alan dört ayrı göstergenin toplamından oluşuyor. Ancak endeks, bu dört gösterge arasında kadın milletvekili sayısına ağırlık tanımış bulunuyor.

GEM endeksinde Türkiye, istatistik bulunabilen 70 ülke arasında 66. sıradadır. Sıralamada Avrupa Birliği ülkeleri Türkiye'nin çok üstündedir. Bu ülkeler arasında en düşük puanı olan iki ülke 40. sıra ile Yunanistan ve 41. sıra ile Macaristan. **Endeksin kapsadığı 70 ülke arasında Türkiye dahil 7 ülkede Müslümanlar nüfusun çoğunluğunu oluşturuyor. Bunlar arasında Malezya 45., Pakistan 58., ve Birleşik Arap Emirlikleri 65. sıra ile Türkiye'nin üstündedir. Türkiye'nin altında ve son üç sırada ise Mısır, Bangladeş ve Yemen var.**⁴

Bu 70 ülke içinde olan ve demokrasi ile yönetilen ülkeler arasında Türkiye'de kadın milletvekillerinin oranı %4.4. Örneğin, İsveç parlamentosunun neredeyse yarısı, % 45.3'ü, kadındır. Danimarka'da kadın milletvekillerinin oranı %38.0, Avusturya'da %30.6, Almanya'da %31.4. Avrupa Birliği üyeleri arasında en düşük oran %8.7 ile Yunanistan'da bulunuyor. Nüfusun çoğunluğu **Müslüman olan ülkelerin bir kısmında bu oran Türkiye'nin üstündedir, hatta Türkmenistan (%26.0), Pakistan (% 20.6), Malezya (%14.5) gibi ülkelerde Türkiye'nin çok üstündedir.** Sıralamada Türkiye'nin üstünde yer alan diğer büyük oranda Müslüman nüfusa sahip olan ülkelerde ise Tacikistan'da %12.4, Bosna-Hersek'te % 12.3, Tunus'ta %11.5, Azerbaycan'da %10.5, Suriye'de % 10.4, Sudan'da % 9.7, Kazakistan'da %8.6, Endonezya'da % 8.0, Uzbekistan'da % 7.2, Kırgızistan'da %6.7, Bahreyn'de %6.3, Fas'ta %6.1, Cezayir'de % 6.0, Arnavutluk'ta %5.7. **Cumhuriyet'in kadınlara tanıdığı haklarla övünen Türkiye'de, Büyük Millet Meclisi'ndeki kadın milletvekili oranı olan %4.4, kadınlara karşı uyguladığı ayrımcılıkla tanınan İran İslam Cumhuriyeti'ndeki**

⁴ UNDP, Human Development Report 2003: Gender Empowerment Measure, s.314-317.

%4.1'le hemen hemen aynı.⁵

Kamu ve özel sektörde üst yönetimdeki kadınların oranı Avrupa Birliği üyeleri ya da adaylığı kabul edilmiş üyeler arasında %20'nin altına düşmüyor. Hatta Litvanya'da %47'e kadar çıkıyor. Türkiye'de ise sadece %8. Öte yandan, Türkiye'de serbest mesleklerde ve teknik alanlarda çalışan kadınların oranı % 31 gibi oldukça yüksek bir rakama ulaşsa da, hiç bir Avrupa Birliği üyesi ülkede %40'ların altına düşmüyor, bazılarında ise %50'lerde. Hatta, Polonya, Macaristan gibi eski sosyalist ülkelerin bir kısmında %60'lara varıyor.⁶

Uluslararası bu istatistikler, Avrupa Birliği'ne üyeliği ulusal hedef olarak benimsemiş Türkiye Cumhuriyeti'nin kadının statüsünü yeniden değerlendirmesi, bir acil eylem planıyla Türkiye'de kadınların statüsünü çağdaş AB normlarına göre şekillendirmesi ve günümüzün liberal demokrasilerindeki uygulamaları ciddiye alması gerektiğine işaret ediyor. Türkiye, demokrasisini güçlendirecek açılımlara hız kazandırmaktadır. Çözümlemesi gereken sorunlar arasında nüfusun yarısını oluşturan kadınların kamu yaşamına entegrasyonu Avrupa Birliği'ne üyelik kriterlerini karşılamamız açısından giderek önem kazanacaktır. Kaldı ki, insan sermayesinin gelişim ve kalkınmadaki önemi gözönüne alındığında, 21. yüzyılda kadınların konumunu geri plana itmiş hiç bir ülkenin çağdaş toplumların gelişmişlik düzeyine erişemeyeceği açıktır. Türkiye Cumhuriyeti, 20.yüzyıl ile birlikte başlattığı çağdaş uygarlık düzeyine erişme amacını 21. yüzyılda gerçekleştirebilmek için kadın-erkek eşitliğini ciddiye almak zorundadır.

5 UNDP, Human Development Report 2003: Gender Empowerment Measure, s.314-317.

6 UNDP, Human Development Report 2003: Gender Empowerment Measure, s.314-317.

ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI

Türkiye'de kadınlara siyasette ve çalışma yaşamında erkeklerle eşit olanak tanımaya yönelik cumhuriyet reformlarına karşın, Türkiye'de kadının uluslararası karşılaştırmalardaki bu konumu nasıl açıklanabilir? Sorunun cevabını toplumdaki "erkek egemen" ideolojiyle açıklamak yeterli mi? Feminist kuramların vurguladığı üzere tüm toplumlarda var olan erkek-egemen bakış açısına karşın, Batı demokrasilerinde, hatta Batı'da demokrasiye yeni geçmiş ülkelerde, kadın-erkek arasındaki farklar görece azalmışken, **Türkiye neden bu alandaki tarihsel öncülüğünü devam ettirememiştir?** Sorun toplumsal değerlerle mi yoksa politik tercihlerle mi bağlantılıdır? Diğer bir deyişle, Türkiye'de kadınların siyasete aktif olarak katılmalarının ve üst düzey yönetim kadrolarında yer almalarının önündeki engel toplumun değerlerinden mi kaynaklanmaktadır, yoksa siyasi kadroların bu sorunu ciddiye almamış olmalarından mı?

Çalışmamız bu sorulara cevap aramak, Avrupa Birliği üyeliği için başvuru sürecini yaşayan Türkiye'de kadın sorunsalının nasıl çözümlenebileceğine, kadının statüsünün AB ülkelerindeki düzeye ulaşması için neler yapılması gerektiğine dair ipuçları vermek amacıyla yürütülmüştür.⁷ **Türkiye toplumunu temsil niteliğine sahip bir örneklem çerçevesinde halkın bu konuda ne düşündüğünü saptamaya yönelik bir kamuoyu yoklamasına dayanmaktadır.** Ancak, yukarıda da belirtildiği üzere, çalışmamız salt akademik merakla sınırlı kalmayıp, saptadığımız bulgular esas alınarak, bu konuda yapılması gereken politika değişiklikleri önermeyi de hedeflemektedir.

Bu amaçla çalışmamızda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- **Türkiye halkı kadınların eğitime önem veriyor mu?** Bu konuda kadınlar ve erkekler arasında görüş farkları mevcut mu? Kız

⁷ Türkiye'de kadınların eğitim, çalışma yaşamı ve siyasetteki statülerine ilişkin bir diğer araştırma için bkz: TÜSIAD, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul, 2000. Bu yayın, Mine Göğüş Tan, Yıldız Ecevit ve Serpil Sancar Üşür tarafından kaleme alınmıştır.

çocuklarının eğitimi önünde değer yargılarından kaynaklanan engeller var mı? Eğitim sürecinde kadın-erkek eşitliğinin vurgulanması önemseniyor mu? Kadınların eğitimi ile ülkenin gelişimi arasında bağlantı olduğu düşünülüyor mu?

- Kadınların iş yaşamına katılmaları hakkında ne düşünülüyor? **Kadınlara yönelik muhafazakar tutumlar kadınların çalışmaları önünde engel teşkil ediyor mu?** Kadınların iş yaşamına katılmaları ile "namus" kavramı arasında bir bağlantı var mı? Çalışmayan kadınların iş yaşamına katılmalarının önündeki ne önemli engeller neler?
- Kadınların eğitim, sağlık, iş bulma, kanuni haklarından yararlanma gibi konulardaki mevcut sorunlarından kim sorumlu tutuluyor? **Bu sorunların, kültürel değer yargılarından mı, devlet politikalarının yetersizliğinden mi kaynaklandığı düşünülüyor?**
- Kadın eğitimi ve istihdamı gibi **sorunların çözümünde devlet neler yapabilir?** Örneğin, okuma-yazma kursları, kreş, eğitimsiz kadınlara beceri geliştirebilecekleri kurslar, sığınma evi, doğum izni gibi konularda ne düşünülüyor?
- Kadınların eğitimi, iş yaşamına katılmaları, siyasette aktif rol almaları ve üst düzey yönetim kadrolarında görev yapmaları konularındaki **görüşlerde dini inanç, etnik kimlik, yerleşim yeri gibi değişkenler rol oynuyor mu?**
- **Gerek kamu sektörü gerekse özel sektörde kadınların üst yönetimde görev almaları konusunda ne düşünülüyor?** Kadınların bu gibi görevlerde daha az başarılı olduklarını düşünenlerin oranı nedir? Bu düşüncede olanlar ne gibi gerekçeler göstermektedir?
- **Devlet yönetiminde kadınların önemli mevkilere gelebilmeleri hakkında ne düşünülüyor?** Devlet yönetiminde kadınlara uygun olmadığı düşünülen makam ya da meslek var mı?

- Gerek kamu sektörü, gerekse özel sektörde **kurum içi yükseltmelerde kadınlara ayrımcılık yapıldığı düşünülüyor mu?**
- Kadınların aktif olarak siyasete katılmaları hakkında ne düşünülüyor? **Siyasete katılmak isteyebileceğini belirten kadınların oranı nedir?** Siyasette tercih edilen görevler var mı? Kadınların aktif siyasal katılımı önündeki engeller nelerdir?
- **Milletvekili seçimlerinde, liste başlarında önemli oranda kadın aday gösteren partilerin oylarında artış olabilir mi?** Seçmen, hangi şartlar altında daha çok kadın aday gösteren partilere destek eğiliminde olabilir? Diğer bir deyişle, kadın adaylar ile seçmen desteği arasında ne gibi bir bağlantı var? Bağlantı varsa, doğrusal mı, dolaylı mı?
- **Siyasal partilerin, kadınların aktif siyasete katılımları hakkında yeterli çaba gösterdiklerine inanılıyor mu?**
- **Siyasal partilerin seçimlerde "kadın kotası" koymaları konusunda seçmen desteği var mı?**
- **Seçmen, kadınlara yönelik "olumlu ayrımcılık" politikaları hakkında ne düşünüyor?** Bu tür politikalar uygulanması destekleniyor mu?
- **Türkiye'de iş yerinde kadınlara yönelik cinsel taciz vak'aları önemli bir sorun mu?**
- **Erkeklerle kıyasla kadınların kendi tercihleri doğrultusunda yaşamlarını şekillendirmelerine olanak tanındığı düşünülüyor mu?** Bu konuda kadınların görüşleri erkeklerden ayrılıyor mu?
- **Türkiye'de kadınlar hayatlarından memnun mu?** "Keşke erkek doğsaymışım" diyen kadınların oranı nedir? Kadınlar, ailelerde kız ve erkek çocuklar arasında ayırım yapıldığını düşünüyorlar mı?

Bu sorulara ilişkin bulguların, Türkiye'deki kadın sorunsalına ve bu konuda neler yapılması gerektiğine ışık tutacağını umuyoruz.

ÖRNEKLEM SEÇİMİ VE SORU FORMU TASARIMI

Örneklem Seçimi

Örneklem seçimi sırasında Türkiye'nin illeri nüfus büyüklüklerine ve coğrafi konumlarına göre tabakalara (*strata*) ayrılmış, bunlar arasından her tabakayı temsil edecek il veya iller çekilmiştir. Çekilen illerden bir merkez ilçe, nüfusu 2,000'i aşan kentsel yerleşmelerin ağırlıkta olduğu ilçeler, ve nüfusu 2,000'in altında kalan kırsal yerleşmelerin ağırlıkta olduğu ilçeler ayrı tabakalar olarak ayrıştırılarak, her birinden kent ve köy yerleşmeleri çekilmiştir. Tüm bu aşamalarda nüfusa orantılı olasılık (*probability proportional to size, PPS*) esasına dayalı olarak rastsal çekim yöntemi kullanılmıştır. Seçilen kent yerleşmelerinde T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2000 yılı verilerine dayanılarak mahalle adları ve nüfus büyüklükleri saptanmıştır. Köyler ise benzer olarak nüfus büyüklüklerine göre sıralanmıştır. Kentlerde mahalle temel örneklem birimi olarak kullanılmıştır.

Örneklem tasarımıımızda tabakalandırma değişkenleri olarak nüfus ve coğrafi konum esas alınmıştır. Trabzon-Adana hattının batısı bir bölge, doğusu ise bir diğer bölge olarak kabul edilmiş, her iki bölge içindeki iller nüfuslarının büyüklüğüne göre üç ayrı tabakaya yerleştirilmiştir. Türkiye'nin üç metropolüne ev sahipliği yapan İstanbul, Ankara ve İzmir illerimiz kendilerine özgü sosyo-ekonomik ve siyasal karakteristikleri olan yerleşim yerleri olarak kabul edilerek, kendi başlarına birer temsili bölge olarak tanımlanmıştır. Geri kalan altı bölge 2000 yılı DİE sayım verilerinde aşağıda gösterilen illerden oluşmuştur.

1. Bölge: *Ankara*
2. Bölge: *İstanbul*
3. Bölge: *İzmir*
4. Bölge (Batı, 750,000+ nüfus): Afyon, *Bursa*, Manisa, Samsun, *Balıkesir*, Kocaeli, Kayseri, Konya, *Sivas*, Adana, *Antalya*, İçel, Hatay, Sakarya.
5. Bölge (Doğu, 750,000+ Nüfus): Ş. Urfa, *Diyarbakır*, Erzurum, Gaziantep, Kahramanmaraş, *Malatya*, Mardin.
6. Bölge (Batı, 300,000 - 750,000 Nüfus): Amasya, Aksaray, Edirne, Tokat,

Denizli, Nevşehir, Kırklareli, Düzce, *Ordu*, *Aydın*, Trabzon, *Isparta*, Giresun, Çorum, *Zonguldak*, Tekirdağ, Kütahya, Yozgat, Çanakkale, Niğde, Kastamonu, Kırıkkale, Eskişehir, Muğla, Uşak.

7. Bölge (Doğu, 300,000 - 750,000 Nüfus): Adıyaman, *Erzincan*, Van, *Osmaniye*, Kars, Rize, Bitlis, Muş, Ağrı, Elazığ, Batman.
8. Bölge (Batı, 90,000-360,000 Nüfus): Yalova, Burdur, Bartın, *Bilecik*, Karaman, Kırşehir, Çankırı, Karabük, Sinop, Bolu
9. Bölge (Doğu, 90,000-300,000 Nüfus): Tunceli, Bayburt, Kilis, Ardahan, Iğdır, Gümüşhane, Artvin, Hakkari, Bingöl, *Siirt*, Şırnak.

Yukarıdaki dokuz tabakanın içinden çekilen iller **koyu renk** ve *italik* ile gösterilmiş olanlardır. En az nüfusa sahip olan tabakalardan birer il; orta ve büyük nüfusa sahip olan bölgelerde Batı'nın nüfusu ve il sayısı Doğu'nun nüfusu ve il sayısına oranla iki kattan biraz daha fazla olduğundan, orta ve büyük nüfusa sahip olan Doğu bölgelerinden ikişer il; orta ve büyük nüfusa sahip olan Batı bölgelerinden de dörder il rastsal olarak seçilmiştir. Böylece seçilmiş olan toplam il sayısı, Ankara, İstanbul, İzmir dahil olmak üzere 17'dir.

İkinci aşamada illerin içinden ilçeler seçilme yoluna gidilmiştir. Kural olarak her ilin merkez ilçesi seçilmiştir. En az nüfuslu illerde, ayrıca merkez ilçe dışında üç ilçe seçilmiş, ilçe nüfusu arttıkça, en az nüfuslu ildeki ortalama ilçe nüfusu büyüklüğü esas alınarak diğer illerde merkez ilçe dışında seçilen ilçe sayısı arttırılmıştır. Böylece çekilen il ve ilçeler ekteki tabloda sunulmuştur (bakınız Ek Tablo 1). İstanbul'da sekiz ilçede görüşme yapılması kararlaştırılmış, kır-kent ayrımı yapılmaksızın ilçeler, nüfus büyüklüklerine göre dört tabakaya ayrılmış, her bir tabakadan iki ilçe rastsal olarak seçilmiştir. Kırsal nüfusu bulunan Ankara ve İzmir'de de benzer bir yöntem kullanılmış, kentsel yaşam çevreleri olan sekiz ilçe dışında kırsal ağırlıkta olan ilçelerden, il içindeki kentsel-kırsal nüfus ağırlıklarına göre, ek ilçeler rastsal olarak çekilerek Ankara ve İzmir'deki ilçe sayısı İstanbul'a oranla arttırılmıştır. Böylece, İstanbul dışında her il, kentsel ve kırsal (köy nüfusu yoğun olan) oluşan, merkez ilçe dışındaki ilçeler sınıflandırılmasına tabi tutulmuştur. Merkez ilçe dışında kentsel nüfus ağırlığı olan ilçelerden bir tane, kırsal ağırlığı olan ilçelerden ise iki tane rastsal olarak seçilmiştir. Köyler, DİE 2000 nüfus sayımına göre köy olarak tanımlanmış olan yerleşim birimleridir.

Kentlerde temel örneklem kümesi olarak mahalleler kullanılmıştır. Mahalleler nüfuslarına göre tabakalandırılmış ve her tabakadan bir asıl, bir yedek mahalle rastsal olarak seçilmiştir. En az nüfuslu mahallede 5 görüşme yapılmasına, mahalle nüfusu büyüklüğüne göre de görüşme sayılarının oransal olarak arttırılarak saptanması yoluna gidilmiştir. Mahallelerde yapılacak görüşmeler için hane seçiminde önce sokaklar emlak değerlerine göre iki tabakaya ayrılmıştır. Her iki tabakadan en küçük mahallede birer sokak, yedekleri ile birlikte rastsal olarak çekilmiştir. Her iki sokak başına 3 kadın ve 2 erkekle görüşülmesi esas alınmıştır. Her sokakta yapılacak olan görüşmeler için hane kapı numaraları sokak isimlerinin baş harfine göre oluşturulmuş rastsal sayılar tablosundan seçilmiştir.

Kırsal bölgelerden ise köyler nüfus büyüklüklerine göre iki tabakaya ayrılmış, nüfusu 1000'in üzerinde olan köylerde 2 kadın 1 erkekle, 1000'in altında olan köylerde 1 kadın 1 erkekle görüşme yapılması kararlaştırılmıştır. Seçilen ilçelerden köyler nüfus büyüklüklerine göre rastsal olarak seçilmiştir. Köylerde hane seçimi köy kütüğünden rastsal olarak yapılmış, her hanede 18 yaşın üzerinde birer kişiyle görüşülmüştür.

Toplam örneklem büyüklüğü 2600 olarak saptanmıştır. Görüşülecek kişilerin 1600'ünün kadın, 1000'inin erkek olması planlanmış, yüz yüze yapılan mülakatlar sonucunda görüşülen toplam kadın sayısı 1557, erkek sayısı ise 993 olmuştur. Her iki örneklem, ayrı ayrı kadın ve erkek örneklemini olarak bu çalışmada kullanılmıştır. Türkiye örneklemini ise, 18 yaş üstü toplam nüfustaki erkek kadın oranları olan %50,5 erkek ve %49,5 kadın esasına göre 1980 kişiden oluşturulmuştur. Bu amaçla, kadın örnekleminde 987 kişi basit rastsal örneklem (Simple Random Sampling) esaslarına göre seçilerek, erkek örneklemini ile birleştirilmek suretiyle 1980 kişiden oluşan Türkiye örneklemini oluşmuştur. Örneklem seçiminde her aşamada nüfusa oranlı olasılık esası uygulanmış olmakla birlikte her sokaktaki hane sayılarını bilmemizi sağlayacak veriler olmadığından, görüşülecek kişilerin sokak düzeyinde seçilme olasılıklarını ne ölçüde eşit kılabilmediğimizi saptayabilmek olanaksızdır. Kadın örneklemini basit rastsal örneklem olarak düzenlenebilseydi $\pm$ %2.5, erkek örneklemini $\pm$ %3.2, Türkiye örneklemini ise $\pm$ %2.2 standard hataya sahip olurdu. Tabakalandırma bu hata paylarını

azaltır, kümeleme ise arttırır. Örneklem çekiminde hem tabakalandırma, hem de kümeleme kullanmış olduğumuzdan, bu araştırmada kullandığımız üç örnekleme hata payları yukarıda sıraladıklarımızdan farklıdır. Ancak, sokaklardaki hane sayılarını bilemediğimiz için o aşamada olasılık hesabı yapamamış olmamız, örneklemlerdeki hata paylarının kesin tahminini engellemektedir.

Soru Formu Tasarımı ve Alandaki Uygulama

Alandaki uygulamada kullanılan soru formu Ersin Kalaycıoğlu ve Binnaz Toprak tarafından geliştirilmiştir. İlk kez sorulup sorulmadığı konusunda tereddüt doğuran sorular düzenlendikten sonra, uzman görüşlerini almak amacıyla akademisyenlerin incelemesine sunulmuştur. Soru formunu inceleyerek ya da soruların kendilerine sorulmasını kabul edip yanıtlayarak soruların daha rafine hale getirilmesine sekiz akademisyen uzman yardım etmiştir. Ayrıca, soruların hazırlanması aşamasında kadın konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarıyla Boğaziçi Üniversitesi'nde bir günlük bir toplantı yapılarak sorulacak soruların içerikleri tartışılmış, yapılan eleştiri, öneri ve ikazlar soru formunun geliştirilmesinde kullanılmıştır. Soru formu son taslak biçimine getirildikten sonra, ön-sınaması yapılmadan alana çıkacak anketörler ve kontrol elemanlarıyla formun üzerinden gidilerek, soruların nasıl sorulacağı, ne gibi noktalara dikkat edileceği ve soruların özellikleri üzerinde durulan bir günlük bir eğitim toplantısı yapılmış, soru formlarının yüz yüze uygulamasından örnekler verilmiş, anketörlerin her bir soruyu çalışması sağlanmıştır. Daha sonra, son taslak soru formlarının Antalya, Aydın, Diyarbakır, Sivas, Balıkesir, Ankara, İzmir ve İstanbul'da seçmen yaşındaki toplam yetmiş kişiyle yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak doldurulması suretiyle ön-sınaması (pre-testing) yapılmıştır. Ön sınamada doldurulan formlar incelenerek anlaşılabilirlik içeren sorular değiştirilmiş, sistematik olarak yanıt alınamayan sorular ya değiştirilmiş, ya da anket formu dışında bırakılmıştır. Bu sayede son biçimi verilen soru formları Haziran ve Temmuz 2003 ayları boyunca Ek Tablo 1'de gösterilen illerin kent ve kırsal bölgelerinde uygulanmıştır.

İstanbul'da 8 ilçede, Ankara ve İzmir'de kırsal nüfusu da kapsayacak biçimde 10'ar ilçede, diğer büyük nüfusa sahip iller olan Antalya, Bursa, Balıkesir,

Sivas ve Diyarbakır'da merkez ilçe ve iki kentsel, iki de kırsal olmak üzere 5'er ilçede, geri kalan illerdeyse biri merkez ilçe, biri kentsel, ikisi kırsal olmak üzere dörder ilçede yüz yüze mülakat yapılmıştır. Diyarbakır'ın bir ilçesinde mülakatların yapılmasında kolluk kuvvetlerinin müdahalesiyle karşılaşıldığından, yerine Diyarbakır'ın bir başka ilçesi ikame edilmek zorunda kalınmıştır.

Mülakatların %50 civarı ilk kez haneye gidildiğinde, %10'u ikinci kez aynı haneye gidildiğinde, %6'sı da üçüncü kez aynı haneye gidildiğinde yapılabilmektedir. Diğer bir deyişle, mülakatların üçte ikisi en fazla üç kez aynı haneyi ziyaret sonucunda yapılabilmektedir. Yukarıda belirttiğimiz örneklem yöntemi kullanılarak erişilen kişilerin % 23 kadarı mülakatı reddetmiş, yerine yedek olarak çekilen hanelerden ikame yapılmak zorunda kalınmıştır.

Örneklemin Demografik, Kültürel, Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Özellikleri

Örneklemini oluşturan kişilerin demografik, kültürel, siyasal ve sosyo-ekonomik özellikleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo i
Örneklemin yaş dağılımı

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Yaş Grupları	18-25	23,0	23,0
	26-35	25,8	48,8
	36-45	22,0	70,8
	46-55	14,7	85,6
	56-65	8,5	94,0
	65 +	6,0	100,0
Toplam		100,0	
Gözlem sayısı=1980			

Tablo ii
Hangisi doğduğu yeri en iyi tanımlar

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Yerleşim Birimi	Köy	42,7	42,7
	Küçük kent	23,1	65,8
	Büyük kent	34,1	99,9
	Fikri /Cevap Yok	0,1	100,0
	Toplam	100,0	
Gözlem sayısı=1980			

Tablo iii
Anketin yapıldığı yerleşim tipi

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Yerleşim Birimi	Büyük şehir merkezi	38,2	38,2
	Küçük şehir merkezi	18,1	56,4
	İlçe merkezi	12,4	68,7
	Köy	26,7	95,5
	Belde	4,5	100,0
	Toplam	100,0	
Gözlem sayısı=1980			

Tablo iv
Kendisi dahil hanesinde yaşayan kişi sayısı

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Hane halkı sayısı	1	3,9	3,9
	2	16,2	20,1
	3	19,2	39,2
	4	24,3	63,6
	5	14,7	78,3
	6 +	21,7	100,0
	Toplam	100,0	
Aritmetik Ortalama	4,42		
Standard Sapma	3,27		
Gözlem sayısı= 1980			

Tablo v
Oturduğu meskenin mülkiyet durumu

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Meskenin mülkiyeti	Kendi mülkü	67,0	67,0
	Başkasına ait ancak kira ödemiyor	6,5	73,4
	Lojman	1,2	74,6
	Kira	25,3	99,8
	Cevap Yok	0,2	100,0
	Toplam	100,0	
Gözlem sayısı=1980			

Tablo vi
Hanenin ortalama aylık geliri

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Hane halkı geliri (TL)	150 milyondan az	11,7	11,7
	150-250 milyon arası	11,0	22,7
	250-350 milyon arası	16,0	38,7
	350-450 milyon arası	12,4	51,1
	450-550 milyon arası	13,1	64,1
	550-750 milyon arası	13,0	77,2
	750 milyon-1 milyar arası	10,3	87,4
	1 milyar- 1.5 milyar arası	6,2	93,6
	1.5 milyar- 2 milyar arası	1,9	95,5
	2 milyar -3 milyar arası	1,3	96,8
	3 milyar- 5 milyar arası	0,5	97,2
	5 milyardan fazla	0,4	97,6
Fikri /Cevap Yok	2,4	100,0	
Toplam	100,0		
Gözlem sayısı=1980			

Tablo vii
En son bitirdiği okul

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Okur-yazarlık ve okul türü	Okur yazar değil	9,3	9,3
	Okur yazar	3,8	13,1
	İlkokul	42,6	55,7
	Orta okul	11,2	66,9
	Lise	19,5	86,4
	İmam Hatip Lisesi	0,7	87,1
	Teknik/Meslek Lisesi	3,3	90,4
	Anadolu Lisesi	0,2	90,6
	Özel Lise	0,2	90,8
	Üniversite ve üstü	9,2	100,0
	Toplam	100,0	
Gözlem sayısı=1980			

Tablo viii
Çocukluğunda anne veya babasıyla anlaşmak için
kullandığı dil

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Belirtilen dil	Türkçe	89,3	89,3
	Kırmanc	9,1	98,5
	Zazaca	0,4	98,9
	Arapça	0,5	99,4
	Çerkezce, Gürcüce, Lazca	0,2	99,5
	Boşnakça, Bulgarca, Rumca	0,3	99,8
	Avrupa dilleri (İngilizce, Almanca)	0,2	100,0
	Toplam	100,0	
	Gözlem sayısı=1980		

Tablo ix
Kendini en çok hangisinin bir parçası
olarak hissediyor

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Aidiyet Duyulan Özne	Doğup yaşadığı kasaba, şehrin	34,2	34,2
	Doğduğu/büyüdüğü (Ege, Doğu, Karadeniz gibi) bir bölgenin	8,3	42,5
	Türkiye'nin	44,1	86,6
	Avrupa'nın	2,1	88,7
	Orta Doğu'nun	0,4	89,1
	Tüm Dünyanın	10,2	99,3
	Diğer	0,5	99,8
	Fikri /Cevap Yok	0,2	100,0
Toplam		100,0	
Gözlem sayısı=1980			

Tablo x
Ne sıklıkta ibadet ettiğine bakmaksızın,
kendini ne derece dindar olarak görür

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Deneğin dindarlık düzeyi	Hiç dindar değil	3,8	3,8
	2	1,2	5,0
	3	2,1	7,1
	4	3,7	10,9
	5	29,0	40,1
	6	16,0	56,1
	7	13,9	70,1
	8	12,7	82,9
	9	3,9	86,8
	Çok dindar	13,1	100,0
	Toplam		99,4
Fikri /Cevap Yok		0,6	
Toplam		100,0	
Gözlem sayısı=1980			

Tablo xi

3 Kasım 2002 genel seçimlerinde oy verdiği parti

		Yüzde	Birikimli Yüzde
Oy verilen Siyasal Parti	AKP	31,3	36,5
	ANAP	2,2	39,0
	BBP	0,7	39,8
	CHP	13,6	55,6
	DEHAP /HADEP	4,1	60,5
	DSP	1,1	61,7
	DYP	4,0	66,4
	Genç Parti	5,2	72,4
	MHP	3,8	76,8
	SP	0,7	77,7
	YTP	0,6	78,3
	Geçersiz/Boş	1,1	79,6
	Diğer partiler	0,9	80,6
	Fikri Yok/Cevap Yok	16,7	100,0
	Total	85,7	
Oy Kullanmamış	14,3		
Toplam	100,0		
Gözlem sayısı=1980			

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmamızda cevabı aranılan sorulara verilen yanıtlar ve öneriler altı ayrı başlık altında toplanmıştır:

1. Kadın ve Eğitim
2. Kadın ve İş Yaşamı
3. Üst Yönetimde Kadın
4. Kadın ve Siyasal Hayat
5. Kadın Sorunlarına İlişkin Devlet Politikaları
6. Öneriler

Bu başlıklar altında sıralanan bilgiler kadınların eğitim, iş yaşamı, yönetim ve siyasete katılımları konularında Türk halkının genel eğilimini ortaya çıkarmaktadır. Bu genel eğilim doğrultusunda siyasal kadroların ne gibi değişikliklere gidebileceği araştırma raporumuzun son bölümünde ele alınacaktır. Diğer bölümlerin her birinde hem sorunlar ele alınacak, hem de bu sorunların ne kadarının toplumsal değerlerden kaynaklandığı irdelenecektir.

Bazı Genel Gözlemler

Kadınların eğitime, çalışma yaşamına ve siyasete katılmaları konularında araştırmamızdan çıkan sonuçlara değinmeden önce, hayatlarındaki bu gibi önemli kararları almakta kadınların ne ölçüde özgür oldukları hakkında bir kaç gözlemlerde bulunmak yararlı olabilir. Her ne kadar araştırma konumuz dışına çıksa da, anketimizde bu tür bir gözlem yapabilmemize yarayabilecek sorular da mevcuttur. Örneğin, **"kadınların, hayatları hakkındaki önemli kararları kendi başlarına almaları erkeklere göre daha kolay mı, daha zor mu, yoksa onlarla aynı mı?"** sorumuza %77.4 "daha zor" cevabını vermiş, bu cevap kadınlarda %80.3'e çıkmıştır (bakınız Tablo 1). Benzer şekilde, **"genelde kadınlara kendilerine istedikleri gibi bir hayat hazırlamaları için erkeklere göre daha az mı, daha çok mu, yoksa eşit imkan mı tanındığını düşünüyorsunuz?"** sorumuza %79.2 "daha az" cevabını vermiş, bu oran kadınlarda %83,7'ye çıkmıştır

(bakınız Tablo 2). Kadınların yarısından fazlası, (%57.0'sı), "kadın olarak dünyaya gelmek yerine erkek olarak gelmeyi tercih eder miydiniz? Keşke annem beni erkek olarak doğursaymış dediğiniz oldu mu?" sorusuna olumlu yanıt vermiş, bu yüzden %22.4'ü sık sık bunu düşündüğünü, %34.6'sı ise arada sırada düşündüğünü söylemiştir. Buna karşın, baba evinde erkek kardeşlerine kendisinden daha iyi muamele edildiğini düşünen kadınların oranı, erkek kardeşi olan %91.1 arasında sadece %18.8'dir. Diğer bir deyişle, kadın olduğu için şikayet eden %57.0'dan çok daha düşük bir orandır.

Bu sorulara verilen yanıtlar, Türkiye toplumunda kadınların kendi hayatlarını yönlendirmede ve kendi tercihleri doğrultusunda karar almada erkekler kadar özgür olmadıklarının düşünüldüğüne işaret ediyor. Kadınların cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa uğradığı, yaşam tarzlarını seçerken erkeklere göre kendilerine daha az imkan tanındığı algılamasının hem kadınlar hem de erkekler tarafından paylaşıldığı anlaşılıyor. Daha da önemlisi, kadınların pek çoğu Türkiye toplumunda kadın olmanın bir dezavantaj olduğunun bilincinde gözükmekte, kadın olmak yerine erkek olarak dünyaya gelmeyi tercih edeceklerini belirtmektedirler. Ancak, kendilerini cinsiyetlerinden dolayı bunaltan ortamın çocuklukta ailede gördükleri muameleden kaynaklanmadığı, en azından kadınların bunu böyle algılamadıkları anlaşılmaktadır. Türkiye'de ne gibi koşulların kadınların yarısını kendi cinsiyetlerinden memnuniyetsizliğe ittiği, bu durumun toplumsal örgütlenme ile olan bağlantısı, derinlemesine irdelenmesi gereken bir konudur. Kadınların yarısının "keşke erkek doğsaymışım" diye düşündüğü bir ortam, hiç kuşkusuz, sağlıklı bir toplumsal yapının işareti değildir. Araştırmamızdan çıkan bu sonuç Türkiye'de kadın sorunsalının ne denli önemsenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 1

Kadınların, hayatları hakkındaki önemli kararları kendi başlarına almaları erkeklere göre daha kolay mı, daha zor mu?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Daha kolay	9,0	9,0	8,9
Eşit	13,4	10,3	16,9
Daha zor	77,4	80,3	73,9
Fikri/Cevap Yok	0,2	0,4	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 2

Kadınlara, istedikleri gibi bir hayat hazırlamaları için, erkeklere oranla tanınan olanak

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Daha az	79,2	83,7	74,4
Eşit	16,2	11,9	20,2
Daha fazla	4,4	3,9	5,2
Fikri /Cevap Yok	0,2	0,5	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Ancak, yaşamdan memnuniyetsizlik toplumsal cinsiyet sorunsalından ayrıştırıldığında, Türkiye'de hem kadınların hem de erkeklerin bir çoğu bu duyguyu paylaşıyor gözükmektedir. Örneğin, "hiç kendinizi ezik ve çaresiz hissettiğiniz oldu mu?" sorumuza "sık sık" ya da "arada sırada" diyenlerin oranı toplam %54.1'dir (bakınız Tablo 3). Benzer şekilde, "hiç yaşamaktan bıktım dediğiniz oldu mu?" sorumuza %43.7 "sık sık" ya da "arada sırada" cevabını vermiştir (bakınız Tablo 4). "Hayatınızdan ne derece memnunsunuz?" sorumuza ise %16.2 "hiç memnun olmadığını", %18.7 de "pek memnun olmadığını" belirterek yanıt vermiştir. Diğer bir deyişle, her beş kişiden biri kendisini sık sık ezik ve çaresiz hissettiğini, her

altı kişiden biri yaşamaktan bıktığını sık sık düşündüğünü, halkın %16'sı ise hayatından hiç memnun olmadığını ifade etmiştir. Bu oranlar Türkiye'de oldukça büyük bir azınlığın mutsuz olduğu izlenimini doğurmaktadır. Bu bulgu ülkenin geleceği açısından kaygı vericidir.

Yaşamdan genel olarak memnuniyetsizlik hem kadınlarda hem de erkeklerde aşağı yukarı aynı olduğu için, toplumsal cinsiyet sorunlarıyla ilgili gözükmemektedir. Farklı bir soruda sorduğumuz, "şu an ailenizin içinde bulunduğu ekonomik durumdan memnun musunuz?" sorumuza "hiç memnun değilim" cevabını verenlerin oranının %20.9 olduğu (bakınız Tablo 5) ve halkın %86.6'sının Türkiye'nin en önemli sorunları arasında ilk sırada hayat pahalılığı, işsizlik, ekonomik istikrarsızlık gibi konuları (bakınız Tablo 6) gündeme getirdiği düşünülürse, bu memnuniyetsizliğin ekonomiyle bağlantılı olduğu varsayılabilir. Nitekim, eziklik konusunda çeşitli etkenlerin oynadığı rolü anlamak için yaptığımız çoklu çözümlemenin sonuçlarına göre, bunlar arasında en önemlilerin sosyo-ekonomik statü ve ekonomik tatmin olduğu anlaşılmaktadır(bakınız Çizelge 1).⁸

---

8 Ana dil, anne-baba ile çocuklukta konuşulan dil olarak tanımlanmıştır. Türkçe '3', Kirmanç ve Zaza '2', Arapça '1' olarak kodlanmıştır. Diğer diller, konuşanların oranı sadece %0.5 olduğundan, çözümleme dışı bırakılmıştır.

En son bitirilen okul, okur-yazar olmama '1' ile başlayıp üniversite '6' ile bitmekte ve tüm liseler tek bir kod altında toplanmaktadır.

Medeni hal, evli '4', dul/boşanmış '3', nişanlı '2' ve bekar '1' olarak kodlanmıştır.

Hane geliri Tablo vi'deki kategorileri izleyerek 150 milyon TL'den az '1' ve en yüksek kategori olan 5milyar TL'den fazla '12' olmak üzere yükselen bir sıralamaya göre kodlanmıştır.

Dindarlık faktör puanları, kendisini dindar olarak kabul edip etmediğine, Tanrı'ya, günaha, cinlere, kıyamet gününe, cennete, cehenneme, şeytanın varlığına inanıp inanmadığına verdiği yanıtların faktör çözümlemesiyle elde edilmiştir.

SES faktör puanları, ev sahipliği, otomobil sahipliği, cep telefonu, kredi kartı, ev telefonu, bulaşık makinesi, otomatik çamaşır makinesi, bilgisayar sahipliği değişkenlerinin tabi tutulduğu bir faktör çözümlemesiyle elde edilmiştir.

Ailenin ve Türkiye'nin ekonomik durumundan memnuniyet değişkenleri, ilgili sorulara verilen ve '-2' hiç memnun değil, '2' çok memnun arasında değişen, '0'ın "ne memnun, ne değil" anlamına geldiği bir sıralamada kodlanmıştır.

Şeriata dayalı din devleti istemi, bu konuda sorulmuş olan soruya verilmiş olan '2' evet ve '1' hayır' yanıtlarından oluşmuştur. Bu soru, daha önceki araştırmalarda yapılan öneriler çerçevesinde (bakınız Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak, Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset, TESEV Yayınları, 2000) dindarlığa işaret etmeyebileceği için dindarlık konusundaki faktör çözümlemesine dahil edilmemiştir.

Çocuk sahipliği değişkeni, çocuk sahibi olup olmadıkları konusundaki soruya verilen evet '2' ve hayır '1' yanıtlarından oluşmuştur.

Ancak, yukarıda değinildiği gibi, **araştırmamız Haziran-Temmuz 2003 tarihlerinde yürütülmüştür. O tarihten bu yana ekonomideki olumlu gelişmeler gözönüne alındığında, bu oranlar 2004'te daha düşük olabilir.**

Tablo 3

Hiç, kendinizi ezik ve çaresiz hissettiğiniz oldu mu?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç olmadı	27,4	28,3	20,1
Nadiren olur	18,4	16,4	33,2
Arada sırada olur	34,4	34,9	19,6
Sık sık olur	19,7	20,4	27,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Rotasyona Tabi Tutulan Bileşkenler Matrisi BİLEŞKEN

	Sosyo-ekonomik Statü	Etnik-dini kimlik	Medeni durum	Ekonomik tatmin
Ana dil	0,247	-0,364	0,121	0,239
En son bitirilen okul	0,816	-0,165	-0,173	-0,006
Medeni haliniz	-0,0004	0,004	0,826	-0,001
Hane geliri	0,825	-0,114	0,002	0,148
Dindarlık faktör puanları	-0,127	0,831	0,002	0,002
SES faktör puanları	0,924	-0,112	-0,008	0,001
Ailenin ekonomik durumundan memnuniyet	0,259	-0,007	0,001	0,784
Türkiye nin ekonomik durumundan memnuniyet	-0,168	0,004	-0,003	0,833
Şeriat/din devleti istemi	-0,008	0,872	0,005	0,003
Çocuk sahipliği	-0,145	-0,004	0,811	0,001

Not: Birincil Bileşken Çözümlemesi, Rotasyon yöntemi: Kaiser Normalizasyonun dayalı Varimaks.

Yukarıdaki birincil bileşken çözümlemesinde dört faktörün varlığı saptanmış, bunlar "varimaks" yöntemiyle bir rotasyona tabi tutularak birbirleriyle doğrusal bağlantısı bulunmayan ve yukarıda faktör ağırlıkları sergilenen dört bileşken türetilmiştir. Bu bileşkenlere ait faktör puanları kaydedilmiştir. Bu faktör puanları tablodaki her bileşkenin kategorilerini oluşturmaktadır. Bu bileşkenlerin faktör puanları, çözümlemelerimizde aynı adla anılan bağımsız değişkenleri oluşturmuştur. Bu bileşkenlerden ilki, sosyo-ekonomik statü (SES) puanları ve bu olgu ile yakından ilişkili olan eğitim ve hane geliri faktör ağırlıkları yükütlü olan bir içeriktedir. Onun için bu bileşkene "SES değişkeni" adını vermekteyiz. Yalnız, aynı bileşken üzerinde "anadil" değişkeninin de bir etkisi olduğunu görmekteyiz. Türkiye'de Kırmınc, Zaza ve Arapça konuşarak büyüyenler daha az eğitilmiş ve Türkçe konuşanlardan daha az hane gelirine ve SES'ye sahip olmalarının bunda belirgin bir rol oynadığı düşünülmelidir. Aynı "ana dil" değişkeni, daha güçlü bir ilişkiyi "dindarlık" ve "şeriatı dayalı din devleti"ne yönelik tutumların ağırlık kazandığı ikinci bileşken de göstermiştir. Bu iki bileşken birbirinden tamamen doğrusal olarak bağımsız olduğundan, etnik kimlikteki SES, gelir ve eğitim ile ilişkili olmayan bir "etnik" özelliğinin, çok zayıf da olsa, ikinci bileşkende yer aldığını görmekteyiz. Bu nedenle bu bileşkene "Etnik-Dini Kimlik" değişkeni adını vermeyi uygun gördük. Üçüncü bileşken, medeni hal ve çocuk sahibi olmanın en büyük ağırlığa sahip olduğu bir bileşken olduğundan, bunu "Medeni Durum" olarak adlandırdık. Dördüncü bileşken ise ailesinin ve Türkiye'nin ekonomik durumundan memnun olup olmama konusundaki tutumların en belirgin ağırlığa sahip olduğu bir bileşken olduğundan, bu bileşkene de "Ekonomik Tatmin" değişkeni adını verdik.

Tablo 4

Hiç, yaşamaktan bıktım dediğiniz oldu mu?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Sık sık olur	16,6	18,6	15,1
Arada sırada olur	27,1	30,5	23,5
Nadiren olur	16,1	16,5	16,0
Hiç olmadı	40,3	34,4	45,4
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 5

Ailenizin ekonomik durumundan memnun musunuz?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç memnun değilim	20,9	20,6	21,2
Memnun değilim	38,2	38,6	36,6
Ne memnun, ne değil	4,8	4,9	4,4
Memnunum	34,8	34,7	36,6
Çok Memnunum	1,3	1,2	1,2
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 6

Sizce şu an Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Enflasyon/Hayat pahalılığı	23,1	26,8	19,7
İşsizlik	39,0	37,8	38,9
Ekonomik istikrarsızlık, kriz	24,4	25,1	25,1
Rüşvet yolsuzluk	2,2	1,1	3,2
Sağlık/Sosyal güvenlik	1,8	1,9	1,7
Eğitim	3,5	3,5	3,7
Siyasi belirsizlik/istikrarsızlık	2,1	1,3	2,8
Türban	0,1	0,0	0,1
Diğer	3,3	1,9	4,5
Fikri /Cevap Yok	0,4	0,6	0,2
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Çizelge 1

Ezizlik Duygusunun Çoklu Çözümlemesi

Fonksiyon	Eigen değeri	% of Variance	Birikimli %	Kanonik Korlasyon
1	0,158(a)	92,9	92,9	0,369
2	0,012(a)	7,1	100,0	0,109

Not: İlk iki kanonik ayrıştırma fonksiyonu ele alınmıştır.

Wilks'in Lambdası

Fonksiyon Testleri	Wilks' in Lambdası	Ki-kare	Serbestlik derecesi	İstatistiksel Anlamlılık
1 through 2	0,853	122,475	16	0,000
2	0,988	9,238	7	0,236

Standardize Kanonik Ayrıştırma Fonksiyon Katsayıları

	Function	
	1	2
Cinsiyet	-0,144	0,339
YAŞ	-0,108	0,239
Yerleşim Yeri	0,056	0,219
Siyasal Parti Tercihi	0,003	-0,216
SES	0,832	0,214
Etnik-dini kimlik	-0,363	0,598
Medeni Durum	-0,036	-,567
Ekonomik Tatmin	0,432	-0,013

Yapısal Matris

	Function	
	1	2
SES	0,805(*)	0,331
Ekonomik Tatmin	0,383(*)	-0,083
Yerleşim Yeri	0,315(*)	0,236
Medeni Durum	-0,033	-0,554(*)
Etnik-dini Kimlik	-0,033	0,542(*)
Cinsiyet	-0,084	0,375(*)
Siyasal Parti Tercihi	0,001	-0,300(*)
YAŞ	-0,115	0,196(*)

Not: Not: Tablo değerleri standardize edilmiş ayrıştırıcı fonksiyonlarla ayrıştırıcı değişkenler arasındaki toplulaştırılmış grup içi korelasyonlardır. Korelasyonlar fonksiyon içi korelasyon değeri büyüklüklerine göre sıralanmıştır.

* Tabloda gösterilen değerler ele alınan değişkenler arasında açıklama gücü olanlara işaret etmektedir.

1. Kadın ve Eğitim

Bu çalışmamızdaki bulgular, eğitim konusunda daha önce yürütülmüş bilimsel çalışmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir. Eğitim, Türkiye toplumunun çok önemsedığı konular arasındadır. Bu bağlamda, **kız ve erkek çocukların eğitiminde ciddi düşünce ayrılıkları gözükmemekte, eğitimin hem kadınlar hem de erkekler için şart olduğu fikri halkın büyük çoğunluğu tarafından destek görmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisindeki gelişim çizgilerinin, iktisatçılar tarafından giderek eğitilmiş insan sermayesine dayandırılması gözönüne alındığında, Türk halkının eğitime verdiği değer sevindiricidir.**

Eğitim, Türkiye'nin son bir kaç yıldır yaşadığı ekonomik kriz ortamında, ülkenin en önemli ilk ya da ikinci sorunu olarak görülmemektedir. Tablo 6'da görüldüğü gibi, sorunlar listesinin ilk üç sırasında işsizlik, ekonomik kriz ve enflasyon yer almaktadır. Halkın % 86.5'i bu üç sorundan

Tablo 6

Sizce şu an Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Enflasyon/Hayat pahalılığı	23,1	26,8	19,7
İşsizlik	39,0	37,8	38,9
Ekonomik istikrarsızlık, kriz	24,4	25,1	25,1
Rüşvet yolsuzluk	2,2	1,1	3,2
Sağlık/Sosyal güvenlik	1,8	1,9	1,7
Eğitim	3,5	3,5	3,7
Siyasi belirsizlik/istikrarsızlık	2,1	1,3	2,8
Türban	0,1	0,0	0,1
Diğer	3,3	1,9	4,5
Fikri /Cevap Yok	0,4	0,6	0,2
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

birini "şu an Türkiye'nin en önemli sorunu" olarak nitelendirmiştir. İkinci önemli sorunun ne olduğu sorusuna verilen yanıtlar toplam %74.1 ile gene aynı üç sorun etrafında kümelenmiştir. Bu üç sorunun birbiriyle yakından

bağlantılı olduğu gözönüne alınıp üçü birden tek sorun olarak değerlendirilecek olursa, eğitim ikinci sırada gelmektedir. Örneğin, rüşvet-yolsuzluk, sağlık-sosyal güvenlik, siyasi istikrarsızlık, ve türban/tesettür gibi sorunları gündeme getirenlerin oranı, eğitimi seçenlerden daha düşüktür.

Eğitimin işsizlik veya ekonomik istikrarsızlık kadar önemli bir sorun olarak algılanmamasının nedenlerini irdelemediğimizden, yanıtların Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik bunalım ortamından mı, yoksa eğitimin halk tarafından gerçek bir sorun olarak algılanmadığından mı kaynaklandığını bilmiyoruz. Ancak, eğitimle ilgili diğer sorulara verilen yanıtlar, bugün için önemli bir ulusal sorun olarak görülme bile, eğitime halkın önemli bir değer atfettiğini göstermektedir. Ekonomik sorunlar çözümlenebilse ailelerin, kızlar dahil, çocuklarının eğitime daha fazla önem verecekleri anlaşılmaktadır.

Örneğin, çocuklarını ilkokula göndermeyen ailelerin cezalandırılması gerektiğini düşünenlerin oranı %83.9 ile büyük bir çoğunluk oluşturmaktadır (bakınız Tablo 7). Aksini düşünen %16.0'nın en önemli gerekçesi mali sıkıntı içinde oldukları, çocuklarını çalıştırmak zorunda kaldıklarıdır. **Türk halkının eğitime verdiği önemin bir diğer göstergesi, o amaçla harcanacağından emin olsalar, eğitim için daha fazla vergi vermeyi kabulleneceklerin çoğunlukta olmasıdır.** Yıllık geliri asgari ücretin altında kalan ailelere, çocuklarını ilkokula gönderdikleri takdirde para yardımı yapılabilmesi için daha fazla vergi vermeye razı olduğunu söyleyenlerin oranı % 64.4, diğer bir deyişle, 18 yaş üstü nüfusun üçte ikisidir.

Tablo 7

Devlet, istisnasız, çocuğunu ilkokula göndermeyi cezalandırmalı mı?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hayır, cezalandırma-malı	16,0	13,8	19,3
Evet, cezalandırmalı	83,9	86,1	80,7
Fikri/Cevap Yok	0,1	0,1	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Çocuklarını okula göndermedikleri takdirde ceza uygulanmasına itiraz eden %16.0 arasında erkek çocuklarını okula göndermelerine karşın kızlara gereken bilgiyi evde annelerinin verdiğini gerekçe olarak belirtenler %0.5, **okullarda ahlak bozulduğu için çocuğunu okula göndermediğini**, evde okuttuğunu, ya da Kur'an Kursu'na gönderdiğini **gerekçe olarak gösterenler ise %1.9 ile çok küçük bir azınlık oluşturmaktadır**. Bu %16.0'ın %84.7'si, çocuklarını parasızlıktan okula gönderemediklerini, çalıştırmak zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

Özetle, araştırmamızın sonuçları, **kız çocukların okumasının şart olmadığı ya da okullarda ahlaklarının bozulduğu türünden toplumsal önyargıların kızların eğitime engel olduğu savını desteklememektedir**. Bilakis, Türkiye'de kadınların eğitiminin erkeklere göre daha az olmasının ülke gelişiminin önünde önemli bir engel teşkil edip etmediğini irdeleyen sorumuza verilen yanıtlar, **%83.0 ile engel teşkil ettiği doğrultusundadır** (bakınız Tablo 8). Bu oran kadınlarda daha yüksektir.

Tablo 8

**Kadınların az eğitim görmüşlüğü
Türkiye'nin gelişmesine engel mi?**

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç önemli bir engel değildir	2,6	1,6	3,5
Önemli bir engel değildir	10,8	8,6	12,8
Ne önemli, ne önemsiz	3,3	3,6	3,2
Önemli bir engeldir	46,7	44,9	48,3
Çok önemli bir engeldir	36,3	40,8	31,8
Fikri/Cevap Yok	0,3	0,4	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

İlkokul mezunu olmayanlar arasında okula gitmediğine pişman olduğunu söyleyenlerin oranı %90.4'tür (bakınız Tablo 9). Bu soruya verilen yanıtlarda kadın ve erkekler arasında fark gözükmemektedir. Okuma-yazması olmayanlar arasında, devlet ücretsiz okuma-yazma kursları açsa bu kurslara katılacağını söyleyen kadınların oranı %65.1, erkeklerin ise

%56.2'dir (bakınız Tablo 10). Yukarıda belirtildiği üzere, nasıl ki eğitimi Türkiye'nin en önemli ilk ya da ikinci sorunu olarak görenler arasında kadınlar daha çoğunlukta, okur-yazar olmayanlar arasında durumunu telafi etmek isteyen kadınların oranı yüksektir. Bu tür kurslar ücretli olduğu takdirde katılmayı düşünen kadınların oranı %25,3 düzeyine inerek ciddi bir azalma gösterdiği de görülmektedir (Tablo 11).

Tablo 9

Okula gitmediğine pişman mı?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde
Hayır	9,6	9,6
Evet	90,4	90,4
Toplam	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	292	74
Örneklem	Kadın	Erkek

Tablo 10

Devlet bedava okuma-yazma kursları açsa, katılır mı?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde
Hayır	34,9	43,8
Evet	65,1	56,2
Fikri/Cevap Yok	0,0	0,1
Toplam	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	292	74
Örneklem	Kadın	Erkek

Tablo 11

Devlet ücretli okuma-yazma kursları açsa, katılır mı?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde
Hayır	74,7	79,5
Evet	25,3	20,5
Fikri/Cevap Yok	0,0	0,1
Toplam	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	292	74
Örneklem	Kadın	Erkek

Eğitime verilen değer, Türk halkının eğitim ile meslek sahibi olmak arasında bir bağ kurduğunu da göstermekte. **Sadece ilkokul mezunlarına sorduğumuz "imkanınız olmuş olsaydı, lise ya da üniversiteyi bitirip bir meslek sahibi olmak ister miydiniz?" sorusuna bu grubun %95.3' olumlu yanıt vermektedir** (bakınız Tablo 12). Diğer sorularda olduğu gibi bu soruya da olumlu yanıt veren kadınlar erkeklere göre biraz daha fazladır. **Bu soruya kadınların sadece %3.0'ı "hayır" yanıtını vermiş, bu yanıtın nedenleri sorulduğunda, "kadın dediğin evlenir, çocuklarına ve kocasına bakar, meslek sahibi olmak erkeklere göre bir iştir" nermemize kimse katılmamış, diğer şıklar ya da kendi belirttikleri nedenler ağırlıklı olmuştur.**

Tablo 12

İmkanı olsaydı, lise ya da üniversiteyi bitirmek ister miydi?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Evet	95,3	96,7	94,5
Hayır	4,6	3,0	5,5
Fikri/Cevap Yok	0,1	0,3	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	843	733	385
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Eğitim konusundaki bu olumlu tablonun, bir önceki kuşağın eğitim durumunun halkın gözünde bir "rol modeli" oluşturmadığını, bilakis, belki tam da bu nedenden, eğitime böylesi bir değer atfedildiğini gösterdiği düşünülebilir. Anketi cevaplayanların %52.3' gibi bir çoğunluğu, annelerinin okur-yazar olmadığını belirtmektedir. Anneleri, ilkokulu bitirmediği halde okur-yazar olan %9.4 ve sadece ilkokul mezunu olan %32.4 bu orana eklendiğinde, halkın %93.1 gibi çarpıcı bir oranı annelerinin ya resmi eğitim kurumlarına devam edemediğini, ya da ilkokul sonrası okuyamadığını ifade etmektedir (bakınız Tablo 13). Geriye kalan %5.7'nin sadece %0.7'sinin anneleri niversite mezunu. Babası okur-yazar olmayanların oranı %28.7 ile annelere göre ciddi azalma gösteriyorsa da, sadece %3.0 babalarının niversite bitirdiğini belirtiyor (bakınız Tablo 14).

Bir önceki nesle ilişkin bu karamsar tabloya karşın, ankete katılanların sadece %9.3'ü okur-yazar değil. Bu oran kadınlarda 13.7 iken, erkeklerde %4.9'a düşmekte. Ancak, bir önceki nesilde %3.7 üniversite mezunlarına karşın bu oran %9.2 ile ciddi bir artış göstermemiş. Anketimize dahil üniversite mezunlarının %12.1'si erkek, %6.4'ü ise kadın (bakınız Tablo 15).

Tablo 13
Annesinin en son bitirdiği okul

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Okur yazar değil	52,3	51,6	51,8
Okur yazar	9,4	9,2	9,5
İlkokul	32,4	33,5	32,0
Orta okul	2,0	2,5	2,3
Lise	2,4	1,7	3,2
Teknik/Meslek/Özel Lise	0,6	0,3	0,5
Üniversite ve üstü	0,7	1,0	0,2
Fikri /Cevap Yok	0,2	0,1	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 14
Babasının en son bitirdiği okul

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Okur yazar değil	28,6	24,8	31,9
Okur yazar	12,6	12,8	11,9
İlkokul	43,2	46,3	40,7
Orta okul	5,6	6,2	5,0
Lise	5,5	5,2	6,4
Teknik/Meslek Lisesi	0,9	0,8	0,7
Anadolu Lisesi	0,1	0,1	0,1
Özel Lise	0,2	0,1	2,7
Üniversite ve üstü	3,1	3,4	0,5
Fikri/Cevap Yok	0,4	0,3	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 15
Kendisinin en son bitirdiği okul

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Okur yazar değil	9,3	13,7	4,9
Okur yazar	3,8	5,0	2,5
İlkokul	42,6	47,1	38,8
Orta okul	11,2	7,5	14,1
Lise ve dengi	23,8	20,3	27,5
Üniversite	9,2	6,4	12,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

İlkokul sonrası eğitimlerine devam etmemiş kadınlar halen %52.9 ile önemli bir çoğunluk oluşturuyor ve bu kadınların %49.2'si gerekçe olarak ailesinin izin vermediğini belirtiyorsa da, bir önceki kuşaktaki anne-babaların eğitim düzeyinin düşüklüğü bu durumu açıklayıcı bir etken olarak görülebilir. Diğer bir deyişle, okur-yazarlığın yaygınlaşması ve ilkokul sonrası eğitim görenlerin oranının artması eğitim konusunun önemsenmesine yol açmış olabilir.

Tablo 16
İlkokuldan sonra okumaya devam edememenin "En Önemli" nedeni

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Yakınlarda ortaokul yoktu	13,5	12,3	16,0
Ailesi izin vermedi	32,2	49,2	10,7
Okula gitmekten hoşlanmıyor	13,7	11,2	14,9
Okumam gerekmez, evlenince eşim bakar diye düşündü	1,0	1,6	0,5
Çalışıp ailesine yardım etti	14,6	4,1	26,7
Çevresinde okumuşlara iyi gözle bakılmaz	0,2	0,7	0,0
Yaşadığı yerde okuyan pek yok	3,2	4,2	2,4
Ailesinin maddi durumu	20,1	15,3	27,7
Sağlık sorunları nedeniyle	1,0	0,5	1,0
Diğer	0,4	0,8	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	835	733	382
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 17**Lise'den sonra okumaya devam edememenin "En Önemli" nedeni**

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Sınava girmedi, çalışması gerekti	20,8	14,0	25,7
Daha fazla okumasına ailesi izin vermedi	4,1	10,5	0,4
Okul hayatından hoşlanmıyordu	12,4	9,8	14,9
Üniversite sınavlarını kazanamadı	29,3	29,8	28,0
Üniversite sınavını kazandı, uzak olduğundan gidemedi	1,3	1,9	0,4
Sınavı kazandı, ama maddi durumu elvermedi	7,1	6,3	7,1
Sınavı kazandı, ama evlenip okulu bıraktı	7,5	14,6	3,0
Türban dolayısıyla devam edemedi	0,6	1,0	---
Anarşi nedeniyle	2,1	2,2	3,0
Şu an öğrenci	14,8	9,8	17,5
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	467	315	268
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Her ne kadar kızların eğitiminde kültürel muhafazakarlıktan kaynaklanan ciddi bir direnç söz konusu olmasa da, Tablo 16 ve 17 birarada değerlendirildiğinde, Türkiye'de bu konuda önemli sorunlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Erkek çocukların yanısıra kızların eğitimi de ailelerin çoğunluğu tarafından önemseniyor gözükmemektedir. Ancak, bu iki tablodaki veriler kızların eğitiminde ekonomik nedenlerin dışında etmenlerin de rol oynadığını göstermektedir.

Türkiye'deki okur-yazarlık oranlarının kadınlar aleyhine olduğu bilinmektedir. Nitekim, Tablo 15'ten izlenebileceği gibi, okur-yazar olmayan erkeklerin oranı %4.9 iken, bu oran kadınlarda %13.7'e çıkmaktadır. Aynı tablodan, kadınların erkeklere göre ilkökul sonrası ortaokul, lise ve üniversiteye devam etme oranlarının da daha düşük olduğunu görüyoruz.

Kızların ilkökul sonrası eğitimlerine devam edememelerinin en önemli nedeni %49.2 ile ailenin izin vermemesi iken, erkeklerin devam edememelerinin en önemli nedeni %54.4 ile ailenin maddi durumunun elvermemesi ya da çalışıp aileye yardım etmeleri gerekmesi. Kız ve erkek çocukların eğitimlerini kesintiye uğratan etmenlerin bu farklılığı, Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerinin ne denli önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Maddi durum ya da çalışma gibi nedenlerle okula devam edemediğini belirten kızların oranının, erkeklere kıyasla, sadece %19.4 olduğu gözönüne alınırsa, ailenin izin vermemesinin gerekçelerinin başka nedenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu nedenlerin, kadınların ev işi ve çocuk bakımı, erkeklerin ise çalışıp para kazanmak olarak tanımlanmış geleneksel cinsiyet rolleriyle bağlantısı ayrıca araştırmaya değerdir.

Nitekim, Tablo 17'den görülebileceği üzere, liseden sonra okumaya devam edememe nedenleri arasında, üniversite giriş sınavlarını kazandığı halde maddi durum elvermediği için üniversiteye gidemediğini söyleyen erkek ve kadınların oranı hemen hemen aynıdır. Üniversite eğitiminden yararlanamamış kadın ve erkeklerin önündeki en önemli engellerin iki temel nedenden, ailenin ekonomik durumu ve üniversiteye giriş sınavında başarılı olamamaktan, kaynaklandığı anlaşılmaktadır (bakınız Tablo 17). Üniversite eğitimi görmemiş olanlardan %29.3'ü sınavı kazanamadığını, %20.8'i ise çalışıp ailesine yardım etmesi gerektiğinden eğitimine devam edemediğini belirtmiştir. Bu oranları, okula gitmekten hoşlanmadığı için eğitimine devam etmediğini söyleyen %12.4 takip ediyor. Buna karşın, üniversite sınavını kazandığı halde çeşitli nedenlerle devam edemediğini söyleyenlerin oranı %18.6'dır. Bu nedenler arasında %7.5 evlendiği, % 7.1 maddi durumu elvermediği, %1.3 ise kazandığı üniversite oturduğu yere uzak olduğu için eğitimine devam edememiş.

Ancak, ailesi izin vermediği için üniversite okuyamayanlar erkeklerde %0.4 iken, bu oran kadınlarda %10.5'e fırlamaktadır. Öte yandan, çalışması gerektiği için üniversiteye gidemeyen erkekler %25.7 iken, aynı nedenden üniversite eğitimi alamamış kadınların oranı %14.0'dır. Diğer bir deyişle çalışıp para kazanmak, geleneksel rol dağıtım gereği, kadınlara göre çok daha fazla sayıda erkeğin eğitimini kesintiye uğratmaktadır. Bu rol tanımlarıyla uyumlu olarak, üniversite sınavını kazandığı halde evlendiği için üniversiteye devam edemediğini söyleyen %14.6 kadına karşılık, erkeklerin sadece %3.0'ı aynı gerekçeyi göstermiştir.

2. Kadın ve İş Hayatı

Çalışmamızın sonuçları, eğitimde olduğu gibi, kadınların iş yaşamına katılmalarında da Türk halkının çoğunluğunun gelenek ya da muhafazakarlıktan kaynaklanan önyargıları olmadığını ortaya çıkarmıştır. **"Çalışan kadının kendine saygısı artar" önermesine halkın %92.2 gibi büyük bir çoğunluğu katıldığını belirtmiştir** (bakınız Tablo 18). **"Aileden zengin de olsa çalışmak kadını daha iyi vatandaş yapar" önermesine katılanların oranı Türkiye genelinde %87.2'dir** (bakınız Tablo 19). **"Çalışmak isteyen her kadın çalışabilmelidir" önermesine de Türkiye genelinde %92.1 katılmaktadır** (bakınız Tablo 20). Beklenebileceği üzere, bu oranlar kadınlarda daha da yüksektir.

Tablo 18

Çalışan kadının kendine saygısı artar

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış buluyorum	1,1	1,2	1,3
Yanlış buluyorum	4,0	5,1	6,0
Ne doğru, ne yanlış	2,4	1,3	3,2
Doğru buluyorum	65,0	64,0	63,6
Çok doğru buluyorum	27,2	31,1	25,5
Fikri Yok/Cevap Yok	0,3	0,5	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 19

Aileden zengin de olsa çalışmak kadını daha iyi vatandaş yapar

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış buluyorum	1,5	1,2	2,0
Yanlış buluyorum	7,8	5,1	10,4
Ne doğru, ne yanlış	3,2	2,8	3,4
Doğru buluyorum	62,5	64,0	59,1
Çok doğru buluyorum	24,7	26,5	24,6
Fikri Yok/Cevap Yok	0,4	0,5	0,4
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 20
Çalışmak isteyen her kadın çalışabilmeli

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış buluyorum	1,1	0,7	1,3
Yanlış buluyorum	5,3	2,0	8,2
Ne doğru, ne yanlış buluyorum	1,5	0,4	2,4
Doğru buluyorum	58,4	59,3	58,1
Çok doğru buluyorum	33,7	37,3	30,0
Fikri Yol/Cevap Yok	0,0	0,2	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Ancak, bu genel önermelere katıldığını söyleyen büyük çoğunluğa karşın çalışan ya da çalışmak isteyen kadınların hiç bir sorun ya da engelle karşılaşmadığı gibi bir sonuca varmamız da mümkün değildir. Örneğin, çalışmak isteyen her kadının çalışabilmesi gerektiğini söyleyen %92.1'e karşın (bakınız Tablo 20), %25.3 kadınların erkeklerle birarada olacakları işyerlerinde çalışmalarını uygun bulmamaktadır. Bu oran erkeklerde %29.7 iken kadınlarda %20.4'e düşmektedir (bakınız Tablo 21). Buna rağmen, çalışan bir kadının namusunu koruyamayacağı önermesine sadece %7.6 katılmıştır. Bu oran erkeklerde %11.7, kadınlarda %4.4'tür (bakınız Tablo 22).

Tablo 21
Kadınların erkeklerle birarada çalışmaları uygun değil

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış buluyorum	19,9	21,6	18,4
Yanlış buluyorum	52,2	54,9	49,6
Ne doğru, ne yanlış buluyorum	2,5	2,8	2,3
Doğru buluyorum	19,3	16,6	22,0
Çok doğru buluyorum	6,0	3,8	7,7
Fikri Yok /Cevap Yok	0,1	0,3	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 22
Çalışan kadın namusunu koruyamaz

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru buluyorum	1,9	0,6	3,3
Doğru buluyorum	5,8	3,8	8,4
Ne doğru, ne yanlış	1,8	1,3	2,2
Yanlış buluyorum	52,7	52,0	52,7
Çok yanlış buluyorum	37,8	42,1	33,4
Fikri Yok/Cevap Yok	0,1	0,2	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Aşağıdaki tablolarda görülebileceği üzere, **toplumumuzda çalışan kadınlarla ilgili bir çok sorun ya da önyargının olduğu da anlaşılmaktadır**. Erkeklerin %71.3'ü, kadınların %59.5'i, çalışan kadınların çocuklarıyla ilgilenemeyeceğini düşünmektedir (bakınız Tablo 23). Erkeklerin %60.2'si, kadınların %44.0'ü, çalışan kadınların **kocalarını ihmal edeceği** görüşündedir (bakınız Tablo 24). Erkeklerin %23.1'i, kadınların %17.1'i, kendi çevrelerinde **çalışan kadınlara kötü gözle bakıldığı** kanısındadır (bakınız Tablo 25).

Tablo 23
Çalışan kadınlar çocuklarıyla ilgilenemez

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru buluyorum	13,0	10,0	15,6
Doğru buluyorum	52,0	49,5	55,7
Ne doğru, ne yanlış	3,8	4,0	3,8
Yanlış buluyorum	25,4	29,1	21,0
Çok yanlış buluyorum	5,8	7,3	3,8
Fikri Yok/Cevap Yok	0,1	0,2	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 24
Çalışan kadınlar kocalarını ihmal eder

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru buluyorum	8,7	5,7	12,3
Doğru buluyorum	43,2	38,3	47,9
Ne doğru, ne yanlış	7,6	8,2	7,0
Yanlış buluyorum	33,9	38,8	28,6
Çok yanlış buluyorum	6,5	8,7	4,0
Fikri Yok/Cevap Yok	0,2	0,3	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 25
Çevremde çalışan kadınlara kötü gözle bakılır

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru buluyorum	3,1	1,9	4,7
Doğru buluyorum	17,2	15,2	18,4
Ne doğru, ne yanlış	2,6	2,6	2,7
Yanlış buluyorum	56,2	57,7	54,8
Çok yanlış buluyorum	20,7	22,4	19,2
Fikri Yok/Cevap Yok	0,2	0,3	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Erkeklerin %23.6'si, kadınların %18.9'u, kendi çevrelerinde karısını çalıştıran erkeklerin ayıplandığını söylemektedir (bakınız Tablo 26). Erkeklerin %75.3'ü, kadınların %64.4'ü evin reisi erkek olduğu için karısına bakmak zorunda olduğu görüşündedir (bakınız Tablo 27). **Erkeklerin %19.5'i, kadınların %13.1'i, çalışan kadınların erkek gibi olduklarına, kadınlıklarını kaybettiklerine inanmaktadır** (bakınız Tablo 28). **Ancak,** bu rakamlardan da görülebileceği gibi, **çalışan kadınların çocuk bakma ya da kocalarıyla ilgilenme gibi evişlerine yönelik sorunları söz konusu olduğunda oranlar yükselmekte, oysa çalışan kadınlara kötü gözle bakıldığı, kadınlıklarını kaybettikleri, karısını çalıştıran erkeklerin kendi çevrelerinde ayıplanacağı gibi önyargılar söz konusu olduğunda yüzde 20'ler civarına ya da altına düşmektedir.**

Tablo 26
Çevremde karısını çalıştıran erkek ayıplarını

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru buluyorum	3,4	2,1	5,0
Doğru buluyorum	18,2	16,8	18,6
Ne doğru, ne yanlış	2,0	2,2	2,2
Yanlış buluyorum	55,8	57,2	54,1
Çok yanlış buluyorum	20,6	21,6	20,0
Fikri Yok/Cevap Yok	0,1	0,2	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 27
Evin reisi erkektir; karısına bakmak zorundadır

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru buluyorum	19,8	15,9	23,9
Doğru buluyorum	50,2	48,5	51,4
Ne doğru, ne yanlış	3,8	4,9	3,0
Yanlış buluyorum	21,3	23,8	18,6
Çok yanlış buluyorum	4,8	6,7	3,1
Fikri Yok/Cevap Yok	0,1	0,1	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 28
Çalışan kadın erkek gibi olur, kadınlığını kaybeder

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru buluyorum	3,0	1,5	4,5
Doğru buluyorum	13,3	11,6	15,0
Ne doğru, ne yanlış	3,8	4,0	3,6
Yanlış buluyorum	54,5	54,5	54,6
Çok yanlış buluyorum	25,1	28,1	22,2
Fikri Yok/Cevap Yok	0,3	0,3	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Kaldı ki, bu görüşler genel olup, somut durumlarda ne anlam ifade ettiği belirsizdir. Örneğin, kadınların %17.1'i çalışan kadınlara kötü gözle bakıldığını söylerken, ücretli bir işte çalışmayan kadınlara neden çalışmadıkları sorulduğunda, çalışan kadınlara çevresinde kötü gözle bakıldığı için çalışmak istemediğini belirten kadınların oranı sadece %3.1'dir (bakınız Tablo 29). Dolayısıyla, kadının çalışmasını engelleyen önyargılar mevcut olsa da, bunların etkili olduğunu söylemek abartılı olacaktır. Aynı şekilde, yukarıda belirtildiği gibi, kadınların %20.5'i erkeklerle birarada olacakları işyerlerinde çalışmayı uygun bulmazken, çalışmayan kadınlardan sadece %1.3'ü bunu çalışmama nedenleri olarak belirtmişlerdir.

Tablo 29
Kadınların en önemli çalışmama nedenleri

Yanıtlar	Yüzde
Çalışmak istiyor ama aile (erkekler) izin vermiyor	17,9
Kocasını da çalışmasını istiyor, ama aile uygun bulmuyor	2,7
İş aradı, ama bulamadı	17,0
Küçük çocukları var. Evde onlara bakmak zorunda	23,4
Kadının yeri evidir. Kadınların ev dışında çalışmaları uygun değil	7,8
Erkeklerle birarada çalışmak istemiyor. Sadece kadınların çalıştığı bir işte çalışabilir	1,3
Başını örttüğü için iş bulamamış	0,5
Yaşadığı yerde çalışan kadınlara iyi gözle bakılmaz	3,1
Maddi durumu iyi, çalışmasına ihtiyaç yok	6,2
Yaşlı, emekli	8,9
Sağlık sorunları var	3,2
Eğitimi az, yetersiz	4,2
Diğer	2,9
Fikri Yok/Cevap Yok	0,9
Toplam	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1338
Örneklem	Kadın

Yukarıda değinildiği gibi, Türkiye'de kadınların çalışma yaşamına katılmaları hakkındaki önyargılar hem erkekler hem de kadınlar tarafından paylaşılmakta, ancak bu tür görüşler azınlıkta kalmaktadır. Çoğunluk oluşturan görüşler önyargıdan çok, çalışan kadınların ev işi ve çocuk bakımı gibi "görevlerini" ihmal edecekleri kaygısına dayanmaktadır. Her bir soruda erkekler kadınlara göre daha önyargılı gözükmektedir. Bu sorunların bir

kısımının toplumsal rollere ait değer yargıları ve kadınlara ilişkin muhafazakar tutumlarla ilişkili olduğu söylenebilir. Ancak, kadınların çalışma yaşamına katılmalarının önündeki engellerin sadece geleneksel değerlerin etkisinden değil, toplumsal örgütlenmenin gündeme getirdiği sorunlardan kaynaklanması da söz konusudur.

Örneğin, ücretli bir işte çalışmayan kadınların en yüksek oranda gösterdikleri çocuk bakımı sorununun (%23,4) yanısıra, ailedeki erkeklerin çalışmalarına izin vermemesi ikinci önemli sorun olarak ortaya çıkmaktadır (bakınız Tablo 29). Yukarıda belirttiğimiz gibi, çalışmak isteyen her kadının çalışabilmesi gerektiğine on kişiden dokuzu olumlu yanıt vermektedir. Bu oran erkeklerde %88.1'dir. Bu önermeye katılmayan erkeklerin %11.9 olmasına karşın, kadınların %18.2'i ailesindeki erkekler izin vermediği için çalışmadığını belirtmiştir. Aradaki %6.3'lük fark çok önemli olmasa da, erkeklerin sorulara verdikleri yanıtlarda sergiledikleri tutumun, "gerçek" tutumlarından, biraz daha "açık görüşlü" olduğuna işaret etmektedir. Hiç de şaşırtıcı olmayacak bir biçimde, genel ve soyut önermelere katılmak ile kişinin kendi aile yaşamındaki tutumunun, özellikle davranışlarının, birebir örtüşmediği bir kez daha araştırmamızda da ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, insan davranışlarında olağan karşılanması gereken bir durumdur. Çoğu insanın, soyut düşünceleri ile somut yaşamı arasında tam bir uyuma olmadığı bilinen bir sosyal psikolojik olgu olduğu gibi, insan davranışının tek belirleyicisinin "tutumlar" olmadığını da biliyoruz. Ayrıca, çalışmayan kadınlara neden çalışmadıkları sorusuna verilen yanıtlar, kendi algılamaları olduğundan, gerçeğin ta kendisi olarak da kabul edilmemelidir.

Kadınların %6.5'i ücretli/maaşlı bir işte tam-zamanlı ve %2.2'si yarı-zamanlı çalıştıklarını, %3.0'ı ise kendi işlerinin sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Diğer bir deyişle, Türkiye'de ücretli bir işte ya da kendi kurduğu işyerinde çalışan kadınların oranı fevkalade düşüktür. Öte yandan, ücretsiz aile işçisi olduğunu söyleyenler %2.4 ile çok düşük bir orandır. Köylerde kadınların çoğunluğunun tarlada çalıştıkları gözönüne alındığında bu oran gerçekçi gözükmemekte, köylü kadınların kendi tarlalarında çalışmalarını "iş" olarak algılamadıklarını düşündürmektedir. Dolayısıyla, kadınların %85.9'u "çalışmadığını" belirtirken bu orana tarlasında çalışan kadınların da dahil olduğunu, ancak kendilerini "çalışmayan kadın" kategorisinde

tanımladıklarını varsaymak mümkündür.

Kadınların iş yaşamında karşılaştıkları güçlüklerde en önemli yoğunluk, çalışan kadınların ev işi ve çocuk bakımı sorunlarına ilişkindir. **Örneğin, çalışmayan kadınların %23.4'ü çalışmamalarının en önemli nedeninin küçük çocuklarına bakmak zorunluluğu olduğunu belirtmişlerdir. Hiç kuşkusuz, bu sorunu değer yargılarıyla bağlantılı görmek mümkündür. Ev işi ve çocuk bakımının kadınlara ait bir rol olarak görülmesi toplumsal değerlerden kaynaklanmaktadır. Ancak, bu tür toplumsal değerlerin çalışan kadınların yaşamlarını zorlaştırdığı bilinci de yerleşik gözükmemektedir. Örneğin, çalışan kadınların hayatının, çalışan erkeklere göre daha zor olduğunu düşünenlerin oranı %89.9'dur (bakınız Tablo 30). Bu oran kadınlarda %92.7'ye çıkmaktadır. Türkiye genelinde halkın %93.6'sı ve kadınların %97.6'sı çalışan evli kadınların kocalarının ev işleri ve çocuk bakımını paylaşmaları gerektiği düşünmektedir (bakınız Tablo 31).**

Ev işi ve çocuk bakımının yanısıra, yukarıda da değinildiği gibi, kadınların çalışmama nedenleri arasında % 17.9 ailedeki erkeklerin izin vermediğini, %17.0 ise iş aradığı halde bulamamış olduklarını belirtmiştir. Eğitimde olduğu gibi, çalışma yaşamına katılmada da, ailenin ya da ailedeki erkeklerin izin vermemesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 30

Çalışan kadınların hayatı, erkeklere göre daha zor

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış buluyorum	1,1	0,7	1,6
Yanlış buluyorum	7,2	4,6	9,8
Ne doğru, ne yanlış buluyorum	1,9	1,9	2,0
Doğru buluyorum	61,8	63,0	60,8
Çok doğru buluyorum	28,1	29,7	25,8
Fikri Yok/Cevap Yok	0	0,1	0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 31

Çalışan evli kadınların kocaları, ev işler ve çocuk bakımında yardım etmeli

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış buluyorum	0,4	0,3	0,5
Yanlış buluyorum	4,7	1,7	7,4
Ne doğru, ne yanlış buluyorum	1,3	0,3	2,2
Doğru buluyorum	65,5	65,0	66,8
Çok doğru buluyorum	28,1	32,6	23,2
Fikri Yok/Cevap Yok	0	0,1	0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Çalışan kadınların sorunlarını, değer yargıları değişmese bile, devlet politikaları kanalıyla kısmen çözmek olasıdır. Diğere bir deyişle, kadınların çalışmasını kolaylaştırıcı bir toplumsal örgütlenme modeli değer yargılarının engelleyici etkisini önemsizleştirebilir. Nitekim, **çalışan kadınların sorunlarını çözmek için devletin rol oynaması gerektiğini düşünenler çoğunluktadır. Örneğin, çalışan kadınların çocuklarının bakımı için devletin kreş ve çocuk yuvaları açması gerektiğini düşünenlerin oranı %95.9'dur** (bakınız Tablo 32). **Çalışan kadınlara doğum yaptıklarında verilen ücretli izin süresinin yetersiz olduğunu düşünenlerin oranı erkeklerde bile %51.6'dır** (bakınız Tablo 33). **Çalışan kadınlar doğum yaptıklarında, bebeğe baba bakmak isterse, babaya da ücretli izin verilmesini doğru bulanlar kadınların oranı %54,7'dir** (bakınız Tablo 34). **Devlet, eğitimi olmayan kadınlara bir takım beceriler geliştirebilecekleri bedava kurslar açsa ve bu kursları bitirenlere iş imkanları sağlasa, kadınların %59.9'u bu kurslara katılacağını söylemiştir.** Bu tür kurslar için ücret ödemeye razı olduğunu söyleyen kadınların oranı %25.4 ile hatırı sayılır bir rakamdır.

Tablo 32

Devlet, çalışan kadınların çocukları için kreş ve çocuk yuvaları açmalı

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış buluyorum	0,4	0,4	0,2
Yanlış buluyorum	2,7	1,1	4,2
Ne doğru, ne yanlış buluyorum	1,0	0,6	1,3
Doğru buluyorum	63,7	62,8	64,5
Çok doğru buluyorum	32,2	34,9	29,8
Fikri Yok/Cevap Yok	0,1	0,2	0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 33

Çalışan kadınlara verilen doğum izni süresi yeterli mi?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde
Evet, yeterlidir	45,5	46,8
Hayır, yeterli değildir	52,7	51,6
Fikri Yok/Cevap Yok	1,8	1,6
Toplam	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1557	993
Örneklem	Kadın	Erkek

Tablo 34

Çalışan kadın doğum yaptığında, eğer bebeğe babası bakmak isterse, babaya da bir süre ücretli izin verilmeli mi?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde
Hayır, verilmemelidir	43,7	48,2
Evet, verilmelidir	54,7	50,3
Fikri Yok/Cevap Yok	1,6	1,5
Toplam	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1557	993
Örneklem	Kadın	Erkek

Çalışan kadınların sorunlarını çözümlenmede devlete düşen görevlerden bir diğeri de sosyal sigorta kapsamına girmelerini sağlamaktır. Yaptığı işte sigortalı olarak çalıştığını söyleyenler Türkiye genelinde %57.8'dir. Bu oran erkeklerde %59.3 iken kadınlarda %49.5'e gerilemektedir. Diğer bir deyişle, çalışan erkeklere göre kadınların daha çoğu emeklilik ve sağlık gibi konularda güvenceden yoksundur. Bu bağlamda, kocalarından dayak yiyen ya da kötü muamele gören kadınlar ve çocukları için devletin bedavaya kalabilecekleri sığınma evleri açması fikri Türkiye genelinde on kişiden dokuzu tarafından kabul görmektedir. (bakınız Tablo 35).

Tablo 35

Devletin, kocalarından dayak yiyen ve kötü muamele gören kadınlar ve çocuklar için bedava kalabilecekleri sığınma evleri açması doğru mu?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış olur	1,4	0,3	2,4
Yanlış olur	5,2	2,2	8,3
Ne doğru, ne yanlış olur	1,0	0,4	1,5
Doğru olur	42,3	37,4	46,3
Çok doğru olur	49,9	59,4	41,4
Fikri Yok/Cevap Yok	0,2	0,3	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Sosyal haklar çerçevesinde çalışmamızdan ortaya çıkan ilginç bir istatistik de, ev hanımlarının kocalarından maaş almaları gerektiği fikrine, kadınların %21.3'ünün, erkeklerin ise % 9.8'inin katılmasıdır (bakınız Tablo 36).

Tablo 36
Evli kadınlar ev işlerinden dolayı
kocalarından maaş almaları

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış	24,5	20,8	28,7
Yanlış	57,2	55,3	58,5
Ne doğru, ne yanlış	2,3	2,3	2,5
Doğru	11,8	15,2	8,4
Çok doğru	3,8	6,1	1,4
Fikri Yok/Cevap Yok	0,3	0,3	0,5
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Genelinde, eşinden daha az kazancı olan erkeklerin oranı %1,6 iken, bu oran kadınlarda çok büyük bir farkla %41,6'ya çıkmaktadır (bakınız Tablo 37). Kadın-erkek gelirleri arasındaki bu fark uluslararası istatistiklerde kadın-erkek eşitliği aleyhinde bir faktör olarak yer almaktadır. Örneğin, yukarıda sözünü ettiğimiz Birleşmiş Milletler Kalkına Programı'nın raporlarında "Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Göstergesi"ni (*Gender Empowerment Measure, GEM*) oluşturan dört ayrı faktörden biri, erkeklere göre kadınların kazandığı geliri (*earned income*) kapsıyor. Kadın-erkek gelirleri arasındaki bu fark oran olarak belirtildiğinde, istatistik bulunabilen 70 ülkeden Danimarka'da 0.71, Avustralya ve Latvia'da 0.70, İsveç'te 0.68, İngiltere'de 0.60, Almanya'da 0.57 iken, Türkiye'de 0.46'dır. Ancak burada belirtmek gerekir ki Türkiye bu bağlamda Avrupa Birliği'ne dahil ülkelerden bir kısmıyla aşağı yukarı aynı konumdadır. Örneğin, bu oran İtalya ve Yunanistan'da 0.45, İspanya ve Belçika'da 0.44, İrlanda'da 0.40'tır.⁹

⁹ (UNDP, Human Development Report 2003: Gender Empowerment Measure, s. 314-315).

Tablo 37**Aylık kazancın e e göre durumu (alıŐan evli iftler)**

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Daha fazla	3,9	9,8	15,2
Aynı	4,1	35,8	9,3
Daha az	2,7	41,6	1,5
EŞi alıŐmıyor	16,2	5,8	68,9
Fikri Yok/Cevap Yok	1,6	6,9	5,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	564	173	454
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Bu bağlamda, çalışan kadınların ekonomik bağımsızlıkları olduğu için, aile yaşamındaki önemli kararlara katılabildikleri ve bu durumun toplumsal cinsiyet rollerinde kadınları g clendirdiği feminist yazının üzerinde durduğu konular arasındadır. Her ne kadar bu konu çalışmamızda öncelikli değilse de, gelirin nasıl harcandığına kimin karar verdiği ve çalışan kişinin kendi ihtiyaçları için harcama yapıp yapamadığı da sorulan sorular arasındadır. Aile gelirinin nasıl harcanacağına eŐiyle birlikte karar verdiğini belirten kadınların oranı %6.6, kendisinin karar verdiğini söyleyen kadınların oranı %3.1, eşinin karar verdiğini söyleyen kadınların oranı ise %2.4'tür. Ancak, bu soruya yanıt verenlerin oranı özellikle kadınlarda çok düşük olduğundan bu rakamların yorumunda kesin yargılara varmak zordur (bakınız Tablo 38). Bu sonuç, ya bu konuda gerçekten fazla bir Şey bilmemekten ve bilmediklerini açıklamak istemediklerinden, ya da hane geliri ile ilgili bilgi vermekten çekindiklerinden dolayı da olabilir. Bu konuda kadın ve erkeklerin cevapları arasında önemli farklılıklar da göze çarpmaktadır. Örneğin, kadınların % 3.1'i "ben karar veririm" derken, bu oran erkeklerde % 28.9'a fırlamaktadır. Tablo 38'den görülebileceği gibi, diğer yanıtlarda da benzer farklar vardır. Bu farkların, kadınların eŐlerine mali bakımdan bağımlı olmalarından kaynaklandığını düşündürmektedir. alıŐan evlilere sorulan, "kazandığınız maaŐtan arada sırada da olsa sırf kendiniz için harcama yapma fırsatınız oluyor mu?" sorumuz da ise "ok ender" ya da "zaman zaman" diyenler çoğunluktadır ve bu konuda kadın-erkek farkı gözükmemektedir (bakınız Tablo 39).

Tablo 38

Aile gelirinizin nasıl harcanacağına kim karar verir?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Eşi	2,3	2,4	2,1
Babası	3,9	0,6	7,3
Ebeveynleri	1,5	1,2	2,0
Kendisi	15,9	3,1	28,9
Eşi, ailesiyle beraber	12,8	6,6	18,8
Diğer	0,2	0,1	0,2
Fikri/Cevap Yok	63,4	85,9	40,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 39

Kazandığı aylıktan sırf kendisi için harcayabiliyor mu?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiçbir zaman olmaz	7,8	2,6	12,9
Çok ender olarak olur	8,1	2,4	13,5
Zaman zaman olur	9,1	3,5	14,7
Sık sık olur	1,5	1,4	1,8
Her zaman olur	0,7	0,4	1,0
Fikri/Cevap Yok	1,3	0,7	1,8
Geliri yetersiz veya yok	71,5	88,9	54,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Çalışan kadınların sorunları arasında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de giderek dikkat çekmeye başlayan bir konu işyerinde cinsel taciz sorunudur. **Kendisi cinsel tacize uğramış kadınların bu konuda bilgi vermekten çekinebileceklerini düşünerek, kendilerini de zımnen içerecek biçimde sorduğumuz "tanıdıklarınız arasında çalıştığı işyerinde erkekler tarafından sözle veya hareketle rahatsız edilmiş olan genç kız veya kadın var mı?" sorusuna % 14.0 olumlu yanıt vermiştir.** Bu oran kadınlarda %14.5'i, erkeklerde ise % 13.5'dir (bakınız Tablo 40).

Tablo 40
Tanındıkları arasında çalıştığı işyerinde

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hayır	86,0	85,5	86,5
Evet	14,0	14,5	13,5
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Sadece bu soruya olumlu yanıt verenlere sorduğumuz " bu kişinin herhangi bir kimseye veya makama şikayetçi olup olmadığını biliyor musunuz?" sorusuna %14.0'ün %20.2'si, toplamın %2.8'i şikayetçi olduğunu belirtmiştir (bakınız Tablo 41). Kime şikayette bulunulduğu sorusunda cevap vermeme eğilimi egemendir. Bu soruya yanıt veren denek sayısı kadınlarda 45 ve erkeklerde 28 kişi ile sınırlı kaldığından, tabloda bu sütunlara isabet eden bilgiler fazla anlamlı oranlar olarak kabul edilmemelidir (bakınız Tablo 42). Sonuç vermeyecek adresler arasında ise anne, aile büyükleri ve arkadaşlar vardır. "Bu şikayetten bir sonuç alınabildi mi?" sorumuza yanıt verenlerin yarıya yakını alındığını, yarısı alınmadığını, iki kişi ise cinsel tacize uğrayan kadına kimse inanmadığı için intihar ettiğini belirtmiştir (bakınız Tablo 43). Bu bulgular son derece az deneğin bilgi vermesi nedeniyle anlamlı olmaktan uzaktır.

Tablo 41
Tacize Uğrayanın Şikayetçi Olup Olmadığı

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet, şikayetçi oldu	2,8	2,9	19,9	2,8	20,9
Hayır, şikayetçi olmadı	11,2	11,6	80,1	10,7	79,1
Tanıdığı tacize uğrayan kadın yok	86,0	85,5	---	86,5	---
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	226	993	135
Örneklem	Türkiye	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek

Tablo 42
İlk şikayette bulunulan kimse

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yüzde	Geçerli Yüzde
Anne	0,3	0,3	11,1	0,2	7,1
Aile büyükleri	0,3	0,4	15,6	0,1	3,6
Arkadaşlar	0,7	0,5	17,8	0,7	25,0
Çalıştığı yerdeki müdür	1,0	1,1	37,8	1,0	35,7
Çalıştığı yerdeki güvenlik	0,3	0,3	8,9	0,4	14,3
Savcılık	0,4	0,3	8,9	0,4	14,4
Fikri/Cevap Yok	97,2	97,1	---	97,2	---
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	45	993	28
Örneklem	Türkiye	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek

Tablo 43
Şikayetten sonuç aldı mı?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet, aldı	1,3	1,3	46,7	1,4	53,8
Hayır, alamadı	1,3	1,4	48,9	1,2	46,2
Kimse ona inanmadı, intihar etti	0,1	0,1	2,2	0,0	---
Fikri / Cevap Yok	0,2	0,1	2,2	0,2	---
Bilmiyor	97,2	97,1	---	97,2	---
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	45	993	26
Örneklem	Türkiye	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek

Bu rakamlardan anlaşılacağı üzere, **çalışan kadınlara işyerinde cinsel taciz vakaları çok yaygın gözükmemekle birlikte, Türkiye genelinde ifade edilen %14.0 küçümsenecek bir oran da değildir. Ancak, bu olaylar hakkında konuşulmama eğilimi egemendir. Bulgularımız içinde en vahim olanı**, bu konuda konuşma eğiliminde olanların **işyerinde cinsel tacize uğramış kadın tanıdıklarının yarıdan fazlasının işten ayrılmak zorunda kaldığını belirtmeleridir** (bakınız Tablo 44). Kadınların çalıştıkları işyerlerinde tacize uğramalarının işlerinde ilerlemeleriyle bağlantısı sorulduğunda, **tacizin bir kadının işinde yükselmesini hiç bir şekilde engellemediğini düşünenler Türkiye**

genelinde sadece %7.3'dir. Türkiye halkının büyük bir çoğunluğu, işyerinde taciz vakalarının şu ya da bu şekilde kadınların çalışma yaşamında yükselmelerine engel teşkil ettiği görüşündedir (bakınız Tablo 45). Bulgularımız, açıkça dillendirilmemekle birlikte, işyerinde cinslerarası ilişkilerin kadınlar için ürkütücü olabildiğini ve kadınların çalışma hayatından bu nedenle de uzak durduklarını düşündürmektedir.

Tablo 44

Tanıdıklarınız arasında cinsel taciz yüzünden işini bırakan var mı?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet	1,4	1,6	55,6	1,4	50,0
Hayır	1,4	1,3	44,4	1,4	50,0
Bilmiyor/Cevap Yok	97,2	97,1	0,0	97,2	---
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	45	993	28
Örneklem	Türkiye	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek

Tablo 45

İşyerlerindeki taciz vak'aları kadınların işlerinde ilerlemelerini engelliyor mu?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok yanlış buluyorum	1,5	1,2	2,0
Yanlış buluyorum	7,8	5,1	10,4
Ne doğru, ne yanlış	3,2	2,8	3,4
Doğru buluyorum	62,5	64,0	59,2
Çok doğru buluyorum	24,7	26,5	24,6
Fikri Yok/Cevap Yok	0,4	0,5	0,4
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Cinsel taciz konusundaki sorulara verilen yanıtlar sadece iki soruda, tacize uğrayan bir tanıdığı olup olmadığı ve cinsel tacize uğrayan kadınların işlerinde yükselmelerini engelleyip engellemediğini irdeleyen sorularda, çoklu bir istatistiksel çözümlene yapabilecek sayıya ulaşmaktadır. Bu iki

soruya verilen yanıtlardaki farklılıkları açıklamak konusunda bir ayrıştırma çözümlemesine (*discriminant analysis*) başvurmamız mümkündür. Bu yöntemle soruları oluşturan kategorilere isabet eden kişileri birbirinden ayıran temel özelliklerin neler olduğunu tahmin etmek ve bu yolla ne tür etkenlerin taciz olaylarını bilenlerle bilmeyenleri ve çalıştığı işyerlerinde tacize uğrayan kadınların yükselmelerini etkiliyor diyenlerle etkilemediği düşüncesinde olanları ayırdığını saptayabiliriz. Aşağıda, bu iki konunun çoklu bir çözümlemesini sunmaktayız.

Çizelge 2
Taciz edilen Kadın veya Kız Tanımak

Eigen değeri Fonksiyon	Eigen değeri	Varyans %	Cumulative %	Kanonik Korlasyon
1	0,028	100,0	100,0	0,166

a Çözümlemede ilk kanonik ayrıştırma fonksiyonu kullanılmıştır.

Wilks'in Lambdası

Fonksiyon Testleri	Wilks' in Lambdası	Ki-kare	Bağımsızlık derecesi	İstatistiksel Anlamlılık
1	0,972	29,217	7	0,000

**Standardize edilmiş Kanonik
Ayrıştırıcı Fonksiyon Korelasyonları**

Yapısal Matris

	Function 1		Function 1
Cinsiyet	-0,249	SES	0,844
Yerleşim yeri	0,343	Yerleşim yeri	0,636
Siyasal parti tercihi	-0,021	Medeni durum	-0,218
Sosyo-ekonomik statü	0,771	Etnik-dini kimlik	-0,216
Etnik-dini kimlik	-0,175	Cinsiyet	-0,168
Medeni durum	-0,219	Siyasal Parti Tercihi	-0,163
Ekonomik tatmin	0,007	Ekonomik tatmin	-0,045
Gözlem sayısı = 1053			

Not: Tablo değerleri standardize edilmiş ayrıştırıcı fonksiyonlarda ayrıştırıcı değişkenler arasındaki toplulaştırılmış grup içi korelasyonlardır. Korelasyonlar fonksiyon içi korelasyon değeri büyüklüklerine göre sıralanmıştır.

Çizelge 3

Taciz edilen Kadının İşyerinde Yükselmesi

Eigen değeri Fonksiyon	Eigen değeri	Varyans %	Birikimli %	Kanonik Kortasyon
1	0,022	65,1	65,1	0,146
2	0,009	27,4	92,6	0,095
3	0,002	7,4	100,0	0,050

a Çözümlemede ilk üç kanonik ayrıştırma fonksiyonu kullanılmıştır.

Wilks'in Lambdası

Fonksiyon Testleri	Wilks' in Lambdası	Ki-kare	Bağımsızlık derecesi	İstatistiksel Anlamlılık
1 through 3	0,967	34,045	21	0,036
2 through 3	0,988	11,923	12	0,452
3	0,998	2,551	5	0,769

Standardize Kanonik Ayrıştırma Fonksiyonu

Değişkenler	Fonksiyon		
	1	2	3
Cinsiyet	0,445	-0,135	-0,054
Yerleşim yeri	0,110	0,564	0,712
Siyasal parti tercihi	0,222	-0,385	0,365
Sosyo-ekonomik statü	0,201	0,415	-0,556
Etnik-dini kimlik	-0,541	-0,038	-0,323
Medeni durum	0,020	-0,246	0,411
Ekonomik tatmin	0,667	-0,049	-0,206

Yapısal Matris

Değişkenler	Fonksiyon		
	1	2	3
Ekonomik tatmin	0,663	-0,192	-0,233
Etnik-dini kimlik	-0,488	-0,160	-0,333
Cinsiyet	0,421	-0,095	-0,178
Yerleşim yeri	0,084	0,782	0,527
SES	0,258	0,608	-0,342
Siyasal parti tercihi	0,199	-0,540	0,256
Medeni durum	0,030	-0,287	0,428
Gözlem sayısı = 1053			

Not: Tablo değerleri standardize edilmiş ayrıştırıcı fonksiyonlarla ayrıştırıcı değişkenler arasındaki toplulaştırılmış grup içi korelasyonlardır. Korelasyonlar fonksiyon içi korelasyon değeri büyüklüklerine göre sıralanmıştır.

Çizelge 2'den de görüldüğü gibi bağımsız değişkenle arasında sosyo-ekonomik statü en büyük açıklama gücüne sahiptir. **Kişilerin sosyo-ekonomik statüleri (SES) yükseldikçe bu tür taciz olayları olduğunu bilenlerin sayısı artmaktadır.** SES yanısıra, aynı ölçüde olmamakla birlikte, **kişilerin yaşadıkları yerleşim biriminin büyüklüğü arttıkça, cinsel tacize uğramış kadın bildiğini söyleyenlerin sayısı da artış göstermektedir.** Bu durum, ya metropollerde yaşayanların bildiklerini daha rahat konuşabilmesinden, ya da SES ve yerleşim birimi büyüklüğü arttıkça bu olgunun daha fazla bilinmesi veya önemsenmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim, Çizelge 3'teki bulgulara bakılacak olursa, **ekonomik durumu iyi olan kişiler, tacize uğrayan kadınların işlerinde yükselmelerini olanaksız görmeme eğilimindedirler.** Diğer değişkenlerin önemli bir açıklayıcı gücü olmadığını, örneğin, evli ya da bekar, kadın ya da erkek olmanın bu sorulara verilen yanıtlar açısından ayrıştırıcı olmadığını da saptamış bulunuyoruz. Buradaki görüntüsüyle, **cinsel tacize uğrayan kadınlar arasında küçük kent ve kasabalarda oturanlar ile düşük gelir gruplarındaki kadınların işyerlerinde cinsel tacize uğramaları durumunda toplumsal destek görmeleri son derecede zor olup, zaten güç ekonomik koşullarda geçimlerini sağlamaya çalışırken, bir de iş kaybı, işte yükselme güclüğü gibi açmazlarla karşılaşmaktadırlar. Bu kadınların bu konuyu konuşmak istemediklerini ve şikayeti düşünen küçük bir azınlığın da sadece ailesinde birilerine durumunu anlatabildiğini görmekteyiz.** Sanayileşen ve gelişen Türkiye'de bu sorunun daha uzun yıllar tüm karmaşıklığı ile süreceğini tahmin etmek hiç de zor değildir.

3. Üst Yönetimde Kadın

Çalışmamızda, kadınların gerek kamu gerekse özel sektörde üst yönetimde görev almalarına karşı toplumsal önyargı olmadığı, bilakis bunun kabul gördüğü ortaya çıkmaktadır. Ancak, kadınların çalışma yaşamına katılmalarında olduğu gibi, bu konuda da, ev işleri ve çocuk bakımının kadınların başarısını etkilediği düşünülmektedir. Her ne kadar bu düşüncede olanlar çoğunlukta değilse de, toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel tanımı ve bu tanıma göre rol dağıtımı, kadınların iş ve meslek yaşamında etkili gözükmektedir.

Soru formumuzda belirtilen 11 meslek ya da görev arasında hangilerini kadınların yapmasının olumlu ya da olumsuz karşılanacağını irdelediğimiz sorulara verilen yanıtlar, Türk halkının büyük çoğunluğunun kadın-erkek arasında ayırım gözetmediğini ortaya çıkarmıştır. Bu 11 meslek ya da görevin kadınlar tarafından yerine getirilmesini uygun bulduğunu söyleyenlerin oranı, rakamın büyüklüğüne göre sırasıyla Polis, TRT Genel Müdürü, özel sektörde Genel Müdür, Bakan, Belediye Meclisi Üyesi, Belediye Başkanı, aynı puanla Başbakan-Anayasa Mahkemesi Başkanı-Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı, ve Vali olarak belirlenmiştir (Tablo 46). Kadınların polis olarak görev yapmasını en yüksek oranla halkın %85.1'i desteklerken, Cumhurbaşkanı olmasını en düşük oranla %77.7 uygun bulacağını belirtmiştir (bakınız Tablo 47). Cevaplarda "fikrim yok" diyen ya da soruyu cevaplamayı reddedenler olduğu da gözönüne alındığında bu oranlar fevkalade yüksektir. "İleride bir kadını Cumhurbaşkanı olarak görmek ister misiniz?" sorusuna "çok isterim" ya da "isterim" diyenlerin oranının diğer meslek ve görevlere kıyasla daha düşük olması ilginçtir. Kişilerin görüşlerini etkilemekte "rol modeli" kavramının ne kadar önemli olduğunu toplumbilim kuramlarından bildiğimiz için, bu güne kadar kadın bir cumhurbaşkanımız olmaması bu oranın görece düşüklüğünü kısmen açıklayabilir. Cumhurbaşkanı'nın seçiminde rolü olan siyasal seçkinlerin ve seçimi yapan milletvekillerinin genellikle erkek olmaları, kendi yakın çevrelerindeki adaylar arasından seçimlerini yapmaları gibi başka faktörlerin de beklentileri etkilediğini düşünebiliriz.

Tablo 46

**Ekonomik, İdari ve Siyasal Görevlerde Kadın Yönetici Olmalı mı?
(Türkiye Örneklemi)**

Görev Türü	Çok Kötü (%)	Kötü (%)	Ne iyi, ne kötü (%)	İyi (%)	Çok iyi (%)	Fikri/Cevap Yok	Toplam
Vali	3,2	10,8	7,0	61,1	17,8	0,1	100,0
Bakan	3,4	9,1	5,4	64,8	17,2	0,0	100,0
Belediye Başkanı	3,4	9,9	5,2	63,2	18,1	0,1	100,0
Belediye Meclisi Üyesi	3,0	9,0	5,5	66,8	15,5	0,2	100,0
Polis	3,3	7,6	4,0	64,1	21,0	0,1	100,0
Anayasa Mahkemesi Başkanı	3,6	11,0	6,1	62,5	16,7	0,2	100,0
Özel Sektörde Müdür	3,1	7,8	5,1	65,7	18,1	0,2	100,0
TRT Genel Müdürü	2,8	7,4	5,6	66,3	17,7	0,2	100,0
Ticaret veya Sanayi Odası Başkanı	3,9	10,3	6,5	62,5	16,7	0,2	100,0
Başbakan	4,8	11,0	4,7	60,2	19,0	0,2	100,0

Not: Tablo'daki toplam gözlem sayıları tüm satırlar için 1980'dir.

Tablo 47

İleride, bir kadını Cumhurbaşkanı olarak görmek ister mi?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok ister	26,3	35,5	17,6
İster	51,4	50,6	52,5
İstemez	15,9	10,3	20,4
Hiç istemez	6,1	3,1	9,4
Fikri/Cevap Yok	0,4	0,6	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Türkiye halkının çoğunluğu meslek ve görev dağılımında kadın-erkek ayrımı yapmadıkları halde, kadınların üst yönetimde görev almalarının önünde engeller olduğunu düşünmektedir. "Sizce, kadınların devlet kurumlarında, özel sektörde, siyasal hayatta önemli mevkilere getirilmelerinin önünde engeller var mı?" sorusuna ancak %25.0 engel olmadığını belirtmiştir. Diğer cevaplar, oranın büyüklüğüne göre "bazen," "çoğu zaman," "her zaman," ve "ender olarak" şeklinde sıralanmıştır. "Bazen" diyenler %29.7 ile en büyük oranı, "ender olarak" diyenler ise % 4.9 ile en küçük oranı oluşturmaktadır. **Bu engeller arasında çalışılan kurumdaki yükseltmelerde kadınlara erkeklerle eşit imkan tanınıp tanınmadığını irdelediğimiz sorularda "evet," "hayır," ve "yeterli bilgin yok" diyenlerin özel sektör kuruluşlarına ilişkin soruda aşağı yukarı eşit dağıldığını, kamu sektöründe ise "hayır" cevabının ağır bastığını gösteriyor.**

Özel sektörde çalışan kadınlara kurum içi yükseltmelerde erkeklerle eşit imkan tanındığını düşünenlerin oranı %31,8, tanınmadığını belirtenlerin oranı %33.3, yeterli bilgisi olmadığını söyleyenlerin oranı ise %34.2 ile birbirine çok yakındır (Tablo 48). Buna karşın, devlet memuru kadınlara çalıştıkları kurumdaki yükseltmelerde erkeklerle eşit imkan tanınmadığını belirtenler %43.1'e çıkmakta, bu oranı eşit imkan tanındığını belirten %28.2 ile yeterli bilgisi olmadığını belirten %28.0 takip etmektedir (Tablo 49). **Bu oranlar, özel sektör kuruluşlarının personel politikalarında kadın-erkek ayrımına daha az rağbet ettiğine inanıldığını göstermektedir.**

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet politikası olarak kadınlara hakimlik, mühendislik, doktorluk v.b. profesyonel ve önemli işlerde görev verildiği gözönüne alındığında, günümüzde devletin bu konuda özel sektöre kıyasla daha fazla ayrımcılık yaptığının düşünülüyor olması ilginçtir. Bu algılamının doğru olup olmadığı çalışmamızdan çıkarsanabilecek bir sonuç değildir. Ancak, aşağıda 5. bölümde belirtileceği üzere, gerek özel gerek kamu sektöründe kadınların daha çok sayıda üst yönetimde yer alabilmeleri için devlet politikaları kanalıyla olumlu ayrımcılık yapılmasına halkın destek vereceği anlaşılmaktadır.

Tablo 48

Özel sektörde çalışan kadınlara kuruluş içindeki yükseltmelerde imkan erkeklerle eşit mi?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hayır	33,3	33,5	33,2
Evet	31,8	26,1	38,1
Yeterli bilgisi yok	34,2	39,4	28,7
Fikri /Cevap Yok	0,6	1,0	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 49

Devlet memuru kadınlara yükseltmelerde tanınan imkan erkeklerle eşit mi?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hayır	43,1	42,6	42,4
Evet	28,2	22,3	33,5
Yeterli bilgisi yok	28,0	33,9	23,8
Fikri /Cevap Yok	0,7	1,2	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Kadınların üst yönetimde neden erkeklerle eşit konumda olmadıklarını irdelediğimiz sorularda, ev işleri ve çocuk bakımı gene ön plana çıkmaktadır. Önemli görevlerde erkeklerin kadınlara göre daha başarılı olduğunu düşünenlerin oranı %38,2, düşünmeyenlerin oranı ise %32,4'tür. Benzer büyüklükteki bir kitlede (%28) bu konuda fikri olmadığını belirtmektedir (Tablo 50). Bu konuda fikri olmadığını söyleyenleri bir kenara bırakırsak, toplum kadınların önemli görevlerdeki başarısı hususunda ortadan ikiye bölünmüş gözükmekte, bu konuda cinsiyet fazla belirleyici bir rol oynamamaktadır (Tablo 50). Kadınların işleriyle evleri arasında bölündükleri, çocuklarına bakmak, yemek pişirmek gibi dertleri olduğu için önemli görevlere getirilmediklerini düşünenlerin oranı %26,5'dir (Tablo 51). Kadınların mesleklerine ne kadar bağlı olduklarının şüphe götürdüğü, evlilik, çocuk doğurmak ve benzeri durumlarda işten ayrılacakları için önemli görevlere getirilmediklerini düşünenlerin oranı da %26,5 ile aynıdır (Tablo 52). Diğer bir deyişle, **bir yandan bu tür görevler halkın %78'i ile %85'i tarafından görevin niteliğine göre değişen oranlarda kadınlara uygun bulunurken, diğer yandan halkın dörtte biri ev işi ve çocuk bakımı gibi konuların kadınların kariyerlerinde engel teşkil ettiği görüşündedir.** Kadınların, gerek işgücüne katılmaları gerekse önemli görevleri üstlenmeleri konularında dile getirilen ev işi ve çocuk bakımı sorununu kısmen çözümlenmeye yönelik kreş, yuva, vb. kurumsal alternatiflerin gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Tablo 50

Önemli görevlerde erkekler daha başarılı

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru	6,8	5,6	8,1
Doğru	31,4	31,1	32,5
Ne doğru, ne yanlış	4,4	4,9	3,9
Yanlış	28,0	32,0	23,5
Çok yanlış	4,4	6,4	2,3
Fikri Yok/Cevap Yok	25,1	20,0	29,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 51

Kadınlar işleriyle evleri arasında bölünmüştür;
onun için önemli görevlere getirilemezler.

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru	3,5	2,3	4,4
Doğru	23,0	22,1	23,8
Ne doğru, ne yanlış	2,5	3,01	2,6
Yanlış	38,8	42,3	35,3
Çok yanlış	7,0	10,0	4,1
Fikri Yok/Cevap Yok	25,1	20,3	29,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 52

Kadınların ailevi nedenlerle işten ayrılabilirler.
O nedenle önemli görevler kadınlara verilemez.

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru	2,9	1,8	4,0
Doğru	23,8	22,7	25,0
Ne doğru, ne yanlış	2,6	3,1	2,2
Yanlış	38,8	41,6	35,1
Çok yanlış	6,8	10,5	3,9
Fikri Yok/Cevap Yok	25,1	20,3	29,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 53

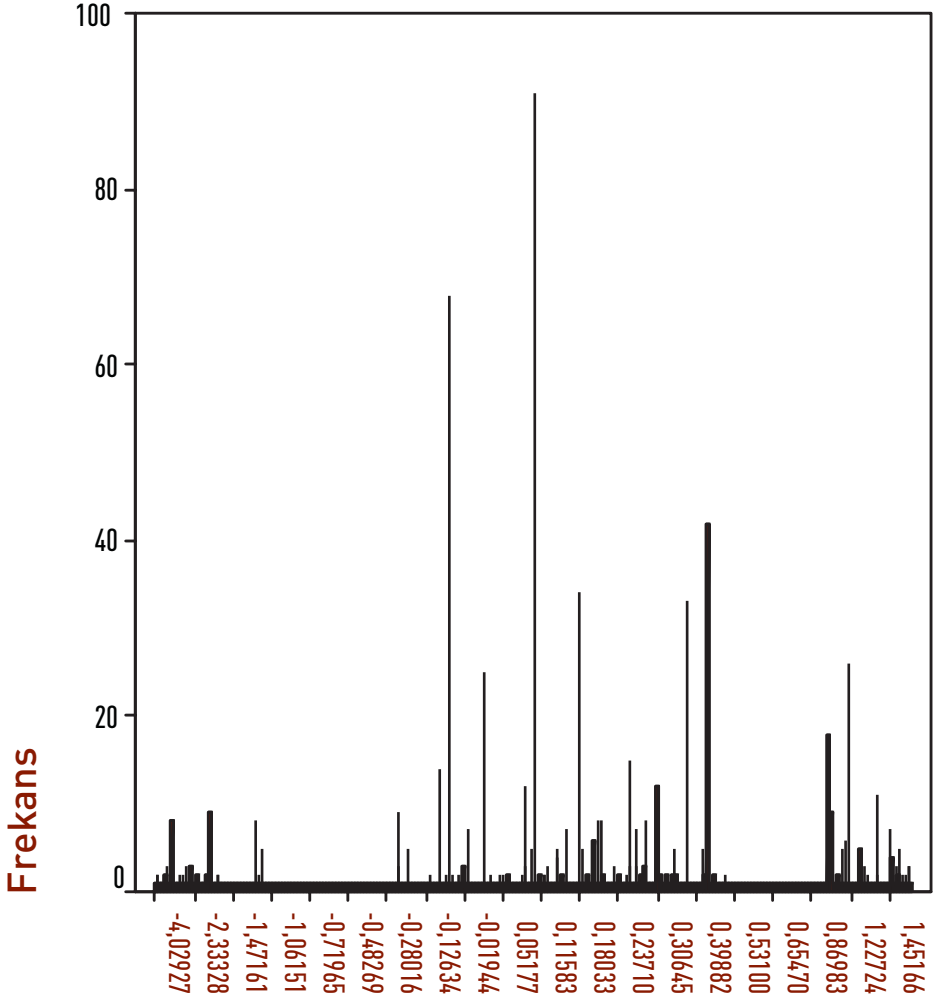
İşlerinde başarılı olsalar bile önemli görevler kadınlara değil, daha başarısız olsalar da, erkeklere verilmeli

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru	2,4	1,4	3,6
Doğru	9,6	9,1	9,9
Ne doğru, ne yanlış	1,6	1,7	1,5
Yanlış	40,8	42,2	38,8
Çok yanlış	20,7	25,6	16,5
Fikri Yok/Cevap Yok	24,9	21,1	29,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Daha da önemlisi, ekonomi ve siyasetin kilit noktalarında erkeklerin kadınlara kıyasla daha başarılı olduğunu düşünenlerin sayısı, tersini düşünenlere göre biraz daha fazladır. Bu eğilim, diğer saptanan tutum ve değerlerle birleştirildiğinde, **kadınların görece başarısızlık nedenlerinin erkeklere göre daha az yetkin oldukları düşüncesi yerine**, yukarıda da değindiğimiz gibi, **evlenerek ev işleri ve çocuk bakımını üstlenmek zorunluluğuna dayandırıldığı** söylenebilir. **İşlerinde başarılı olmalarına rağmen önemli görevlerin kadınlar yerine daha başarısız olsalar bile erkeklere verilmesi önerisine ancak %12.0 katılmaktadır** (Tablo 53). **Diğer bir deyişle, halkın büyük bir çoğunluğu, görev dağılımında cinsiyete dayalı ayrımcılığı reddetmekte, liyakat kurallarının esas alınmasını doğru bulmaktadır.**

Valilik'ten başlayan ve Cumhurbaşkanlığı'nda biten çeşitli üst yönetim kadrolarında kadın görevli olmasını kabul edip etmemeyi sorgulayan sorulara verilen yanıtları (bakınız Tablo 46) bir Birincil Bileşkenler Çözümlemesine (Principal Components Analysis) tabi tuttuğumuzda tek bir boyut(factor) ortaya çıkmaktadır. Bu boyutun faktör puanlarını kaydedip dağılımını incelediğimizde Çizelge 4'teki görüntüyle karşılaşmaktayız. Bu çizelgede artı puanlar olumlu, eksi puanlar ise olumsuz yanıtları ifade etmektedir. Çizelgeden görüleceği gibi, kadınların bu tür görevleri üstlenmeleri genellikle destek görmektedir.

Çizelge 4
Yüksek Mevkilerde Kadın Görevli

Küçük bir azınlığın bu tür mevkilerde kadın görevli istemediği veya buna hoşgörü ile yaklaşmadığını söyleyebiliriz. Büyük çoğunluğun ise bu konuda ılımlıdan hızla azalarak yoğunlaştıkça varan bir desteği olduğu gözle çarpılmaktadır.

Burada ortaya çıkan farkları açıklamakta etkili olan değişkenlerin neler olduğu Çizelge 5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5

Yüksek Mevkilerde Kadın Görevli (Regresyon Çözümlemesi)

Bağımsız Değişkenler	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	İstatistiksel Anlamlılık
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	-0,160	0,196		-0,816	0,414
Cinsiyet	-0,173	0,075	-0,083	-2,317	0,021
Yaş	0,000	0,001	0,025	0,722	0,471
Yerleşim Yeri	0,005	0,024	0,008	0,204	0,838
Siyasal Parti Tercihi	0,093	0,026	0,131	3,550	0,000
SES	0,032	0,039	0,030	0,810	0,418
Etnik-dini kimlik	-0,277	0,037	-0,266	-7,545	0,000
Medeni durum	0,026	0,038	0,024	0,670	0,503
Ekonomik tatmin	0,029	0,038	0,027	0,745	0,456

Not: Bağımlı Değişken: Yüksek Mevkilerde Kadın Görevli

Yüksek mevkilerde kadın görevliler hakkındaki tutumları belirleyen çeşitli etkenler arasında dindarlık ve etnik kimlik en önemli etkiye sahiptir. **Dindarlık düzeyi arttıkça kadının yüksek mevkilerde görev yapmasına hoşgörü ile bakmanın azaldığı** görülmektedir. Aynı düzeyde olmasa da, **erkeklerin ve 2002 seçimlerinde sol partilere oy vermiş olanların da kadınların yüksek mevkilerde bulunmasına soğuk baktıkları** göze çarpmaktadır. Kadınların sağ partilerde başkanlık yapıyor olmalarının bunda bir rolünün olup olmadığını bu verilerden anlamamız olanaksızdır. Ancak, sol partilerin yandaşlarının sağ partilerinkilere kıyasla erkek siyasetçiye daha sıcak bakmalarının nedenleri ayrıca araştırmaya değerdir.

4. Kadın ve Siyasal Hayat

Bu raporun girişindeki istatistikler incelendiğinde Türkiye'nin, kadın milletvekili oranının en düşük olduğu ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir. Türkiye'deki %4.4 kadın milletvekili oranının altında hemen hemen hiç bir demokratik ülke olmadığı gibi bu oranın düşük olduğu ülkeler Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinde de değildir. Örneğin, bu ülkelerden, sırasıyla, İran İslam Cumhuriyeti'nde %4.1, Ürdün ve Nijerya'da % 3.3, Ermenistan'da %3.1, Mısır'da %2.4, Lübnan'da %2.3, Bangladeş'te % 2.0 ve

Yemen'de %0.7 oranında kadın milletvekili vardır.¹⁰ Türkiye'nin bu ülkeler kategorisinde olması kabul edilebilir bir durum değildir.

Bu tablonun açıklanmasında Türkiye'de kadınların siyasetle ilgilenmedikleri sık sık politikacılar tarafından gerekçe olarak gösterilmektedir. Bulgularımız, Türkiye'de sadece kadınların değil, erkeklerin de siyasetle fazla ilgilenmediklerini ortaya çıkarmıştır. "Siyasetle ne kadar ilgileniyorsunuz?" sorumuza "hiç ilgilenmiyorum" ya da "pek ilgilenmiyorum" diyenlerin toplam oranı Türkiye genelinde % 73.6'dır. Bu oran erkeklerde %65.6 iken, kadınlarda %81.4 ile daha yüksektir (Tablo 54). Diğer bir deyişle, Türkiye'de siyasete ilgi az gözükmemekte, bu ilgi kadınlarda daha da azalmaktadır. Ancak, yerleşik Batı demokrasilerinde bile siyasete ilginin az olduğu, örneğin Batı Avrupa'da merkez-sağ ve merkez-sol partilerin İkinci Dünya Savaşı ertesinde ideolojik görüşlerinin yakınlaşmasıyla bu ülkelerde bir depolitizasyon sürecinin yaşandığı, seçimlere katılmanın düşük oranlarda gerçekleştiği, hatta sanayi ötesi toplumlarda globalleşmeyle birlikte ulusal yasama organlarının önem yitirdiği, temsili demokrasinin belki de yeniden tanımlanması gerektiği, siyaset bilimindeki demokrasi yazınında yer alan konular arasındadır. Bu nedenle, **kadınların siyasete ilgilerinin az olması Meclis'te az sayıda temsil edilmelerini açıklayan tek veya en önemli etken olarak kabul edilemez.**

Tablo 54
Siyasetle ne kadar ilgileniyor

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç ilgilenmiyor	44,2	51,1	37,4
Pek ilgilenmiyor	29,4	30,3	28,2
İlgileniyor	21,6	15,8	28,0
Çok ilgileniyor	4,7	2,8	6,4
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Örneğin, yukarıda belirtildiği gibi, anketimizde "Siyasetle ne kadar

10 UNDP, Human Development Report 2003: Gender Empowerment Measure, s. 314-317.

ilgileniyorsunuz?" sorusuna "ilgileniyorum" ya da "çok ilgileniyorum" diyenlerin toplam oranı erkeklerde %34.4, kadınlarda ise %18.6'dır (Tablo 54). Diğer bir deyişle, siyasetle ilgilenen erkeklerin oranı kadınların iki katından biraz daha azdır. Eğer siyasete ilgi parlamentodaki kadın-erkek oranını belirleyecek tek faktör olsaydı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de aynı oranın geçerli olması, her iki erkek milletvekiline bir kadın milletvekilinin düşmesi, diğer bir deyişle, Meclis'in üçte birinin kadın milletvekillerinden oluşması beklenmeliydi. Dolayısıyla, asıl irdelenmesi gereken konu, Türkiye'de siyasetle ilgilenen hem erkek hem de kadınlar sayıca azken, bu az sayıdaki erkeklerden bazılarının nasıl olup da aktif siyaseti tekeli altına alabildikleridir.

Anketimizde, kadınların ancak %18.6'sı siyasetle ilgilendiklerini belirtirken (Tablo 54), siyasete girmeyi düşünebileceğini, ya da teklif gelecek olsa kabul edeceğini söyleyen kadınların oranı bu yüzdenin çok üstündedir (Tablo 55). Kadınların %34.0'ü, bir partiye üye olup siyaset yapmayı düşünebileceklerini söylemişlerdir. Destekledikleri bir parti seçimlerde aday olmalarını önerecek olsa, bu tür bir öneriyi kabul edeceğini söyleyen kadınların oranı, önerilen adaylık türüne göre %38.5 ile %43.4 arasında değişmektedir. Bu oranlar erkeklerde %44.9 ile %50.2 arasında olup kadınlara göre önemli fark içermektedir.

Siyasete ilgi ile aktif siyasete katılma arasında bir bağlantı olmaması, hem erkek hem de kadınlarda siyasete ilgi düşükken aktif siyasete katılma isteğinin çok daha yüksek oranlarda belirtilmesi, bir çelişki gibi gözükmemektedir. Bu konuda yapılabilecek yorum, siyasete ilginin düşük olmasının mevcut politikacıların beğenilmemesinden kaynaklandığı, ancak kişinin kendisi politikaya girdiği takdirde daha iyi bir performans sergileyeceğini düşündüğünden her şeye rağmen politikadan umut kesmediği olabilir. Ya da, daha negatif bir yorum yapılacak olursa, kişiler siyasetle ilgilenmedikleri halde siyaseti bir rant kapısı olarak gördüklerinden fırsat bulurlarsa, aktif siyasete katılmayı düşünüyor olabilirler.

Tablo 55
Parti adaylık önerse kabul eder mi?

Görevler	Evet (%)	Evet (%)	Evet (%)
Belediye Başkanlığı	46,0	43,4	48,6
Belediye Meclisi Üyeliği	45,6	41,5	50,2
B.şehir Belediye Başkanlığı	41,9	38,5	44,9
B.şehir Belediye Meclisi Üyeliği	43,5	39,1	48,1
Milletvekilliği	45,9	41,9	50,1
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 56
En çok hangi nedenden siyasete girmek istemez (Kadınlar)

Yanıtlar	Yüzde
Siyasete girmek para işi. Yeterince parası yok	3,4
Siyaset erkeklere ait bir alan. Aralarına kadın giremez	3,3
Parti toplantılarının koşulları kadınlara göre değil(örneğin, gece toplanıyorlar).	1,9
Partilerde lider sultası var. Onlar istemiyor	0,6
Bu sistemi değiştirmek zor. Siyasete girmek boş bir uğraş	3,0
Siyasette atılgan, hatta biraz kavgacı olmak lazım. Yapabileceği iş değil	2,8
Siyasette başarılı olmak geniş bir çevreniz olmasına bağlı	1,2
Siyasetle ilgilenmiyor	31,6
Yaşlı/hasta	4,2
Eğitimi yeterli değil/ yapamayacağını düşünüyor	8,7
Çevresi/ailesi siyasete girmesini kabul etmez	1,2
Diğer	3,5
Fikri / Cevap Yok	0,7
Siyasal partiye üye olabileceğini düşünüyor	34,0
Toplam	100,0
Kadın Örnekleme	1557

Bu konuya ışık tutacağını düşündüğümüz bir başka bulgu da, siyasete girmeyi düşünmediğini ifade eden kadınlara açık uçlu olarak yöneltilmiş olan neden siyasete girmek istemedikleri sorusudur. **Kadınların %66.0'sı siyasete girmeyi düşünmediğini söylerken, bu %66.0'nın %48.4'ü, veya toplamın üçte biri, en önemli gerekçeleri olarak siyaset olgusuyla ilgilenmediklerini belirtmişlerdir** (Tablo 56). Tablodan görülebileceği üzere, **siyasete girmek istemediğini söyleyen kadınların yarısına**

yakını siyasete ilgisizliği ilk gerekçeleri olarak belirtmekte, geri kalanı farklı nedenler göstermektedir. Bu nedenler arasında sayılan en önemlisi eğitimini yetersiz olarak görmesi ve sahip olduğu eğitim düzeyiyle siyasette başarılı olamayacağını düşünmesidir. Bu bulgu, bir kez daha, birer yurttaş olarak kamu yaşamında yer alabilmeleri için kadınların eğitiminin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Siyasete girmeleri için öneri bir kadın arkadaşlarına yapılsa kabul etmesi için teşvik edeceklerini söyleyenler, çok daha büyük bir oranla, Türkiye genelinde %82.7. Bu oran erkeklerde %78.1 iken kadınlarda %87.5. Diğer bir deyişle, kendilerinin aktif siyasete katılması konusunda şu ya da bu nedenle çekingenlik gösteren kadınların önemli bir kısmı arkadaşları söz konusu olduğunda daha kararlı davranmaktadır. Nitekim, Türk halkının %82.7'si kadınların aktif siyasete katılımlarına direnç göstermemekte, bilakis bu konuda teşvik edilmeleri gerektiğini düşünmektedir. Böyle düşünen kadınların oranı daha da yüksektir.

Yakınları kadınların siyasete girmesini kabul edeceklerini söyleyenler de gene yüksek oranlardadır. "Evlisenez, ya da bekarsanız evlendiğinizde, kendi istediği takdirde karınızın siyasete girmesini kabul eder misiniz, yoksa buna karşı mı çıkarsınız?" sorusuna erkeklerin %55.7'si kabul edeceklerini söylemişlerdir (Tablo 57). Aynı soru "kızınız varsa ya da olsaydı" şeklinde hem kadın hem erkeklere sorulmuş, bu soruda olumlu yanıtlar artarak erkeklerin %68.5'i ve kadınların %73.5'i kabul edeceklerini söylemişlerdir (Tablo 58). Kabul etmeyeceğini söyleyenlere nedenler sorulduğunda, siyasete girerse kadının "evini ihmal edeceği" şikâi en yüksek oran olarak belirmiştir (bakınız Tablo 59). Karısının siyasete girmesini istemeyen %36.3 erkeğin neredeyse yarısı, %47.5'i, ve kızının siyasete girmesine karşı çıkan %19.7'nin %33.3'ü "evini ihmal eder" gerekçesini göstermiştir. **Pek çok soruda olduğu gibi bu soruda da kadınların "ev işi görevi" kamu yaşamına katılmalarının önünde en önemli engellerden biri olarak görülmektedir.**

Tablo 57
Karısının istemesi durumunda
siyasete girmesini kabul etme

Yanıtlar	Yüzde
Karşı çıkar	36,3
Farketmez	7,9
Kabul eder	55,7
Fikri /Cevap Yok	0,2
Toplam	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	993
Örneklem	Erkek

Tablo 58
Kızı varsa veya olsaydı, siyasete girmesini kabul etme

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Karşı çıkar	19,5	15,5	24,1
Farketmez	9,0	10,3	7,4
Kabul eder	71,4	73,5	68,5
Fikri/Cevap Yok	0,1	0,2	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 59
Karısının siyasete girmesine neden karşı çıkar?

Yanıtlar	Yüzde
Siyasete girmek kadının çok zamanını alır, evini ihmal eder	17,0
Siyasete giren bir kadın köy köy, kasaba kasaba dolaşmalı, ama bu durum hanıma uygun değil	4,3
Çevresi kabul etmez	8,2
Siyasete girerse ileride milletvekili olamaz çünkü tesettürlü	1,2
Siyaset kadın işi değil/Kadınlar siyaseti beceremez	2,9
Diğer	2,2
Fikri Yok/Cevap Yok	0,4
İzin verir	63,7
Toplam	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	993
Örneklem	Erkek

Kadınların aktif siyasette çok az sayıda yer almaları halkın büyük çoğunluğu tarafından onaylanmamaktadır. 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçilen 550 milletvekilinden 25'inin kadın olduğunu belirttikten sonra, bu sayının yeterli olup olmadığını sordüğümüzda, deneklerin %73.2'si "hayır" yanıtı vermiştir (Tablo 60). Bu oran erkeklerde %68.6 iken, kadınlarda önemli bir sıçramayla %79.0'a çıkmaktadır. Daha da önemlisi, kendi görüşlerine ters düşmeyen bir parti son seçimde çok sayıda kadın milletvekili adayı göstermiş olsaydı, kendi tercih ettiği parti yerine bu partiye oy vereceğini söyleyenlerin oranı Türkiye genelinde %42.9'dur (Tablo 61). Bu oran erkeklerde %37.8 iken kadınlarda %48.2'ye çıkmaktadır. Kadınların siyasete girmeleri için siyasal partilerin yeterli çaba gösterdiğinin de düşünülmediği anlaşılmaktadır (Tablo 62). Bu çabayı %55.1 "az", %17.9" ise "çok az" olarak nitelemiştir. Bu iki oranın toplamı %%73.0'ü bulmaktadır.

Tablo 60

3 Kasım 2002 genel seçimlerinde Büyük Millet Meclisi'ne seçilen kadın Milletvekili sayısı yeterli mi?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Evet	25,3	18,8	30,4
Hayır	73,2	79,0	68,6
Fikri /Cevap Yok	1,5	2,2	0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 61

Görüşlerine ters düşmeyen bir parti, çok sayıda kadın milletvekili adayı gösterseydi, kendi tercih ettiğini parti yerine bu partiye oy verme eğilimi

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Evet	42,9	48,2	37,8
Hayır	55,1	49,4	60,7
Fikri /Cevap Yok	2,0	2,4	1,5
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 62
Siyasi partilerin kadınların siyasete girmesi için gösterdiği çaba

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok fazla	3,5	2,6	4,5
Fazla	11,1	9,6	12,5
Ne fazla, ne az	11,6	19,4	17,1
Az	55,1	54,5	54,6
Çok az	17,9	12,6	11,1
Fikri / Cevap Yok	0,9	1,3	0,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Parti politikaları ve seçimler açısından bu oranların ne anlama geldiği çalışmamızın son bölümünde tekrar ele alınacaktır. Bu ve benzeri konularda siyasal partiler ve iktidarlar kadınlar lehine düzeltmeler (olumlu ayrımcılık) yapacak olsa bu tür politikaların destek görüp görmediğini de gene son bölümde tartışacağız.

Meclis'te kadın milletvekilleri daha yüksek oranlarda yer alsa, Türkiye'de kadınların sorunlarının çözülmesine yardımcı olacağını düşünenler gene çoğunluktadır (Tablo 63). Halkın %23.0'ı "çok şeyin değişeceğini," %48.6'sı da " biraz değişiklik olacağını" belirtmiştir. "Hiçbir şey değişmez" diyen %28.4'ün yarıya yakını, %41.1'i, kadın milletvekillerinin de kadın sorunlarıyla ilgilenmediğini, %18.2'si erkek milletvekilleri kadın sorunlarıyla ilgilenmedikleri için Meclis'teki kadınların durumu düzeltmeyeceklerini, %16.1'i ise Meclis'e erkekler hakim olduğundan kadınların seslerini duyurmalarının güç olduğunu belirtmişlerdir (bakınız Tablo 64).

Tablo 63

Büyük Millet Meclisinde çok sayıda kadın Milletvekili olsa, Türkiye'de kadınların sorunlarının çözülmesi kolaylaşır mı?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok şey değişir	21,9	23,3	21,0
Biraz değişiklik olur	46,2	46,3	44,2
Hiçbir şey değişmez	27,0	23,6	31,4
Fikri /Cevap Yok	4,9	6,8	3,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 64

Çok sayıda kadın Milletvekili olsa dahi kadın sorunları neden değişmez?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Meclis'e erkekler hakim. Kadın milletvekilleri Meclis'te seslerini çıkaramaz	4,7	3,5	6,3
Erkek milletvekilleri kadın sorunlarıyla ilgilenmiyor.	4,2	4,0	4,5
Milletvekili kadın da olsa kadın sorunlarıyla ilgilenmiyor	10,5	9,0	12,9
Diğer	6,2	5,4	6,4
Fikri /Cevap Yok	1,4	1,4	1,2
Bir önceki soruya "değişir" yanıtı verenler	73,0	76,7	68,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Türkiye'de kadınların siyasette çok az sayıda yer almalarının nedenleri sorulduğunda, halkın %64.4'ü kadınlara siyasette fırsat tanınmadığını belirtmiştir (Tablo 65). Bu oran kadınlar arasında %72,5 ile daha da yüksektir. Siyasi gözlemciler tarafından öne sürülen yaygın söylemin aksine, kadınların siyasette çok az sayıda yer almalarının gerekçesi olarak kadınların siyasete girmek istememesini gösterenler sadece %14.1'dir. (Tablo 65).¹¹

11 Milletvekili kadınlar üzerine yüz yüze görüşmelere dayanarak yapılmış en kapsamlı araştırma için bkz.: Yeşim Arat, *The Patriarchal Paradox: Women Politicians in Turkey*, New Jersey, 1989. Bu çalışmanın Türkçe özetleri için bkz.: Yeşim Arat, "Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili Üzerine Gözlemler," T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, *Kadın ve Sosyo-Ekonomik Gelişme*, Ankara 1992 içinde, s. 49-52 ve Yeşim Arat, "Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller, 1934-1980," *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, 1998, s. 249-266. Ayrıca bkz.: Aysel Güneş- Ayata, "Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın ve Siyaset," aynı eser, s. 237-248, ve yukarıda adı geçen TÜSİAD raporunun 3. Bölümü.

Tablo 65

Ülkemizde siyasette kadınların az sayıda yer almasının en önemli nedeni nedir?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Siyaset, kadınlara göre bir iş değil	9,4	5,8	12,8
Kadınlar siyasete girmiyor	14,0	11,9	16,6
Kadınlar siyasette başarılı olamıyor	8,2	5,8	10,5
Kadınlara siyasette fırsat tanınmıyor	64,4	72,5	56,6
Eğitimsizlik	1,2	1,0	1,2
Ataerkil Toplum	0,7	0,4	0,7
Fikri / Cevap Yok	2,1	2,6	1,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Son olarak, siyasete ilginin Türkiye genelinde düşük olması, seçmenin demokratik katılımdan uzak olduğu anlamını da taşımaz. Pek çok ülkede siyasetle ilgilenmek çoğu kişi için öncelikli bir tercih değildir. Hatta, kimi siyaset bilimciler, siyasete aşırı ilginin halkın ideolojik olarak kutuplaştığının bir göstergesi olduğunu, ülke sorunlarının yoğunluğuyla ilişkilendirilebileceğini, devrim gibi radikal rejim değişiklikleri öncesinde toplumda bir çeşit siyasete ilgi patlaması yaşandığını düşünmektedirler. Diğer bir deyişle, siyasete aşırı ilgi pekişmiş bir demokrasinin istikrarlı işleyen bir görüntüsü olmayıp, bilakis istikrarsız bir siyasal ortamın göstergesi de olabilir. Bu görüş bazı toplumsal ortamların analizi açısından doğru olsa bile genel bir önerme olarak kabul edilebilirliği tartışmaya açıktır. Günümüz demokrasilerinde siyasete ilgiden ne kastedildiği yeniden tanımlanmaya muhtaçtır. Temsile dayalı klasik demokrasinin mekanizmaları yerine giderek siyasete katılma kanallarının ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla gerçekleşiyor olması, hem "siyasete ilgi" kavramının yeniden tanımını hem de siyasal katılımın yeniden nasıl şekillendirilebileceğini düşünmemiz gerektiğine işaret etmektedir. Ancak, bu değişen ortamın demokrasilerde oy kullanmayı gereksiz kıldığı söylenemez. Batı demokrasilerinde olduğu gibi, Türkiye'de de, oy vermek siyasete katılımın önemli bir boyutudur.

Nitekim, alan taramamızda yapılan tüm genel seçimlerde oy kullandığını söyleyenlerin oranı %75.8'dir (Tablo 66). Bu konuda kadın ve erkek arasında

fark yoktur. **Erkeklerin %76.4'ü, kadınların da %76.2'si her seçimde oy kullandıklarını belirtmişlerdir. Hiç bir seçimde oy kullanmadığını söyleyenler arasında siyasetle ilgilenmediği için kullanmayanlar erkeklerde %8.6, kadınlarda %10.5 gibi birbirine çok yakın ve küçük oranlardır.** Ancak, burada, Türkiye'de oy kullanmamanın 1983 yılından itibaren zorunlu ve hukuki yaptırıma tabi olduğunu da hatırlatmak isteriz.

Tablo 66
Oy verecek yaşa geldiğinden beri yapılan
"Genel Seçimler"de oy kullanma

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiçbir seçimde oy kullanmadı	9,6	10,5	8,6
Bir seçimde oy kullandı	4,5	3,8	4,9
İki seçimde oy kullandı	3,2	3,7	3,0
Üçten fazla seçimde oy kullandı	6,8	5,8	6,9
Her seçimde oy kullandı	75,8	76,2	76,4
Fikri /Cevap Yok	0,1	0,1	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Kadının Siyasal Hayattaki Yerini Belirleyen Etkenler

Yukarıda incelediğimiz yanıtların belirgin bir örüntü ortaya çıkartıp çıkartmadığını anlamak için kadın-erkek ayrımı yapmaksızın herkese yöneltilmiş soruları Birincil Bileşkenler Çözümlemesine tabi tuttuk. Bu çözümlemenin sonuçları Çizelge 6'da verilmiştir. Bu çizelgede görüldüğü gibi, aktif siyasete katılıma ilişkin beş boyut ortaya çıkmaktadır. Bunlar, siyasal mevkilere aday olarak önerilme durumunda kabul etmeyi vurgulayan "Adaylık," kadınların seçilmesini kolaylaştırıcı bazı önlemlerin alınmasını vurgulayan "Kadınlara Yönelik Olumlu Ayrıcalık," kadınların siyasette geri planda kaldığını vurgulayan "Kadınların Siyasetteki Rolü," siyasal hayata ilgi duymadığı halde milletvekilliği adaylığına ilgi ile bakmayı vurgulayan, herhangi bir siyasal saik (motive) olmadan katılma anlamında "Uyarılmış Katılma," ve düzenli olarak genel seçimlerde oy kullanmayı vurgulayan "Oy Verme" boyutları olarak isimlendirilmiştir.

Çizelge 6

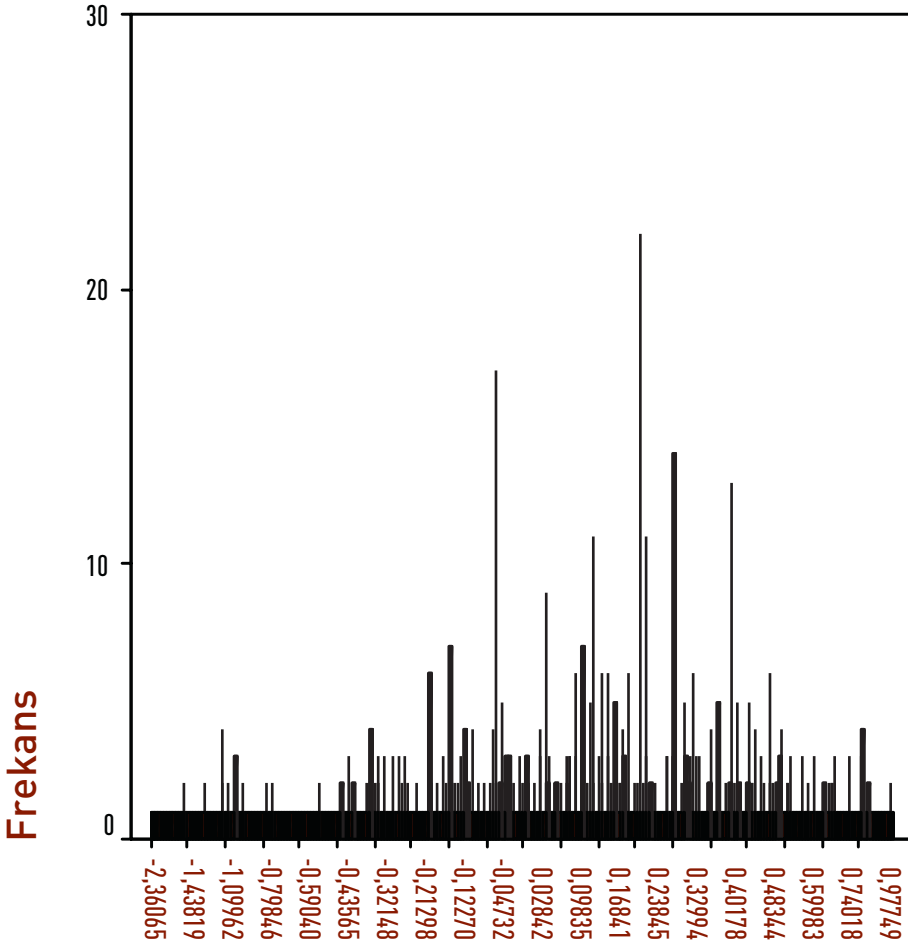
Siyasal Hayatta Rol Oynamaya Yönelik Tutumlar

Değişkenler	Bileşkenler				
	Adaylık	Siyasette Pozitif Ayrımcılık	Kadının Siyasetteki Rolü	Uyarılmış Katılma	Oy Verme
Siyasetle ilgilenme	-0,012	-0,201	0,139	-0,751	0,087
Kadın milletvekili sayısı yeterli mi?	-0,034	-0,343	-0,531	0,031	0,014
Görüşleri ters düşmeyen parti kadın aday gösterse oy verir mi?	-0,004	0,684	0,034	0,177	-0,038
Partilerin kadın adaylara oy pusulasının üst sıralarında yer vermesi	0,018	0,683	0,341	-0,032	-0,088
Kadın milletvekili sayısı artsa, sorunlar azalır mı?	0,011	-0,669	-0,050	0,146	-0,114
Siyasal partilerin kadın aday gösterme çabaları yetersiz mi?	-0,038	-0,141	0,617	0,092	-0,320
Siyasette kadın sayısı azlığının en önemli nedeni	-0,022	0,106	0,671	0,018	0,101
Oy verecek yaşa geldiğinden beri her seçimde oy verdi mi?	0,003	-0,017	0,054	0,064	0,903
Belediye başkanlığı	0,918	0,009	-0,034	0,087	0,013
Belediye Meclisi üyeliği	0,925	-0,005	-0,001	-0,011	-0,006
Büyükşehir belediye başkanlığı	0,918	0,007	-0,033	0,086	0,012
Büyükşehir belediye meclisi üyeliği	0,925	-0,007	-0,001	-0,006	-0,006
Milletvekilliği	0,104	-0,195	0,065	0,745	0,153
Kızı varsa veya olsaydı, siyasete girmesini ister mi?	-0,040	0,176	0,588	-0,230	0,202

Not: Rotasyon yöntemi: Kaiser Normalizasyonu ile Varimaks.

Böylece, Çizelge 6'daki her bir boyutu oluşturan değişkenlerin faktör katsayılarını ağırlık olarak kullanarak faktör puanlarının hesaplanması ve kaydedilmesinden sonra, siyasal hayatta kadınların rolünün genel bir değerlendirilmesini yapmamıza fırsat tanıyacak beş bağımlı değişken üretilmiştir. Bu değişkenlerin gözlemlerinin nasıl bir dağılıma sahip olduğu aşağıdaki beş çizelgede gösterilmektedir.

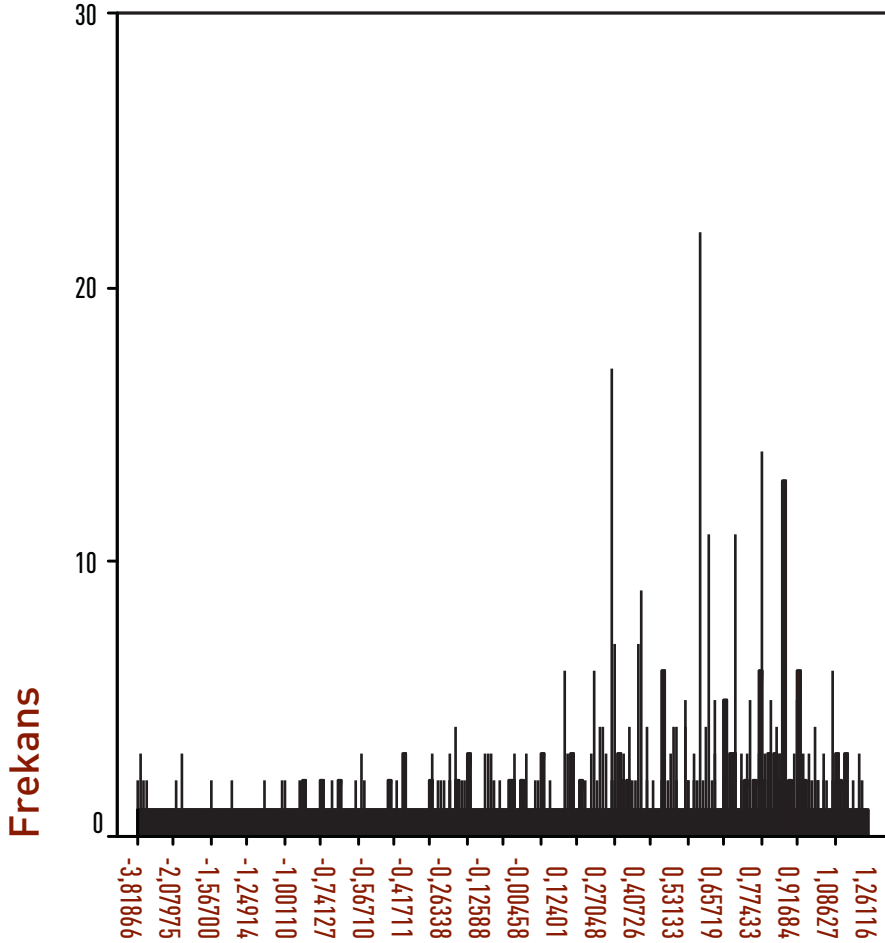
Çizelge 7
Oy Verme

Çizelge 7'den de görüleceği gibi seçmen yaşındaki nüfusun çoğunluğu düzenli olarak oy verme eğilimindedir. Zaten, Türkiye'de 1983'ten itibaren oy vermenin zorunlu olması bu eğilimi desteklemiş, hatta ortaya çıkmasında etken olmuştur. Türkiye'de genel oya katılma 1983 sonrası sadece 2002 seçimlerinde %80'in altına inmiştir. Oy verme eğilimi ölçüsünün de bu görüntüyü yansıtması bu ölçünün yapısal geçerliliğini desteklemektedir. Nitekim, bu değişkenin dağılımı, artı değerlerde yüksek bir yığılma bulunduğunu ve değişkenin aralığının sadece 3.3 civarında olduğunu göstermektedir.

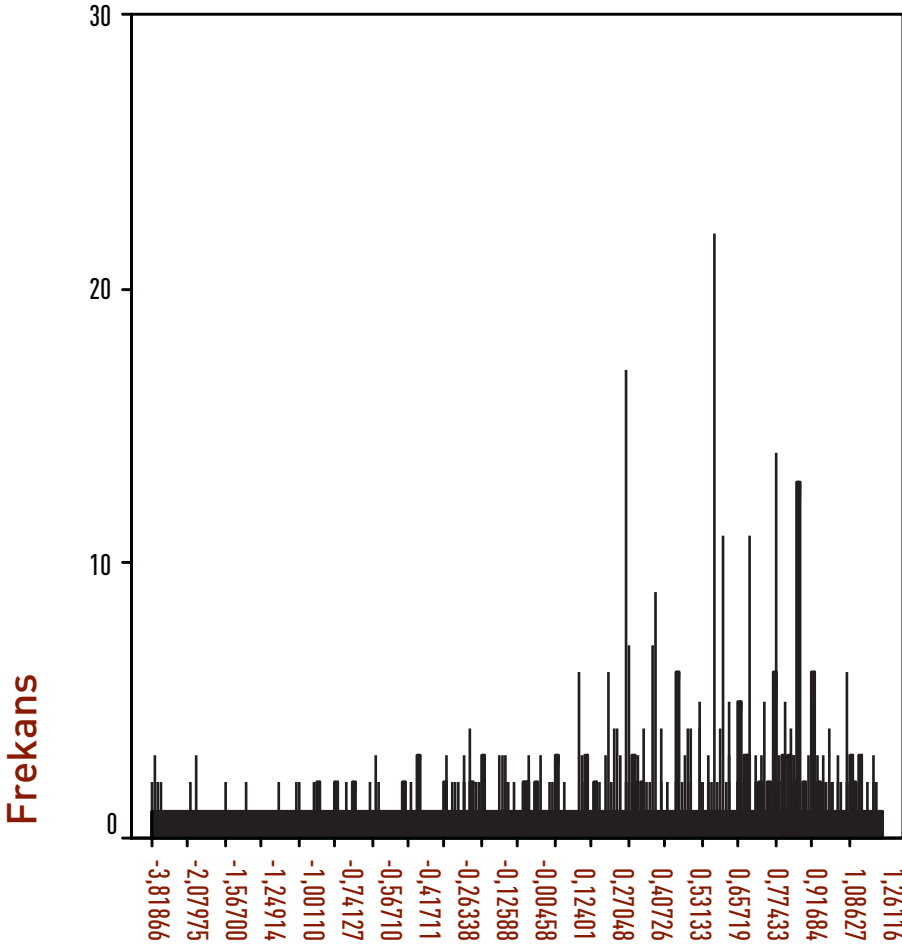

Çizelge 8
Siyasette Kadına Olumlu Ayrımcılık Uygulama

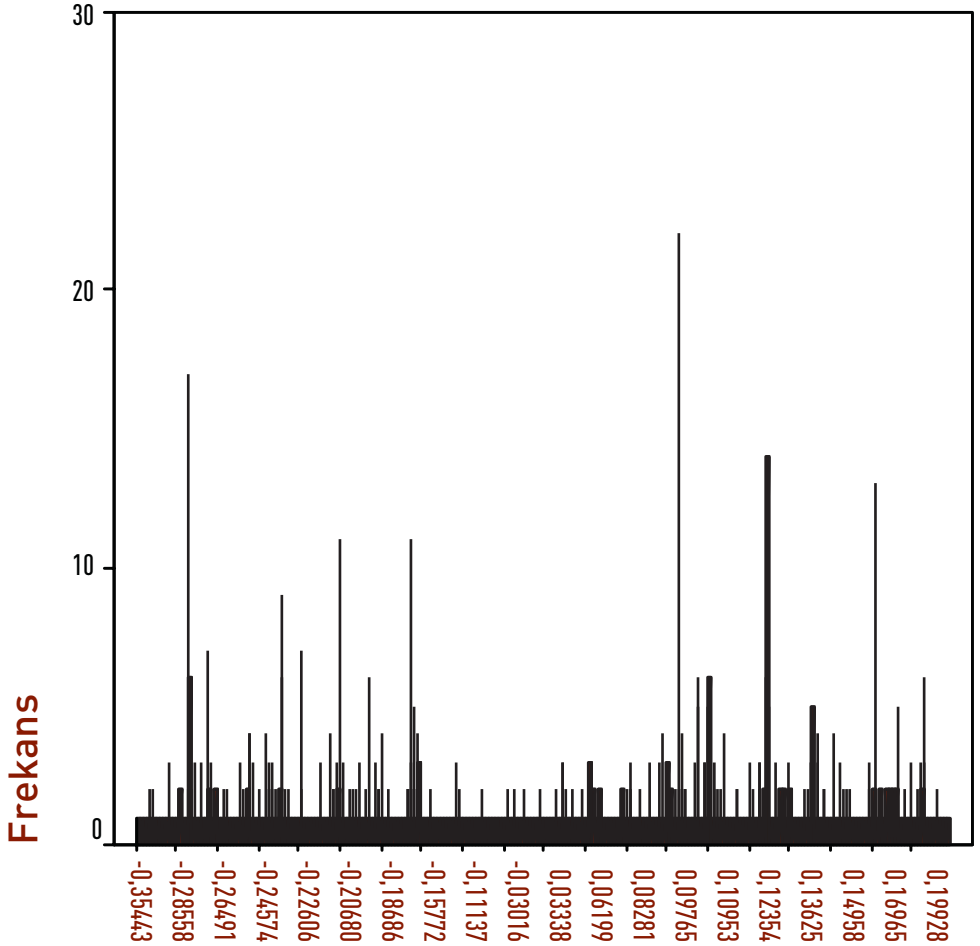
Çizelge 8'den de görüldüğü gibi, **kadınların siyasal hayattaki ikincil rolünü gidermek ve daha fazla rol oynayabilmelerini sağlamak için olumlu ayrımcılık oluşturacak bazı adımların atılmasını destekleme eğilimi oldukça belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.** Bu değişkenin puanları artılarda toplanmış olmakla birlikte, küçük bir azınlık da olsa, çok daha büyük eksi değerlere sahip bir kitleye de rastlamış olduğumuzu vurgulamak gerekir.

Çizelge 9
Siyasal Hayatta Kadının Rolü

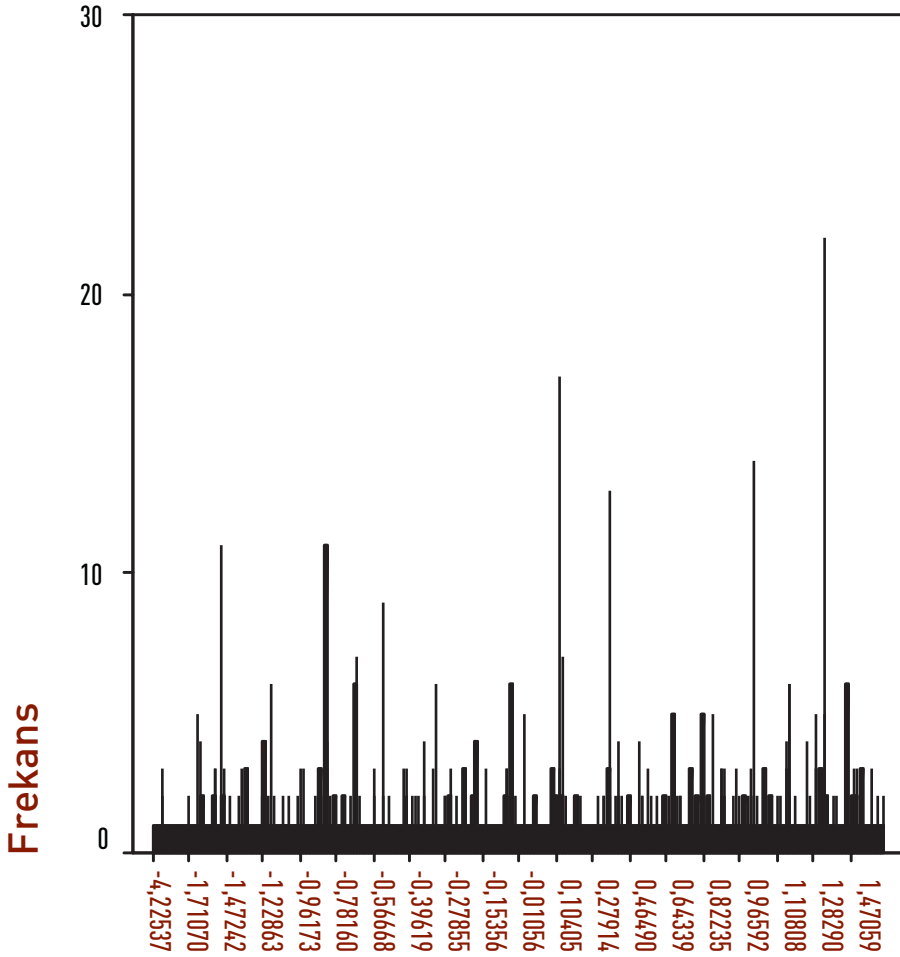
Siyasal hayatta kadınların ikincil bir rol oynadığını kabul eden ve bunu yetersiz bulanların sayısı da bir önceki değişkenle benzerlik içindedir (bakınız Çizelge 9). Bu kez de dağılım, benzer şekilde, büyük eksi değerlere sahip olan az sayıda gözlem ve çok büyük sayıda fakat küçük artı değerlerde yoğunlaşmış bir gruba işaret etmektedir. Burada kadınların siyasette daha fazla rol oynamasına hoşgörü ile bakmayanların tutumlarının, sayıları görece küçük olsa da, oldukça derin olduğunu, olumlu bakanların ise bu konuda aynı derecede yüksek puanlara erişemediklerini vurgulamak isteriz.

Çizelge 10
Siyasal Mevkilere Adaylık

Kendilerine adaylık önerilse, seçmenin yarısından biraz fazlası bunu kabul etmek, yarısından biraz azı da reddetmek eğilimindeymiş gibi görünmektedir (bakınız Çizelge 10). Ancak, bu seçmenlerin adaylık için çaba gerektirecek ölçüde siyasetle ilgili olmadıklarını ayrıca saptamış bulunuyoruz. Diğer bir deyişle, adaylık önerisini kabul edeceklerini belirten seçmenlerin bir kısmının aynı zamanda siyasete ilgisiz oldukları da anlaşılmaktadır. İlk bakışta çelişkili görünen bu tutumun nereden kaynaklandığını bu çalışmadaki verilerden bulabilmemiz olanaksızdır.

Çizelge II
Uyarılmış Katılma

Herhangi bir siyasal güdü ile hareket etmeyen ve siyasete ilgi duymayanların milletvekili olma eğilimini yansıtan "Uyarılmış Katılma" diye adlandırdığımız değişken ise oldukça eşit dağılmış bir görüntü vermektedir. Bu değişkende de artı puanlar, eksilere göre biraz daha fazla olmakla birlikte, %45-%55 gibi neredeyse eşit oranlarla toplum adeta ortadan ikiye bölünmüş gibi bir görüntü vermektedir (bakınız Çizelge II).

Bu beş siyasal katılma boyutunun her birini birer bağımlı değişken olarak ele alırsak, ortaya çıkan manzarayı yorumlayabilmek için, yine daha önce

de kullandığımız toplumsal, ekonomik ve siyasal etkenlere başvurmamız söz konusu olacaktır. Çoklu çözümlerimizin verdiği sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 12
Oy Verme Eğilimi

Bağımsız Değişkenler	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	İstatistiksel Anlamlılık
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	0,500	0,195		2,560	0,011
Cinsiyet	-0,026	0,074	-0,011	-0,348	0,728
Yaş	-0,000	0,000	-0,003	-0,100	0,920
Yerleşim Yeri	-0,052	0,024	-0,075	-2,145	0,032
Siyasal Parti Tercihi	-0,019	0,027	-0,024	-0,712	0,477
SES	0,000	0,041	0,000	-0,011	0,991
Etnik-dini kimlik	-0,053	0,038	-0,046	-1,409	0,159
Medeni durum	0,054	0,039	0,044	1,360	0,174
Ekonomik tatmin	0,068	0,038	0,058	1,772	0,077
(Korelasyon) Pearson R	Pearson R Kare	F	İstatistiksel Anlamlılık		
0,11	0,03	1,6	0,13		

Not: Bağımlı Değişken: Oy Verme Eğilimi

Çizelge 12'den de görüldüğü üzere, burada açıklayıcı etkenler olarak kullandığımız değişkenler düzenli "Oy Verme" eğilimini açıklayamamaktadır. Bu davranışın daha çok yasal düzenlemeler ve bunlardan kaynaklanan yaptırım rizikosunu ile onlardan bağımsız patronaj beklentileri ile ilgili olduğu düşünülebilir. Küçük yerleşim birimlerinde toplu oy kullanma ve bunun karşılığında hizmet elde etmek amacıyla davranan geniş bir kitlenin varlığını biliyoruz. Daha önceki araştırmalardan da yerleşim yeri büyüdükçe oy verme eğiliminin azaldığını biliyoruz.¹² Bu çerçevede bakacak olursak, oy vermedeki ısrarlı davranışın daha çok yasal zorunluluk ve toplumsal baskı (social conformity) gibi burada işlemselleştiremediğimiz koşullara bağlı olduğunu düşünebiliriz.

12 Ersin Kalaycıoğlu, Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, 1983).

Çizelge 13

Siyasette Kadına Olumlu Ayrımcılık Uygulanması

Bağımsız Değişkenler	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	İstatistiksel Anlamlılık
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	0,467	0,167		2,788	0,005
Cinsiyet	-0,179	0,063	-0,091	-2,817	0,005
Yaş	0,000	0,000	0,019	0,598	0,550
Yerleşim Yeri	0,011	0,021	0,019	0,543	0,587
Siyasal Parti Tercih	-0,055	0,023	-0,080	-2,378	0,018
SES	-0,089	0,035	-0,088	-2,561	0,011
Etnik-dini kimlik	0,016	0,032	0,016	0,491	0,623
Medeni durum	-0,015	0,034	-0,014	-0,445	0,657
Ekonomik tatmin	-0,040	0,033	-0,039	-1,207	0,228
(Korelasyon) Pearson R	Pearson R Kare	F	İstatistiksel Anlamlılık		
0,16	0,026	3,2	0,001		

Not: Bağımlı Değişken: Siyasette pozitif ayrımcılık

Siyasette kadına olumlu ayrımcılık uygulanması fikri kişinin cinsiyeti, siyasal eğilimi, ve sosyo-ekonomik statüsü tarafından belirleniyormuş gibi görünmektedir (bakınız Çizelge 13). Bu değişkenler arasında güçlü bir etkiye sahip olma açısından fazla bir fark olmamakla birlikte, özellikle kadınların bu konuda daha istemli oldukları, sol partilere oy verenler ve düşük SES düzeyinde olanların kadınların siyasette rol oynaması için olumlu ayrımcılık fikrini destekledikleri görülmektedir.

Çizelge 14

Siyasette Kadının Rolü

Bağımsız Değişkenler	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	İstatistiksel Anlamlılık
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	0,619	0,168		3,692	0,000
Cinsiyet	-0,379	0,064	-0,182	-5,964	0,0000
Yaş	-0,000	0,000	-0,001	-0,040	0,968
Yerleşim Yeri	0,042	0,021	0,067	2,054	0,040
Siyasal Parti Tercih	-0,047	0,023	-0,065	-2,041	0,042
SES	0,175	0,035	0,163	5,030	0,000
Etnik-dini kimlik	-0,228	0,033	-0,215	-7,001	0,000
Medeni durum	0,042	0,034	0,038	1,251	0,211
Ekonomik tatmin	-0,075	0,033	-0,071	-2,292	0,022
(Korelasyon)	Pearson R	F	İstatistiksel		
Pearson R		Kare	Anlamlılık		
0,37	0,13	18,4	0,000		

Not: Bağımlı Değişken: Kadının siyasal hayattaki rolü

Kadının siyasetteki rolünün ikincil olduğunu düşünen ve bunun kabul edilemez olduğunu vurgulayanların görüşlerinin etnik-dini kimlikleri, cinsiyetleri, ve sosyo-ekonomik statüleri tarafından etkilendiği gözükmektedir. Dindarlık düzeyi azaldıkça ve SES arttıkça kadının siyasetteki ikincil rolünü kabul edilemez bulma eğilimi de artmaktadır. Kadınlarda da aynı eğilim ortaya çıkmaktadır. Bunlara ek olarak yerleşim yeri büyüdükçe ve ekonomik tatmin düzeyi düştükçe kadınların siyasetteki rollerinin yetersizliğini vurgulayanların sayısının arttığı da görülmektedir (Bakınız Çizelge 14). Siyasal parti tercihleri solda olanlarda da aynı eğilim gözlemlenmiştir.

12 Ersin Kalaycıoğlu, Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, 1983).

Çizelge 15

Kadınların Adaylık Eğilimi

Bağımsız Değişkenler	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	İstatistiksel Anlamlılık
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	0,011	0,030		0,355	0,723
Cinsiyet	-0,028	0,011	-0,079	-2,422	0,016
Yaş	0,000	0,000	0,002	0,057	0,955
Yerleşim Yeri	-0,001	0,004	-0,013	-0,373	0,709
Siyasal Parti Tercihi	0,002	0,004	0,013	0,373	0,709
SES	0,010	0,006	0,052	1,518	0,129
Etnik-dini kimlik	-0,010	0,006	-0,056	-1,712	0,087
Medeni durum	0,008	0,006	0,041	1,275	0,203
Ekonomik tatmin	0,014	0,006	0,077	2,338	0,020
(Korelasyon) Pearson R	Pearson R Kare	F	İstatistiksel Anlamlılık		
0,14	0,02	2,2	0,02		

Not: Bağımlı Değişken: Siyasal mevkilere adaylık

Kadınların adaylığını destekleyenlerin daha çok kadın ve ekonomik tatmin düzeyi yüksek kişiler olduğu görülmektedir (bakınız Çizelge 15). Ancak, bu iki değişkenin etkisinin de fazla olmadığı, diğer değişkenlerin bu konuda hiçbir rol oynamadığı, dolayısıyla kadınların adaylık eğilimini çalışmamızda kullandığımız bağımsız değişkenlerle açıklamanın yetersiz kaldığı görülmektedir. Burada, adaylık kabulünün siyasal ideoloji ve sosyo-ekonomik statüden bağımsız olduğunu ifade etmek gerekir.

Çizelge 16

Uyarılmış Katılma Eğilimi

Bağımsız Değişkenler	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	İstatistiksel Anlamlılık
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	0,026	0,160		0,161	0,872
Cinsiyet	-0,213	0,061	-0,110	-3,505	0,000
Yaş	-0,000	0,000	0,002	0,079	0,937
Yerleşim Yeri	-0,001	0,020	-0,003	-0,075	0,940
Siyasal Parti Tercih	0,076	0,022	0,112	3,422	0,001
SES	-0,199	0,033	-0,199	-5,961	0,000
Etnik-dini kimlik	0,006	0,031	0,006	0,185	0,854
Medeni durum	0,048	0,032	0,047	1,494	0,136
Ekonomik tatmin	0,044	0,031	0,045	1,409	0,159
(Korelasyon)	Pearson R	F	İstatistiksel		
Pearson R	Kare		Anlamlılık		
0,29	0,08	10,8	0,00		

Not: Bağımlı Değişken: Uyarılmış Katılma

Uyarılmış siyasal katılma eğilimini en çok etkileyen değişkenin SES olması ilginçtir. **SES düzeyi düştükçe hem siyasal ilgi azalmakta, hem de milletvekilliği adaylığı önerilse kabul etme eğilimi artmaktadır** (bakınız Çizelge 16). Burada, sanki milletvekilliğini rant getirecek bir teşebbüs gibi algılama eğilimi varmış gibi görünmektedir. **Aynı eğilimin sağ siyasal partileri destekleyen seçmenler ve kadınlar arasında da yaygın olması ilginçtir.** Bu görüntü, ancak ileride bu konuda yapılacak olan çalışmalar olursa daha iyi anlaşılabilir.

Bu bağlamda, **son yıllarda eğitimle bağdaştırılarak çok tartışılan "türban" sorununun Türk halkının gündeminde önceliğe sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır.** Türban konusunu Türkiye'nin en önemli sorunu olarak belirtenler %0.1, ikinci önemli sorunu olarak belirtenler %0.2 ile çok küçük bir azınlık olduğu gibi, bu yanıtı verenlerin biri hariç hepsi erkektir (bakınız Tablo 6). En önemli ikinci sorunu olarak görenler arasında ise erkek-kadın farkı pek yoktur. **Kadınların eğitimi, iş yaşamına katılmaları ve aktif siyasete girmeleri konularında da "türban" önemli bir engel gibi gözükmemektedir.** Örneğin, üniversite sınavını kazandığı halde başörtüsü taktığı için

eğitimine devam edemediğini söyleyenlerin oranı sadece %1.0'dir (Bakınız Tablo 17). İmkanı olmuş olsa lise ya da üniversiteyi bitirip bir meslek sahibi olmayı istemediğini belirtenlere neden istemedikleri sorulduğunda, önerilen şıklardan biri olan "ben başörtüsü takıyorum, başörtülü olduğum için meslek sahibi olamayacağımı düşündüm" önermemize katılan olmamıştır. Benzer olarak, başını örttüğü için iş bulamadığını söyleyen kadınların oranı %0.5 ile son derece düşüktür (bakınız Tablo 29). Karısının siyasete girmesine karşı çıkacağıнын söyleyen %36.3 erkeğin sadece % 3.3 kadarı, tüm erkeklerin %1,2'si, eşinin türban taktığını veya tesettürlü olduğunu gerekçe olarak göstermiştir (bakınız Tablo 43). **Siyasete girmek istemediğini ifade eden kadınlara, "siyasete girmek istememenizin en önemli nedeni nedir?" diye açık uçlu bir soru yöneltildiğinde kadınların hiç biri türban veya tesettürü bir engel olarak ifade etmemiştir** (bakınız Tablo 56). **Ancak, tesettürlü kadınlar arasında da siyasete ilgi olduğunu Refah Partisi deneyiminden biliyoruz.** Refah Partisi, tesettürlü kadınların aday başvurularını kabul etmiş, hatta başvuru için gerekli olan aidatları almış, ancak hiçbirini aday gösterememiştir. Kaldı ki, siyasete katılım salt milletvekilliği adaylığı olarak tanımlanmazsa, Refah Partisi Hanım Komisyonları'nın ne denli aktif oldukları ve partinin başarısında ne kadar önemli bir rol oynadıkları da bilinmektedir.¹³

5. Kadın Sorunlarına İlişkin Devlet Politikaları

Kadınların eğitim, çalışma yaşamı, üst yönetimde yer almaları ve siyasete girmeleri konularında devlet politikaları hakkında Türkiye halkının ne düşündüğünü bu bölümde ele alacağız. "Giriş" bölümünde de belirttiğimiz gibi, **Türkiye'de, kadın konusunda devletin yapacağıını yaptığı, kadınlara ilişkin sorunlar varsa bunların toplumsal değer yargılarından kaynaklandığı kanısı yaygındır. Bu konuyla ilgili sorduğumuz sorulardan ortaya çıkan tablo, genel kanaatin aksine, toplumsal değer yargılarının kadınların statüsünde sanıldığı kadar rol oynamadığını göstermiştir.** Diğer bir deyişle, kadınların kamu yaşamına katılımında Türkiye halkının değerlerinden kaynaklanan çok

¹³ Bu konuda en ciddi çalışma için, Bkz: Yeşim Arat, *Islam in Turkey and Women's Organizations*, TESEV Yayınları, 1999.

önemli engeller varmış gibi gözükmemektedir.

Bu demek değildir ki, kadınlara ilişkin değer yargıları ve kadın-erkek rollerinin tanımlanması kadınların toplumda, iş hayatında ve siyasetteki konumları üzerinde hiç bir etkiye sahip değildir. Ancak, pek çok soruya verilen yanıtlar, bu algılamının kadınlar aleyhinde değer yargılarından ve muhafazakar tutumlardan çok, kadınların karşı karşıya kaldıkları toplumsal sorunlarla ilişkili olduğuna, bu sorunların çoğunun devlet müdahaleleriyle çözülebileceğine işaret etmektedir. Kadınları ikinci sınıf vatandaş olarak görenler, ya da muhafazakarlıklarından dolayı kadınların kamu yaşamında rol almasına sıcak bakmayanlar hemen hemen her irdelediğimiz konu ya da soruda azınlıktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kadınların kamu yaşamındaki statülerini tanımlamada toplumsal değerler arasında en önemli olanı toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin gözükmemektedir. **Türkiye toplumunda ev işleri ve çocuk bakımı kadının görevi olarak kabul edilmekte, bu ise halk tarafından kadınların siyasete katılmaları, üst yönetimde yer almaları, ve meslek sahibi olmalarının önünde önemli bir engel olarak görülmektedir. Bu konuda, kadın ve erkekler arasındaki rol ayrımlarının pekişmesinde eğitimin ne tür bir etkisi olduğunun irdelenmesi gerekir.** Ders kitaplarında, özellikle ilk öğretimde okutulan kitaplarda, bu konuda ne yazıldığı araştırmaya değerdir. **Bu konuda yürütülmüş az sayıdaki çalışma, Türkiye'de ilk eğitim ders kitaplarının cinsiyet ayrımcılığını teşvik eden pek çok öge içerdiğini ortaya koymuştur.¹⁴ Hatta, matematik ve fen bilimleri gibi konuyla ilgisiz derslerde okutulan kitaplarda dahi, verilen örnekler ya da kullanılan resimlerle, ayrımcılık yapıldığı anlaşılmaktadır.**

Oysa, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1979 yılında kabul edilen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de 1985 yılında imzaladığı "Kadına Karşı Her

¹⁴ Bu çalışmalara en son örnekler için bkz: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, Ankara, 2000; Hülya Uğur Tanrıöver, "Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı," Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları, İstanbul, 2003 içinde, s. 106-121; Firdevs Gümüsoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Ders Kitaplarında Cinsiyet Roller (1928-1998)," Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İsdntanbul, 1998 içinde, s. 101-128.

Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi"nin (CEDAW) 10. maddesinin c fıkrası, eğitimde ve özellikle ders kitaplarında kadın ve erkek rollerinin tanımlanmasında eşitliğin önemsenmesini öngörmektedir. Çocukların toplumsallaşma sürecinde ailedeki örnek önemli olduğu kadar, eğitim sürecinde okuduklarından, müfredat ve öğretmenlerinden öğrendikleri de önemlidir. Kendi deneyimlerini sorgulayabilmeleri ancak okuduklarıyla, okul ortamında araştırıp tartışabildikleriyle mümkün olabilir. Türkiye'de zaten büyük çoğunluğu ev hanımı olan kadınların bu rolleri, ders kitaplarında da doğal ve doğru roller olarak anlatılırsa, toplumda kadınların konumuna ilişkin değer yargılarının değişmesi beklenemez. **Değer yargılarının değişmesinde eğitim kurumlarına önemli bir görev düşmektedir.**

Nitekim, ilköğretim programlarında kadınların eğitimi, toplum yaşamına katılmaları ve kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesine yönelik konuların derslerde okutulmasını halkın büyük bir çoğunluğu desteklemektedir. Derslerde, hem kız hem erkek çocukların eğitimlerine devam etmelerinin özendirilmesini %98.7; hem kız hem erkek çocukların ileride meslek sahibi olmalarının özendirilmesini %98.5; toplum hayatına kadınların da erkeklerle eşit katılmasının toplumun ilerlemesi için önemli olduğunun vurgulanmasını %97.1; ailenin kız çocuklarının okumasını engellemesinin yanlış olduğunun öğretilmesini %97.0; ailedeki ev işleri ve çocuk bakımı gibi görevleri erkeklerin de paylaşması gerektiğinin öğretilmesini %94.5; kültürümüzde kadınları küçültücü ya da aşağılayıcı deyimlerin yanlış olduğunun anlatılmasını %98.0; ve erkeklerin kadınları dövmelerinin yanlış olduğunun anlatılmasını % 97.7 destekleme veya kuvvetle destekleme eğilimindedir (bakınız Tablo 67 - 73). **Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi, zaten eğitime büyük bir değer atfeden Türkiye halkı, eğitim kanalıyla kadınlara yönelik toplumsal değerleri dönüştürmeye direnç gösterecek bir zihniyete sahip görünmemekte, tam tersine destek olma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu husus, araştırmamızdan ortaya çıkan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın üzerinde durması gereken çok önemli bir sonuçtur.**

Tablo 67

İlköğretimde hem kız hem erkek çocukların eğitimlerine devam etmelerinin özendirilmesi

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç desteklemem	0,1	0,2	0,1
Desteklemem	0,7	0,5	1,2
Ne desteklerim, ne desteklemem	0,6	1,0	0,4
Desteklerim	53,3	48,1	56,9
Tamamen desteklerim	45,4	50,1	41,4
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 68

İlköğretimde hem kız hem erkek çocukların meslek edinmelerinin özendirilmesi

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç desteklemem	0,1	0,1	0,1
Desteklemem	0,8	0,8	0,9
Ne desteklerim, ne desteklemem	0,6	0,6	1,5
Desteklerim	53,6	53,6	55,1
Tamamen desteklerim	44,9	44,9	100,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 69

İlköğretimde toplum hayatına kadınların da erkeklerle eşit katılmasının önemini anlatılması

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç desteklemem	0,1	0,3	0,2
Desteklemem	2,0	1,0	2,8
Ne desteklerim, ne desteklemem	0,8	1,0	0,8
Desteklerim	52,8	49,3	56,0
Tamamen desteklerim	44,3	48,2	40,2
Fikri Yok/Cevap Yok	0,0	0,2	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 70

İlköğretimde ailenin kız çocuklarının okumasını engellemesinin yanlış olduğunun öğretilmesi

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç desteklemem	0,4	0,4	0,4
Desteklemem	2,0	1,2	2,8
Ne desteklerim, ne desteklemem	0,6	0,9	0,5
Desteklerim	51,4	48,1	54,6
Tamamen desteklerim	45,6	49,3	41,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 71

Ailedeki ev işleri ve çocuk bakımı gibi görevleri erkeklerin de paylaşması gerektiğinin öğretilmesi

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç desteklemem	0,7	0,3	1,1
Desteklemem	3,6	1,8	5,4
Ne desteklerim, ne desteklemem	1,2	1,2	1,4
Desteklerim	51,4	48,5	54,1
Tamamen desteklerim	43,1	48,1	38,0
Fikri Yok/Cevap Yok	0,0	0,1	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 72

İlköğretimde, kültürümüzde, kadınları küçültücü, aşağılayıcı deyimlerin yanlış olduğunun anlatılması

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç desteklemem	0,1	0,2	1,8
Desteklemem	1,5	1,1	0,5
Ne desteklerim, ne desteklemem	0,5	0,8	0,0
Desteklerim	51,4	47,1	54,9
Tamamen desteklerim	46,6	50,7	42,8
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 73
Erkeklerin kadınları dövmelerinin yanlış olduğunu anlatılması

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hiç desteklemem	0,4	0,2	0,7
Desteklemem	1,1	0,6	1,7
Ne desteklerim, ne desteklemem	0,7	0,8	0,9
Desteklerim	47,3	42,2	52,0
Tamamen desteklerim	50,4	56,0	44,6
Fikri Yok/Cevap Yok	0,1	0,2	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Diğer önemli bir sonuç, Türkiye'de kadının bugünkü konumundan halkın büyük bir çoğunluğunun memnun olmadığı ve bu konuda devletin yüklenmesi gereken görevler olduğunu düşünmesidir. "Kadınların eğitim, sağlık, iş bulma, kanuni haklarından yararlanabilme gibi sorunlarına bugüne kadarki hükümetlerin önem verdiklerini düşünüyor musunuz?" sorumuza sadece % 19.3 olumlu yanıt vermiştir. **Halkın %75.5'i, bu güne kadar iktidara gelmiş hükümetlerin kadın sorunsalını önemsememiş olduğu kanısındadır** (bakınız Tablo 74). Ancak, Tablo 75'den görülebileceği gibi, hükümetlerin bu konuya gereken önemi vermemiş olması, dünya ülkeleri arasında Türkiye'de kadınının statüsünü belirleyen bir neden olarak algılanmamakta, aksi görüşte olanlar **halkın sadece beşte birini oluşturmaktadır. Toplumda kadınlara erkeklerle eşit muamele yapılmaması %49.0 ile en önemli neden olarak sayılmış, bunu %25.1 ile kadınların haklarından yeterince yararlanmayı bilmemeleri izlemiştir. Burada ilginç olan nokta, bu durumun din ve geleneklerden kaynaklandığı görüşünün %0.6 ile önemsenmeyecek bir azınlığı temsil etmesidir.** Diğer bir deyişle, toplumdaki laikliğe ilişkin kaygılar en azından kadın sorunsalında önemli gözükmemekte, kadınların bu görece düşük statülerinin İslam dininden ve ve buna bağlı olarak Türkiye'deki geleneklerden kaynaklanmadığı görüşünün yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 74

Hükümetler kadınların eğitim, sağlık, iş bulma, kanuni haklardan yararlanabilme gibi sorunlarına önem verdiler mi?

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok önem verdiler	1,9	1,5	2,4
Önem verdiler	17,3	15,6	19,2
Ne önemli, ne önemsiz	4,7	4,2	5,0
Önem vermediler	49,6	48,6	49,8
Hiç önem vermediler	25,9	29,5	22,9
Fikri Yok/Cevap Yok	0,6	0,7	0,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 75

Türkiye'nin kadın konusunda hemen her bakımdan dünya ülkeleri arasında alt sıralarda olmasının en önemli nedeni

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Hükümetlerin bu meseleye önem vermemesi	19,5	16,9	22,2
Kadınların haklarından yeterince yararlanmayı bilmemeleri	25,1	24,1	26,3
Toplumumuzda kadınlara erkeklerle eşit muamele yapılmaması	49,0	53,8	44,6
Eğitimsizlik	2,0	1,8	2,1
Din ve gelenekler	0,6	0,2	0,8
Diğer	1,7	0,7	2,4
Fikri / Cevap Yok	2,1	2,5	1,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Bir üçüncü sonuç, kadınlara yönelik olumlu (pozitif) ayrımcılık yapılmasını halkın çoğunluğunun desteklemesidir. Kadınların aktif siyasete katılmaları için siyasal partilerin olumlu ayrımcılık uygulaması ve bunun devlet tarafından desteklenmesi gerektiğini düşünenler önemli oranlardadır. Kadınların siyasete katılması çok daha büyük oranlarda desteklenmekte, siyasi partilerin bu konuda yeterince çaba harcamadıkları düşünülmektedir. Siyasi partilerin

kadınları siyasete çekebilmek için ciddi bir çaba harcadığını düşünenler %14.5 ile oldukça küçük bir azınlıktır (bakınız Tablo 56). Halkın %55.1'i bu çabayı "az", %17.9'u ise "çok az" olarak nitelemiştir.

Daha da önemlisi, kadınların milletvekili seçilebilmeleri için siyasi partilerin kadınlara oy pusulalarının üst sıralarında yer ayırmaları fikrini %74.3 desteklemekte, bu fikri desteklemeyenler ise %17.9'da kalmaktadır (Tablo 76). **Kadınlarda bu görüşü destekleme oranı %80.8'e çıkmaktadır.** Aşırı bir öneri sayılabilecek ve seçim listelerinde ilk üç sırada kadın aday gösteren siyasi partilere devlet bütçesinden daha fazla hazine yardımı yapılmasının ne ölçüde desteklenebileceğini irdeleyen sorumuza bile %39.0 olumlu yanıt vermiş, bu oran kadınlarda %46.5'e çıkmıştır (Tablo 77). Aksini düşünenler büyük bir çoğunluk olmasa da %49.3 ile daha fazladır.

Tablo 76

Daha çok sayıda kadının Milletvekili seçilebilmesi için, siyasal partilerin kadın adaylara oy pusulalarında üst sıralarda yer vermesi

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Tamamen Desteklerim	17,5	21,7	14,1
Desteklerim	56,8	59,1	53,8
Ne Desteklerim, ne desteklemem	6,8	6,6	7,2
Desteklemem	14,8	10,0	19,2
Hiç Desteklemem	3,1	1,3	5,0
Fikri Yok/Cevap Yok	1,0	1,3	0,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 77

Seçim listelerinde ilk üç sırada kadın aday gösteren siyasi partilere, devlet bütçesinden daha fazla hazine yardımı

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru olur	5,4	7,2	4,1
Doğru olur	33,6	39,3	26,9
Ne doğru, ne yanlış olur	10,9	14,6	8,4
Yanlış olur	43,3	34,2	51,4
Çok yanlış olur	6,0	3,1	9,2
Fikri Yok/Cevap Yok	0,8	1,7	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örnekleme	Türkiye	Kadın	Erkek

Yukarıda belirtildiği gibi, Türkiye seçmeninin %42.9'u, görüşleri kendi siyasi görüşlerine ters düşmeyecek bir parti son seçimde çok sayıda kadın milletvekili adayı göstermiş olsaydı, kendi tercih ettikleri parti yerine o partiye oy vereceklerini belirtmiştir (bakınız Tablo 61). Bu konuda, kadın ve erkekler arasında büyük bir farklılık yoktur.

Kadınlara yönelik olumlu ayrımcılık yapılmasının ne ölçüde desteklendiğini araştıran diğer sorularımızda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. "Belirli sayıda kadın çalıştıran işyerlerine, devlet ya da belediye ihalelerinde öncelik tanınması doğru olur mu?" sorumuza %53.0 olumlu yanıt vermiştir (Tablo 78). Bu oran erkeklerde %46.4 iken kadınlarda %59.2'ye çıkmaktadır. Yanlış olacağını düşünenler %34.5 ile daha düşük bir orandır. Bu oran kadınlarda %24.6'ya inmektedir. Aynı soru kadınların üst yönetimde yer almalarına ilişkin de sorulmuş, "şirket yönetiminde belirli sayıda kadın bulunan işyerlerine devlet ve belediye ihalelerinde öncelik tanınması doğru olur mu?" sorumuza %50.7 "evet", % 34.5 "hayır" yanıtını vermiştir (Tablo 79). Bu oran kadınlarda %59.2'ye çıkmaktadır. "Belirli sayıda kadın çalıştıran işyerlerine devletin ucuz kredi, vergi indirimi gibi destek vermesi doğru olur mu?" sorumuza nüfusun %53.6'sı ve kadınların %60.3'ü olumlu yanıt vermiş, aksini düşünenler %33.2'de kalmıştır (Tablo 80).

Tablo 78

Belirli sayıda kadın çalıştıran işyerlerine,
kamu ihalelerinde öncelik tanınması

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru olur	6,3	9,4	4,1
Doğru olur	46,7	49,8	42,0
Ne doğru, ne yanlış olur	11,4	14,1	9,2
Yanlış olur	30,7	22,8	38,7
Çok yanlış olur	3,8	1,8	5,4
Fikri /Cevap Yok	1,2	2,1	0,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 79

Şirket yönetiminde belirli sayıda kadın bulunan
işyerlerine kamu ihalelerinde öncelik tanınması

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru olur	6,4	8,4	5,8
Doğru olur	44,3	49,1	41,0
Ne doğru, ne yanlış olur	12,4	16,1	9,4
Yanlış olur	31,6	22,0	38,3
Çok yanlış olur	3,9	2,0	4,9
Fikri /Cevap Yok	1,4	2,5	0,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Tablo 80

Belirli sayıda kadın çalıştıran işyerlerine devletin
ucuz kredi, vergi indirimi gibi destek vermesi

Yanıtlar	Yüzde	Yüzde	Yüzde
Çok doğru olur	7,7	10,0	6,1
Doğru olur	45,9	50,3	40,8
Ne doğru, ne yanlış olur	9,9	12,5	8,4
Yanlış olur	31,3	23,2	38,3
Çok yanlış olur	3,9	1,9	5,8
Fikri Yok/Cevap Yok	1,3	2,2	0,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Toplam Gözlem Sayısı	1980	1557	993
Örneklem	Türkiye	Kadın	Erkek

Bu sonuçlara, yukarıda belirttiğimiz üzere, çalışan kadınlar için doğum izni sürelerinin uzatılması, çocuğa bakmak isteyen babalara da ücretli izin verilmesi, kreş ve çocuk yuvalarının yaygınlaştırılması, kocalarından dayak yiyen ya da kötü muamele gören evli kadınlar ve çocukları için sığınma evleri açılması gibi konulardaki halk desteğini de eklersek, Türkiye'deki kadın sorunlarının çözümünde devlete ve yerel yönetimlere ne denli önemli bir sorumluluk yüklendiği ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, halkın takriben dörtte üçü gibi çok büyük bir çoğunluğu bu güne kadarki hükümetlerin kadınların eğitim, sağlık, iş bulma, ve yasal haklarından yararlanabilme gibi sorunlarına önem vermediklerini düşünmektedir. Bulgularımız, bu sorunların çözülmesi için devlet politikalarının bu konuya yönelik olarak yeniden düzenlenmesine, örneğin, kadınlara siyasette ve çalışma hayatında olumlu ayrımcılık uygulanması gibi hükümetler değiştikçe değişmeyecek politikalara gerek olduğuna işaret etmektedir. Aynı şekilde, siyasal partilerin daha çok kadın aday göstermeleri, çok sayıda kadın adaya yer veren partilere devlet bütçesinden daha fazla yardım yapılması desteklenmektedir. Hatta, benzer siyasi platformları olan partilerden biri seçim listelerinde daha çok sayıda kadın aday gösterdiği takdirde oylarını çoğaltabilme olasılığı varmış gibi gözükmektedir.

Avrupa Birliği'ne (AB) tam üye olma yolunda olan Türkiye'nin, kadın sorunsalını ciddiye almasının ve çözüm için hükümetin bir "seferberlik" ilan etmesinin kaçınılmaz olduğu görüşünderiz. AB'nin medeniyet projesi liberal demokratik değerlere ve bu çerçevede kadın-erkek eşitliğine dayanmaktadır. Bu eşitliğin yasalarla sağlanmış olması yeterli değildir. Kadınlara yasaların verdiği hakların hayata geçirilmesi çok daha önemlidir. Nitekim, raporumuzun başında da belirttiğimiz gibi, yasa önünde eşitliğin yıllarca hükümetler tarafından sanki gerçek hayatta da varmış gibi algılanması sonucunda Türkiye'de kadının statüsü uluslararası istatistik ve karşılaştırmalarda çok düşük düzeydedir. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin hiç birinde kadınların statüsü bu durumda değildir. Hatta Türkiye'nin

uluslararası endekslerdeki konumu bir çok Orta Doğu ve İslam ülkesinin de altındadır. Kadın-erkek eşitliğine bunca önem atfetmiş cumhuriyet projesi için bu durum çok ciddi bir başarısızlıktır.

6.Öneriler

Yapılması gereken en önemli işlerden biri, belki de ilki, örneğin, tıpkı Japonya'nın uyguladığı ve sonucunda sorunu çözmekte epeyce yol kat ettiği gibi, bir "Kadın On Yılı" ilan etmektir.¹⁵ Bu "on yıl" içinde işbaşında olan hükümetlerin, kadın örgütleri, insan haklarına duyarlı diğer sivil toplum kuruluşları, barolar, üniversiteler, v.b. kurumlarla işbirliği yapması, sorunları saptayıp çözüm yollarını araştırması, fonlaması, uygulamaya koyması, uygulamayı denetlemesi ve bağımsız sivil toplum kuruluşlarının da izlemesine fırsat veren bir saydamlık içinde yürütmesi son derece önemlidir. Bu konuda özellikle Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, TRT Genel Müdürlüğü gibi bürokratik yapıların devreye girmesi gerekir. Ciddi bir seferberliğin, Kadından Sorumlu Devlet Bakanı ve ona bağlı olan ancak kurumsallaşması bugüne kadar fevkalade zayıf bırakılmış Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kanalıyla tek bir merkezden yürütülemeyeceği açıktır.

Bu on yıl içinde yapılması gerekenler hakkında araştırmamızda yeterince ipucu bulunduğu kanısındayız. **Her şeyden önce, tarihsel olarak ayrımcılığa uğramış ve bunun sonucunda aleyhinde önyargılar oluşmuş her toplumsal grup gibi, kadınların sorunlarının çözümlenmesinde de, olumlu ayrımcılık uygulanması gerekli gözükmektedir.** Örneğin, kadınların siyasete katılmaları ve üst düzey yönetimde yer almaları konularında yasal bir engel olmasa bile, pek çok toplumda olduğu gibi Türkiye'de de, "görünmez bir cam tavandan" bahsedilebilir. Diğer bir deyişle, görünürde kadınların önü açıktır, ancak fiiliyatta mesleklerinde ilerlemek istediklerinde kafalarını göremedikleri

15 "Kadın 10 Yılı" fikri ilk defa Birleşmiş Milletler'ce gündeme getirilmiştir. 1975 yılında Birleşmiş Milletler tarafından 1975-1985 yıllarını kapsayan "Kadın 10 Yılı" ilan edilmiş; ilk yıl (1975) Mexico City'de I. Dünya Kadınlar Konferansı düzenlenmiş; 1979'da Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kabul edilmiş; ilk 5 yılı değerlendirmek amacıyla 1980'de Kopenhag'da II. Dünya Kadın Konferansı ve bunu takiben son yıl olan 1985'te on yılın değerlendirmesini yapmak üzere Nairobi'de III. Dünya Kadın Konferansı toplanmıştır. Birleşmiş Milletlerin bu konuda düzenlediği konferansların sonuncusu 1995 yılında Pekin'de yapılmıştır.

bir "cam tavana" çarpmaktadırlar. Nitekim, feminist grupların ortaya attığı bu "cam tavan kuramı" Amerika Birleşik Devletleri'nde önemsenmiş, zenciler ve kadınlar ayrımcılığa uğramış tarihsel kategoriler dahilinde kabul edilip merkezi devlet kanalıyla bu gruplara olumlu ayrımcılık uygulanmış, sonuçta, her iki grubun toplumsal statüsünde ciddi değişiklikler olmuştur. Avrupa Birliği üye devletlerinin benzer uygulamaları yürürlüğe koyabilmelerini sağlamak amacıyla **Avrupa Birliği 1992 Maastrich Antlaşması Ek Sosyal Şart'ın 6. maddesinde olumlu ayrımcılık yasal statüye kavuşmuştur.**¹⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesine benzer bir cümle eklenmesi bu konuda yapılabilecek uygulamaları kolaylaştıracaktır.** Ancak, Türkiye'de kadınlara yönelik ne tür olumlu ayrımcılık öğelerinin yürürlüğe girebileceği üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Çalışmamızda, konuya yönelik sorduğumuz sorular bu öğelere örnek olarak gösterilebilir. Özellikle, kadınların çalışma yaşamına katılımlarında ve üst düzey yönetimde yer alabilmelerinde devletin teşvik edici bir ol oynaması gerektiği kanısındayız.

İkincisi, kadınların siyasal hayatta yoğun bir biçimde yer almalarının önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Araştırmamızdan çıkan sonuçlardan biri, kadınların siyasete ilgi duymadıkları için siyasete girmedikleri savının doğru olmadığıdır. Türkiye'de hem kadınlar hem de erkekler arasında siyasete genel bir ilgisizlik olduğu gözükmektedir. Ancak, buna rağmen kadınların %34.0'ü bir partiye üye olup aktif siyasete katılmayı düşünebileceklerini belirtmiş, milletvekilliğinden muhtar adaylığına kadar çeşitli görevler için teklif gelecek olsa bu teklifi kabul edeceğini söyleyen kadınların oranı, görevin niteliğine göre, takriben %38 ile %43 arasında değişen daha da büyük rakamlara ulaşmıştır (bakınız Tablo 57). Bu rakamlar yerleşik demokrasiler için bile düşük oranlar değildir. Seçim listelerinde seçilebilecekleri yerlere yerleştirildikleri ve partilerden teklif aldıklarında dahi kadınların aktif siyasete katılmayacaklarını savunmak anlamlı gözükmemektedir. Kadın nüfusun takriben üçte biri aktif siyasete katılmak istediğini belirtmişken, Büyük Millet Meclisi'nde

16 Bkz: Nazan Moroğlu, "Avrupa Birliği'nde Kadın-Erkek Eşitliğinin Sağlanması Amacına Yönelik Hukuki Düzenlemeler," T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları, Ankara, 2000, s. 85-93.

%2-4 arasında seyreden kadın milletvekillerinin oranını kadınların siyasete ilgisizliğiyle açıklamak olası gözükmemektedir. **Bu sorunun aşılmasında siyasal partilerin kadın kotası koymalarını zorunlu kılmanın, başta AB üyesi Fransa, İsveç gibi bir çok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de, üzerinde durulması gereken bir siyasal tercih olduğu kanısındayız.**

Üçüncüsü, bu "Kadın On Yılı" içinde kadınlar için bir eğitim seferberliğinin başlatılmasıdır. Kız çocuklarının ilköğretim kurumlarına gönderilmesini teşvik amacıyla sınırlı illerde başlatılmış bulunan mevcut programlar genişletilmeli, bu konuda da olumlu ayrımcılık uygulanarak kız çocuğunu okutan fakir ailelere vergi indirim, yakacak veya yiyecek yardımı v.b. teşvikler verilmeli, okuma-yazma bilmeyen yetişkin kadınlar için bedava kurslar açılıp, bu kurslara devam edenlerin ailelerine benzer mali teşviklerde bulunulması sağlanmalıdır. **Bu uygulamalarda devletin sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapması, onların uyguladıkları projeleri desteklemesi, hem saydamlık hem de hesap sorma açısından önemli olduğu gibi, bu projelerin başarı şansını yükseltecek uygulamalardır.** Gerekirse, halkın %64.4'ü tarafından da destek bulan, **salt eğitimde harcanmak üzere, gönüllü bir ek vergi de konabilir.**

Dördüncüsü, Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla ders kitaplarının içeriğinde gerekli değişiklikler yaparak kız çocuklarının ve kadınların eğitiminin, meslek sahibi olmalarının ve iş yaşamına katılmalarının önemi vurgulanmalıdır. Bunun yanı sıra, kitaplarda kadına yönelik toplumsal değerler sorgulanmalı, kadınlara karşı şiddet uygulamaları, cinsel taciz, töre cinayetleri gibi konular işlenerek buradaki ilköğretim ve yanlışlıklar hem kız hem erkek öğrencilere kavratılmalı, kadınları aşağılayıcı deyimlerden örnekler verilerek bu deyimlerin kullanılmasının yanlış olduğu öğretilmelidir. Hatta bu on yıl içinde müfredata kadın sorunlarını ele alan ders konuları eklenmeli, öğretmenlere kurslar açılarak derslerde bu konuları nasıl inceleyebilecekleri anlatılmalıdır. Türkiye'de ilk öğretimde öğretmenlerin ve öğrencilerin interaktif olarak konuları tartışmaları yaygın olmadığından ve eğitim genelde kitaplarda yazılanların anlatımı ve sonradan ezberlenmesi üzerine inşa edildiğinden, öğretmenlerin bu yöntemi benimseyebilmeleri için özel kurslardan geçirilmeleri kanımızca önemlidir. Bu tür bir yöntemin, hem

kız hem erkek öğrencileri kendilerini ve toplumdaki değer yargılarını sorgulamaya yönelteceğini, öğrenciler üzerinde çok daha kalıcı bir etki bırakacağını, aynı zamanda kadın haklarına ve kadın konusundaki devrimlere anlam kazandıracığını düşününüyoruz. Bunlara ek olarak yüksek öğretimde, özellikle eğitim, hukuk, tıp fakülteleri ve polis akademilerinde de benzer derslerin zorunlu tutulması uzun dönemli değişimi sağlayacak önerilerden birkaçıdır.

Beşincisi, kadınların iş yaşamına katılmaları önünde en büyük engel gibi gözüken çocuk bakımı sorununun devlet eliyle çözümlenmesi, kreş ve yuvaların yaygınlaştırılmasıdır. Halen yürürlükte olan ve ancak 100 kadın çalıştıran işletmelere getirilmiş kreş açma zorunluluğunun uygulanmadığı, pek çok işletmenin bu yükümlülükten kaçmak için istihdam ettikleri kadın sayısını 100'ün altında tuttukları bilinmektedir.¹⁷ Mevcut yasalar değiştirilmeli, işletmelere getirilmiş olan kreş açma zorunluluğunun çalıştırdıkları kadın sayısına bakılması yerine erkekleri de içerecek şekilde çalışan kişi sayısına bakılarak yeniden düzenlenmesi, **doğum sonrası ücretli izin süresine, doğum yapan kadın yerine geçici istihdam kanalıyla ücretsiz izin süresinin eklenmesi**--ki bu tür bir uygulama işsizlik sorununu da, geçici olsa bile, kısmen hafifletecektir-- tercih edildiği takdirde anne yerine **babaya ücretli izin verilmesi** alınabilecek önlemler arasındadır. Çalışmak isteyen ancak yeterli becerisi ya da eğitimi olmayan **kadınlara iş eğitimi kurslarının açılması**, bu kurslara devam edenlerin hanelerine çeşitli maddi teşvikler verilmesi, bu kurslardan mezun olan kadınlara iş bulmakta yardım edilmesi, özellikle kocalarının şiddet uyguladığı kadınlar için **sivil toplum örgütlerinin sığınma evleri açmaları desteklenerek bu kadınların hayatlarını devam ettirebilmeleri için iş bulmalarına yardımcı olunması, devlet eliyle alınması gerekli diğer önlemlerdir.**

Altıncısı, bu "Kadın On Yılı" süresince, basın-yayın organlarından yararlanılıp Türk toplumunda kadın sorunsalı gündeme getirilmeli, açık oturumlar, diziler, çocuklara yönelik yayınlar, kadın konusunu

17 Bkz.: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği, Ankara, 1999, s. 9.

ele alan filmler ve benzeri programlarla toplumda kadınlara karşı ayrımcılığa ve şiddete yol açan gelenekler ve önyargılar sorgulanmalı, kadınlara ne gibi yasal hakları olduğu anlatılmalı, kadınların siyasete ve iş yaşamına katılmaları teşvik edilmeli ve kadınların eğitiminin önemi vurgulanmalıdır. Bütçeye bu tür yapımlar için ek ödenek konmalı, bu konuları ele alan özel televizyon kanallarına vergi indirimi gibi teşvikler uygulanmalıdır.

Son olarak, bu çalışmada ele almadığımız, ancak kadınların statüsünün değişiminde çok önemli olan **yasal düzenlemelerin yapılması, özellikle gündemde olan Ceza Yasası'nın değiştirilerek kadınlara karşı şiddeti ciddi biçimde caydırıcı hükümler içermesi ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde olduğu gibi Anayasanın 10. maddesine "olumlu ayrımcılık yapılabileceği" ibaresinin eklenmesi** önerilerimiz arasındadır.

Yukarıda saydığımız öneriler, ideal bir pakette ne olması gerektiğine dair çalışmamızdan çıkarsadığımız görüşleri içermektedir. Hiç kuşkusuz, bu konuda yıllardır çaba harcayan kadın kuruluşlarının önerileri "gerçek bir ideal paketin" oluşturulmasında büyük önem taşımaktadır. Örneğin, çalışmamız kapsamı dışında olduğu için önerilerimiz arasında yapılması gereken yasal değişikliklerin ayrıntılarına, bebek, çocuk ve kadın sağlığının geliştirilmesi için kadınların hamilelik dönemlerinden itibaren vücut ve ruh sağlıklarının korunmasına, bebek ve çocuklarına bakım yollarını öğrenmeleri için sistemli ve yoğun çabaların arttırılmasına yer verilmemiştir. Kadın-erkek eşitliğini sağlamak üzere Avrupa Birliği üye devletlerinin çıkardıkları kapsamlı ve özel yasalar benzeri önlemler Türkiye'de de gündeme getirilebilir.¹⁸ Bu ve benzeri eklemelerle oluşturulacak olan ideal paketin yürürlüğe konulabilmesi hükümetlerin bu konuyu ne kadar önemseyiyle bağlantılıdır.

¹⁸ Örneğin, İsveç "Fırsat Eşitliği Yasası," Norveç "Eşit Statü Yasası," Finlandiya "Kadın Erkek Eşitliği Yasası," Danimarka "Kadın ve Erkek Arasında Fırsat Eşitliği Yasası" gibi. Bkz: Oya Araslı, "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Anayasada ve Yasalarda Kadın-Erkek Eşitliği Konusunda Yapılması Gereken Değişiklikler," T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları, Ankara, 2000, s. 45-56.

Avrupa Birliği kapısındaki Türkiye'de, Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinde de önemli bir yeri olan kadın-erkek eşitliğinin salt kanun metinlerinde kalmayıp hayata geçirilmesi, kadınların konumunun ciddi bir sorgulamaya tabi tutulup iyileştirilmesi, bu konuda siyasi bir iradenin mevcut olup olmamasına bağlıdır. Çalışmamızdan çıkan nihai sonuç, böyle bir iradenin Türkiye halkı tarafından da destek göreceği doğrutusundadır.

Ek Tablo 1
Yapılan Mülakatların İllere Göre Dağılımı

İLLER	Gerçekleşen Görüşme (İl Toplamı) Kadın	Gerçekleşen Görüşme (İl Toplamı) Erkek
ANKARA	111	56
ANTALYA	100	70
AYDIN	66	45
BALIKESİR	152	94
BİLECİK	35	21
BURSA	119	76
DİYARBAKIR	115	81
ERZİNCAN	56	31
ISPARTA	63	40
İSTANBUL	249	162
İZMİR	101	65
MALATYA	62	39
ORDU	65	42
SİİRT	55	41
SİVAS	80	54
ZONGULDAK	77	44
OSMANİYE	51	32
Genel Toplam	1557	993

BU ARAŞTIRMA, KADINLARIN İŞ YAŞAMI, ÜST YÖNETİM VE SİYASETE KATILMASI HAKKINDAKİ TUTUM VE BEKLENTİLERİ ORTAYA KOYMAK AMACIYLA, TÜRKİYE TOPLUMUNU TEMSİL NİTELİĞİNE SAHİP BİR ÖRNEKLEM ÇERÇEVESİNDE HAZİRAN- TEMMUZ 2003 TARİHLERİ ARASINDA 1557 KADIN VE 993 ERKEKLE YÜZYÜZE GERÇEKLEŞTİRİLMİŞ BİR ANKET ÇALIŞMASINA DAYANMAKTADIR.

ISBN 975-8112-45-7